

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

MR. B. H. LULOFS'
TAALKUNDIGE WERKEN.

DERDE DRUK.

Op nieuw herzien en in nieuwere spelling overgebracht

DOOR

DR. A. DE JAGER.

TWEEDE DEEL.

SPRAAKKUNST, STIJL- EN LETTERKENNIS.

AMSTERDAM,
A. AKKERINGA.

1876.

MR. B. H. LULOF'S

TAALKUNDIGE WERKEN.

MR. B. H. LULOFS'
TAALKUNDIGE WERKEN

DERDE DRUK.

Op nieuw herzien en in nieuwer spelling overgebracht

DOOR

DR. A. DE JAGER.

TWEEDE DEEL.

SPRAAKKUNST, STIJL EN LETTERKENNIS.

MAATSCH.
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

AMSTERDAM,
A. AKKERINGA.

1876.

Snelpersdruk van H. C. A. Thieme, te Nijmegen.

*Iets over de woordenschikking in onze taal, en over hetgene
te haren opzichte in den stijl moet worden in
het oog gehouden.*

§ 102.

Uit de verbinding van verschillende woorden ontstaan zinsneden, zinnen en perioden, gelijk wij in het vervolg nader zien zullen. Het is echter niet genoeg, dat men in een goeden stijl de woorden in hunne onderlinge betrekking met grammatikale nauwkeurigheid bezige; maar wij moeten ze ook in die orde plaatsen, welke met den aard onzer taal overeenkomstig, en der duidelijkheid en sierlijkheid van stijl het meest bevorderlijk is. Niets is er b. v. aan te merken op de woordenschikking in het volgende scherpe punt dicht des Heeren van Zuylichem:

Aen een onbedacht Jongman.

Soo jong en soo veel praets, dat niemand zich derf roeren?

Ey neemt den spiegel eens en zoekt daerin, arm kind!

Of ghy dien mallen muyl genoeg bewassen vindt,

Om onder oude liën dat hooge woord te voeren.

Maar de woordenschikking is af te keuren in die dichtregelen deszelfden beroemden mans, welke getiteld zijn *Sprekensvrucht*:

*De dood sitt in de tong en 't leven. — Elck moet weten ,
Nadat er elck mē zaeyt , sal elck 'er vrucht van eten.*

Over de zeer onderscheidene woordenschikking, die de eene taal in vergelijking der andere heeft, kan men belangrijke nasporingen doen. Verschillende vragen bieden zich hier ter beantwoording aan, als b. v.: Wat is eene natuurlijke, met den gang der menschelijke gedachten overeenkomende, woordenschikking? Welke zijn de oorzaken, dat de woordenschikking in verschillende talen zoo verschillend is? Welke woordenschikking bevordert het meest de duidelijkheid? Welke de sierlijkheid? Welke de kracht en den nadruk van stijl? Wat maakt het eigenaardige uit in de woordenschikking der oude talen, het Latijn en Grieksch? Wat voordeelen heeft de woordenschikking dier spraken boven die van de meeste hedendaagsche vooruit? Wat is de reden, dat men in het Latijn en Grieksch de woorden met zooveel meer vrijheid kan rangschikken, dan in vele nieuwere talen? Welke van die nieuwere talen zijn door haar samenstel en hare grammatikale vormen het meest geschikt, om de woordenschikking der oude spraken nate bootsen? Hoe is de woordenschikking in het Fransch en in de daarmede vermaagschapte talen, het Italiaansch, Spaansch en Portugeesch? Waardoor onderscheidt zich de engelsche woordenschikking? Is deze laatste natuurlijk of onnatuurlijk, gepast of ongepast te noemen? Wat valt er op te merken ten aanzien der woordenschikking in het Hoogduitsch enz. enz. enz.?

§ 103.

Het zij genoeg, hier ter plaatse deze vragen, wier getal nog aanmerkelijk vermeerderd zou kunnen worden, bloot te hebben opgegeven. Wat onze eigene taal betreft, men kan te haren opzichte in het algemeen aanmerken, dat de nederlandsche woordenschikking zeer gepast is, om ons het geheel der

gedachten, in een' zin of eene periode vervat, op eene aaneengeschakelde wijze voor den geest te brengen, en de aandacht van het begin tot het einde des zins gespannen te houden; iets, hetwelk echter (dit valt niet te ontkennen) soms wel eens vermoejend zijn kan. Om kort te gaan, onze woordenschikking bevordert den indruk eener voorgedragene gedachte in haar' ganschen samenhang; maar eischt hierdoor, vooral in lange volzinnen, eene onafgebrokene opmerkzaamheid. De reden van dit eigenaardige onzer schikking is onder anderen deze, dat wij zeer dikwerf woorden, die met elkander op het nauwst verbonden zijn, in de constructie van een' zin geheel vaneenscheiden, en niet, dan na de tusschenvoeging van een aantal andere, het woord doen volgen, dat tot het lang reeds voorafgegane rechtstreeks behoort. Zoo plaatsen wij b. v. onze zoogenaamde hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* soms mijlen wijd van het *verbum*, welks conjugatie zij helpen vormen. Evenzoo gaan wij te werk met *moeten*, *kunnen*, *mogen* enz. Als b. v. de Heer van *Zuylichem* zingt:

*Matthijs tast oud en jongh aen ;
't Moet alles door zijn tongh gaen ,
Wat over voeten gaet. —
Of 't wel , of qualick staet ,
En sal ick hem niet leeren ;
Één dingh en keur ick af :
Sijn tong gaet tot in 't graf
Daer kan men sich niet weren.*

dan ziet men reeds, hoe 't woord *moet* vrij wat verwijderd staat van het woord *gaan*, waarbij 't behoort. Evenzeer is *zal* gescheiden van *leeren*, niettegenstaande deze beide woorden in den grond slechts één *verbum* uitmaken, dat is, met hun beiden het *futurum* van *leeren* uitdrukken. Zoo staat ook *kan* vrij ver van *weren*. — In dit puntdicht echter is deze eigenaardigheid onzer woordenschikking, die zich niet alleen tot onze hulpwerkwoorden, maar tot allerlei andere taaldeelen uitstrekt, nog niet bijzonder sterk in het oog loopend. Men neme eens

een prozaschrift, in een' wat periodischen stijl, dat is, in een' stijl met lange zinnen, opgesteld, zoo zal de waarheid van het gezegde nog duidelijker worden. Wij lezen b. v. bij den oud-hollandschen geschiedschrijver en dichter BRANDT, dat, toen de amsterdamsche burgemeester CORNELIS PIETERSZ. HOOFD zijnen ambtgenooten de gematigdheid in geloofszaken inscherpte, hij onder anderen zeide: *Wy SOUDEN, Myne Heeren, ons voordezen wel gelukkig HEBBEN GEACHT, HADDEN wij 't dus ver MOGEN BRENGEN; — het oogmerk van 't aennemē der wapenen niet verder strekkende, dan OM geweld en tiranny AF TE WEREN, niet OM over 't gemoed van anderen in geloofszaken TE HEERSCHEN.* En wat verder: *Ook HADDEN WY of Prins Willem van hoogloffelijke gedachtenisse, buiten 's lants zynde, nooit middel GEVONDEN, OM eenigen voet in 't land te KRYGEN, ten ware DE INGESE TENEN en onder hen vele Catholyken, dien de Spaensche wreedtheid tegen de borst was, ons self de poorten HADDEN GEOPENT, met vaste hope, dat niemant in syne Conscientie sou worden beswaert.* Elk ziet, door welk eene tusschenwijdte de rechtstreeks bij elkander behoorende woorden vaneengescheiden zijn; het woord *zouden* b.v. van *hebben geacht, hadden van mogen brengen* enz. enz. Hierin dus gaan wij — en de Hoogduitschers evenzooer — op eene geheel andere wijze te werk, dan de Franschen en Engelschen. Wij toch zullen b. v. aldus een' zin

	1	2	3	4	5	6	7	8			
rangschikken:	<i>Ik</i>	<i>heb</i>	<i>den</i>	<i>brief,</i>	<i>welken</i>	<i>gij</i>	<i>mij,</i>	<i>niettegenstaande</i>			
	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
	<i>gij</i>	<i>het</i>	<i>zoo</i>	<i>druk</i>	<i>hebt,</i>	<i>wel</i>	<i>hebt</i>	<i>willen</i>	<i>schrijven,</i>	<i>heden</i>	<i>ontvangen;</i>
	<i>maar in het Fransch zal, met geheel andere woordenschikking,</i>										

					12	18		17		3	4
dezelfde zin aldus moeten luiden:	<i>J'ai</i>	<i>reçu</i>	<i>aujourd'hui</i>	<i>la</i>	<i>lettre</i>						
	5	6	7	14	13	15	16	8	9	10	12
	<i>que</i>	<i>vous</i>	<i>m'avez</i>	<i>bien</i>	<i>voulu</i>	<i>écrire,</i>	<i>quoique</i>	<i>vous</i>	<i>soyez</i>	<i>(fussiez)</i>	

11

si affairé of *occupé*. Het zoude toch louter wartaal opleveren, wilde men de woorden, naar onze wijze van ze te plaatsen, in het Fransch overbrengen, en den zin aldus vertolken: *J'ai la lettre que vous à moi, quoique vous si occupé soyez, bien*

avez voulu écrire, aujourd'hui reçu. — Het gevolg nu van dit onderscheid tusschen de woordenschikking in onze en die in de fransche taal, of in de met deze laatstgemelde meer of min overeenkomende spraker, is dit, dat het samenstel der zinnen en perioden bij de Franschen soms al zoo duidelijk en minder vermoeijend voor de aandacht des hoorders of lezers is, dan wel bij ons; maar dat het van den anderen kant die aandacht niet zoo gespannen houdt, en geen zoo fraai ineengeklonken geheel vormt, als men in onzen stijl aantreft. Men kan de fransche woordenschikking mozaïekwerk noemen, uit kleine, losse stukken samengesteld, en waarin ieder stuk een op zichzelf staand deel uitmaakt; de onze integendeel laat zich bij een weefsel vergelijken, welks draden van het begin tot het einde door elkander gevlochten zijn, zoodat men dikwerf achteraan eerst den draad wedervindt, dien men vooraan reeds heeft aangetroffen.

§ 104.

Schoon er dus eene geheel andere woordenschikking bij ons, dan bij de Franschen heerscht; schoon b. v. de woorden vrij wat anders geplaatst staan in de volgende bekende en verhevene regels van RACINE:

*Celui qui met un frein à la fureur des flots,
Sait aussi des méchans arrêter les complots;
Soumis avec respect à sa volonté sainte,
Je crains Dieu, cher Abner! et n'ai point d'autre crainte.*

dan b. v. in het sneldicht van onzen treffelijken HUYGENS:

*De schatten, Adriaen, daer ghy u in verheugt,
Hou ik u wel te goê, dat ghy soeckt op te leggen;
Maeckt 't huis maer niet soo voll, dat wyse lieden seggen:
Daer is byna geen plaets gelaten voor de deughd.*

Schoon al verder de duidelijkheid der fransche woordenschik-

king en van den geheelen franschen stijl allen lof verdient, valt het echter niet te loochenen, dat de onze, vooral in proza, vrijer is en meer afwisseling bezit dan die onzer gallicische naburen. De schrandere VERWER heeft reeds aangetoond, dat b. v. de woorden, *ik breng heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis*, zich twaalf malen in onzen stijl verplaatsen laten; b. v. *heden breng ik aan de bruid den bloemkrans van de hofstede te huis; den bloemkrans breng ik heden enz. Van de hofstede breng ik heden enz. Aan de bruid breng ik heden enz.* En zoo, zegt hij, laat zich de zin: *ik zal heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis brengen*, achttien keeren omzetten; terwijl een soortgelijke, met het hulpwerkwoord *hebben* gevormd, b. v. *ik heb heden aan de bruid enz.*, deze omzetting tot twintigmaal toe duldt. Voorzeker, men zal dit niet kunnen doen met het fransche: *j'ai apporté aujourd'hui de ma maison de campagne un bouquet de fleurs à la fiancée, of j'apporterai, of j'ai apporté* etc. De reden der meerdere vrijheid, welke wij boven de Franschen te dezen aanzien hebben, is deels misschien in den anders gewijzigden gang onzer denkbeelden en in andere soortgelijke oorzaken te zoeken; deels ook nog een weinigje in de eenigszins nauwkeuriger declinatie, die wij aan ons lidwoord of *articulus* en aan onze voornaamwoorden of *pronomina* geven kunnen. Hierdoor toch behoeft de betrekking eens naamwoords in een' zin niet altijd blootelijk door de plaats, waar het staat, aangeduid te worden. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Dien uyl, die stadigh vloekt by hemel of by hel ,
Geloof ik niet te wel ;
Hy schijnt het oock te merken ,
En daerom alle dingh by eede te versterken.*

zoo is hier de zin volkomen duidelijk, niettegenstaande de woorden *dien uyl* vóór, in plaats van achter *geloof ik*, geplaatst zijn. Deze duidelijkheid zoude zelfs niet verloren gaan, al stelde men, dat er, in plaats van *geloof ik*, iets an-

ders stond, b. v. *trouwt*, dat is *vertrouwt*, ieder niet te wel. Het *pronomen* *dien* toch, dat door de aangehechte *n* het kenmerk des *accusativus* of vierden naamvals draagt, zoude ons altijd leeren, dat de zin is: *iedereen vertrouwt niet al te wel* DIEN UIL enz. In het Fransch integendeel zoude bij zulk eene woordenschikking eene volslagen dubbelzinnigheid heerschen, daar de woorden, (nu maar platweg en letterlijk zoo wat vertaald) *ce benêt, cette bête qui jure toujours par le ciel et l'enfer connaît chacun très bien*, niet anders zouden kunnen beteekenen, dan: *die uil, die ezel, kent iedereen zeer wel, en niet iedereen kent dien uil, dien ezel zeer wel*. De plaatsing moet hier alles beslissen; want *ce benêt, cet âne, ce lourdaud* kunnen zoowel eerste, als vierde naamvallen zijn. — In de vrouwelijke en onzijdige substantieven is zulks echter ook bij ons het geval. Kan men b. v. in het Latijn zeggen: *mulierem B amat mulier A*, zonder dat het evenwel dubbelzinnig zij, dat vrouw A de beminnende, en vrouw B de beminde persoon is, zoo gaat dit bij ons volstrekt niet. Wilden wij toch de latijnsche woordenschikking blijven behouden en vertalen: *vrouw B bemint vrouw A*, zoo zoude natuurlijk een ieder dit niet anders verstaan kunnen, dan dat vrouw A de beminde persoon, vrouw B de beminnende, gevolgelijk vrouw A de vierde, en vrouw B de eerste naamval was.

Misschien ligt ook in den vorm van den *genitivus* of tweeden naamval, dien wij nog meer of min in onze substantieven zelve (b. v. *des vaders, des paards*) hebben, en waarover in § 58 gesproken is, eene kleine reden van de vrijheid onzer woordenschikking boven die der Franschen opgesloten. Daardoor toch laat zich op eene gemakkelijke wijze, en zonder dat men het lidwoord behoeft te bezigen, het substantief, in den tweeden naamval staande, vóór het substantief plaatsen, dat in den eersten staat.

Metdatal wordt door dergelijke kleinigheden nog niet ten eenenmale opgehelderd het groote onderscheid, dat er tusschen de fransche en nederlandsche woordenschikking, wat het punt van vrijheid betreft, gevonden wordt.

Het aangestipte over dit onderscheid moge echter voor dit handboek thans voldoende zijn. Wij voegen er slechts bij, dat de hedendaagsche Hoogduitschers zich soms eene nog grootere vrijheid van woordenschikking veroorloven, dan bij ons plaats heeft. Ook kunnen zij dit doen, daar hunne declinatie naauwkeuriger is dan de onze, gelijk hierboven is aangemerkt. Duisterheid is er dus niet in de volgende verzen van voss, hoe vreemd en stroef de woordenschikking ook hier en daar schijnen moge. De Dichter schildert de atwisselingen eener bekoorlijke muziek, en zingt onder anderen:

— — — *Häufig und vielfach*

*Wechselnde Weisen des Klangs wetteiferten, andre mit andern
Vielgewandt, tiefströmend ergoss sich der lebende Wohllaut ;
Donnerte bald graunhaft, wie Gestad' anklimmende Brandung
Braust im Orkan, wenn krachen die Kiel' und strandenderMänner.
Nothschuss halt, und Geschrei in den Wogentumult fern hinstirbt;
Bald, wie gezwängt Bergflut im Geklüft weint, weinte der Tonfall,
Unruhvoll, langsam Miskläng' auflösend in Einklang ;
Wallete dann, wie ein Bach, der über geglättete Kiesel
Rinnt durch blumiges Gras und Umschattungen, so sich die Hirtin
GernezumAusruhnlegt, und im Halbtraum horcht demGemurmel.*

§ 105.

De bijzondere regelen onzer woordenschikking zijn aan ieder Nederlander, over het algemeen, genoegzaam bekend, daar zij hem van kindsbeen aan door het gebruik eigen zijn geworden. Elk weet dus, dat als HUYGENS b. v. van zekeren prediker zeer aardig zingt:

*Daer raesde er een op stoel, als of 't een donder waer',
En meend' hy seide ons wonder; — maer
    All, dat ick van hem hoorde,
    Was, op het kortst geseit :
In een rivier van woorden
    Een droppeltje bescheid.*

hij niet konde zeggen: *daar er een raasde*, in plaats van *daar raasde er een*; evenmin als, *maar, dat ik van hem hoorde al*, in plaats van *maar al, dat ik enz. enz.*

Bekend is het dus, dat wij verschillende woordenschikkingen hebben, naarmate de rede vragend of niet vragend, wenschend of niet wenschend, aansprekend of niet aansprekend enz. zij. Want vraag ik b. v. *is hij het?* zoo plaats ik het woord *is* vóór het woordje *hij*; zeg ik integendeel, zonder te vragen: *hij is het*, zoo komt *is* achter *hij*. — Van 's gelijken is onze woordenschikking dikwerf geheel anders in eene stellige, dan in eene niet stellige, ondergeschiede of afhankelijke rede. Wij zeggen b. v. stellig: *het is waar*, maar, niet

1 2

stellig sprekende, zeggen wij niet: *ik weet niet of het IS WAAR*,
2 1

maar *of het WAAR IS*. Hierdoor kan zich, (als hierboven gezegd) volgens de schrandere opmerking van BILDERDIJK, onze *subjunctivus* van den *indicativus* onderscheiden, zonder dat het noodig zij, tot de gewone veranderingen des werkwoords zelf de toevlucht te nemen. Immers de latijnsche *subjunctivus* *SIT* in plaats van den *indicativus* *EST*, als men zegt: *nescio, an verum SIT*, drukt zich bij ons door de plaatsing uit: *ik weet niet, of het WAAR IS*, in stede van *ik weet niet, of het IS WAAR*. De *subjunctivus* is dus kenbaar, al zegt men ook niet eens *ik weet niet, of het waar ZIJ*.

Men spreekt ook wel in onzen stijl van eene zoogenaamde natuurlijke en van eene kunstige woordenschikking. De heer van *Zuylichem*, bij ééne zijner nichten, zoo het schijnt, te gast geweest zijnde, en zich in haar gezelschap verveeld hebbende, zong vernuftig:

*Vraeght ghy my, of ick ook versadight ben? — O ja, nicht!
Ick ben heel wel DOOR u, en meer VAN u versadight!*

Hier is de woordenschikking zoogenaamd natuurlijk. Zij zoude in den tweeden regel meer dus genoemd kunstig geweest zijn, stond er, in plaats van *ik ben heel wel enz.*, met eene andere

schikking: *heel wel ben ik verzadigd*. Evenzoo zoude zij meer kunstig zijn, als men in het volgende paar regels, gemaakt op iemand, die niet veel te vertrouwen was :

*Dirk is goed rond, goed zeeuwisch ; dat moet men zoo verstaan :
Hij is rond, als een bal, men kan er niet op staan.*

als men, herhaal ik, las :

*Goed rond, goed zeeuwisch is Dirk. Zóó moet men dit verstaan:
Rond is hij, als een bal, enz.*

Hetzelfde onderscheid ziet men tusschen: *ik haat hem, dien verrader zijns vaderlands, doodelijk*, en: *hem, dien verrader zijns vaderlands, haat ik doodelijk*. Het eene is op zijn' tijd even gepast, als het andere (*). Slechts woordenschikkingen, naar den aard van vreemde talen geheel verwrongen, stuiten ons ; b. v. wanneer wij, op der Engelschen wijze in hun *I have seen him*, ook zeggen wilden *ik heb gezien hem*, in plaats van *ik heb hem gezien*. — Zoo is het ook gelegen met het plaatsen van het adjectief achter het substantief in conjunctieve stellingen, wat men, in navolging des latijnschen stijls, vóór een paar eeuwen nog wel eens deed. Hoort b. v. zingt :

*Een appel, die met GONSTE GROOT
Uw boeltje werrept in uw schoot,
Daerom soudt ghy versmaden
's Hofs tafel-overdaden.*

(*) Ik kan niet zeggen, dat ik die benamingen van *natuurlijk* en *kunstig* zeer eigenaardig vinde, om het onderscheid, tot welks aanduiding zij dienen moeten, uit te drukken. De zoogenaamde kunstige orde kan toch op haar' tijd even natuurlijk, ja natuurlijker zijn, dan de natuurlijke. Liever zou ik de laatste de be-daarde, kalme, logische, de andere de levendiger en hartstochtelijker heeten.

Men vergelijk hierboven § 68. Dergelijke woordenschikkingen durven wij ons in onzen stijl, ook zelfs in dien der poëzie, over het algemeen tegenwoordig niet meer veroorloven; evenmin als om het bijwoord in sommige gevallen achter het werkwoord te plaatsen, gelijk de groote **HOOFD** insgelijks doet in den schoonen rei uit den *Gerard van Velzen*:

*Den openbaren Dwingelandt
Met moedt te bieden wederstandt,
En op de harssenpan te treden;
Om, met het storten van zijn bloedt
Den vaderlande 't waardste goedt,
De gulde vryheid te bereeden;
Dat is, van ouwder herkomst wijdt,
Bij d' aldertreffelijkst' altijd
BELOONT met eerebeelden DANKLIJK. ENZ.*

In plaats van *dankelijk*, dat is *dankbaar*, *beloond*. — Andere omzettingen, als b. v. *te bieden wederstand*, in plaats van *wederstand te bieden* — en zoo ook in de volgende dichtregels:

*Zijt welkom in het Zonneland
Alwaar de gouden app'len groeijen,
Kaneel en nootboom geurig bloeijen,
En ananassen dekken 't zand!*

de woorden *dekken 't zand*, in stede van *'t zand dekken* — blijven, schoon wel niet den vrijen proza-schrijver, echter den aan maat en rijm gekluisterden dichter altijd, in eene zekere mate, geoorloofd.

§ 106.

Twee hoofdgebreken, voor welke wij ons in onze woordenschikking wachten moeten, en waartoe de aard onzer taal lichtelijk aanleiding zoude kunnen geven, zijn vooreerst stroefheid, en ten tweede duisterheid en onduidelijkheid. **HUYGENS**

is zeker niet stroef in de volgende geestig uitgedrukte les, welke hij aan dichters, over het zorgvuldig nazien en beschaven hunner stukken geeft, en die ons het horatiaansche *nonum prematur in annum* herinnert:

*Haest worden, haest vergaen syn twee verwante saken,
Die d' eene d' andere soo volgen dat sy raken.
Denckt, dichters! die u haest, welck best in 't duren houdt,
Dat langhsaem wast, als eyck, of ras, als vurenhout!*

Ook het volgende lezenswaardige en afwisselingshalve hier ingevlochten punt dicht deszelfden voortreffelijken mans gaat aan dat euvel niet mank.

*Geleerde predikers! ik bid u, leert bezeffen,
Wat tael uw ambacht voeght; geen ander, dat ick weet,
Als die daer best gelyckt uw dagelyksche klead,
Dat statigh, zedigh is, en ongeciert en effen.*

Immers, zelfs in den prozastijl zoude eene dergelijke woordenschikking niets stootends hebben. Onaangenaam en stroef integendeel klinkt veel in den volgenden zin, en zulks door de wijze, waarop de woorden daarin geplaatst zijn: *De de ongelukkigen steeds met diep medelijden aanzierende jongeling was dadelijk gereed zijne beurs, die steeds rijkelyk gevuld was, voor die menschen te openen, en zond hen vergenoegd en met een opgeruimd hart naar hunne, in plaats van met jammerklachten, thans met gejuich en vreugdekreten vervuld wordende woningen terug.*

§ 107.

Voor al namelijk wachte men zich er voor, een ongepast en onmatig gebruik van de meerdere vrijheid te maken, welke wij ons boven sommige andere natiën in onze woordenschikking veroorloven mogen, en men breide de ons eigene wijze, om nauw samenhangende woorden vaneen te scheiden, niet

tot in het buitensporige uit. Sommige schrijvers in het naburige Duitschland zijn, de Hemel weet, door welk een' geest gedreven, in den laatsten tijd tot dit gebrek vervallen; doende zij den last van zeer lange zinnen op een klein, afgescheurd slotwoordje nederploffen. — Meer zeggen wij over dit onderwerp, dat eigenlijk tot den zoogenaamden *numerus* of de prozamaat behoort, in onze redekundige voorlezingen.

Wat duisterheid, onduidelijkheid en dubbelzinnigheid betreft: voor het binnensluipen dezer gebreken wordt in de woordenschikking der meeste nieuwere talen eene wijde deur opengezet, zoodra men niet zorgt, aan de woorden die plaats te geven, welke dikwerf alleen in staat is, om te doen zien, met wat andere woorden zij in verband staan, en in wat naamvallen zij geplaatst zijn. Zoo ligt er over HUYGENS' punt dicht, getiteld *Maeghdepoeder*, reeds half en half een nevel gespreid, al moge ook deze nevel, bij eene herlezing, allengskens opklaren:

*Dewyl de maegh gezond is,
Dat bitter in de mond is,
Wat waer 't een medicijn,
Genomen in wat wijn,
Trijns tong, gestampt in poeder,
Met die van haer vrouw moeder!*

Men gevoelt toch, hoe verward, hoe onduidelijk en hoe stroef tevens het in proza luiden zoude, als men zeide: *overmits aan de maag gezond is, hetgeen in den mond bitter smaakt, wat zoude het een geneesdrank zijn, in wat wijn genomen, Trijns tong in poeder gestampt met die van hare vrouw moeder!* Veel wel-luidender en duidelijker zoude men zeggen: *Wat zoude Trijns tong, met die van hare vrouw moeder tot een poeder gestampt, en in wat wijn genomen, een uitmuntende geneesdrank zijn, daar toch, hetgeen in den mond bitter smaakt, voor de maag gezond is!*

Zoo moet men ook voorzichtig zijn met de vooraanplaatsing van den *accusativus* of vierden naamval, als deze *accusativus* geen kenteeken van dien naamval draagt. Zelfs ook dan nog

past te dezen opzichte behoedzaamheid, als de *nominativus*, die met behulp van het werkwoord zulk een' *accusativus* regeert, met het teeken zijns naamvals te voorschijn treedt. Schoon toch in het laatste geval zulk eene woordenwisseling, bij nadere bezichtiging, duidelijk genoeg wordt, ligt zij echter aanvankelijk in duisternis gedompeld, en veroorzaakt misverstand en onzekerheid. Dit heeft b. v. plaats met het volgende tweeregelige punt dicht van HUYGENS, hetwelk — ten minste bij den eersten oogopslag — vrij wat onverstaanbaars heeft. De Dichter zingt:

*My dunkt, de wereld noemde een wijs man wel te recht
De tafel van Gods thien geboden averecht.*

In den beginne zal men meenen, dat de *wereld* hier de noemende persoon, en dus de *nominativus*, een *wijs man* integendeel de *accusativus*, dat is, de hier genoemd wordende persoon, is. Hoe echter een *wijs man* juist het tegenovergestelde van de tien geboden zou kunnen heeten, zal men niet gemakkelijk begrijpen. Spoedig evenwel zal men leeren inzien, dat het de *wijze man* hier is, die de wereld, en niet de wereld, die den wijzen man de omgekeerde tafel van Gods geboden noemt, en dat zulks ook grammaticaal daaruit blijken kan, wijl er een *wijs man* en niet *eenen wijzen* of *een' wijs' man* geschreven staat, zooals wij, in onzen tegenwoordigen stijl, den vierden naamval gewoon zijn uit te drukken. Wij herhalen het echter: men moet zich voor dergelijke schijnbaar dubbelzinnige constructiën, zooveel mogelijk in poëzie, maar nog duizendwerf meer in proza wachten. Soortgelijke dubbelzinnigheden en duisterheden kunnen ook ontstaan door de verkeerde plaatsing onzer bijwoorden, koppelwoorden en andere kleinere rededeelen. Zoo ook door aan onze betrekkelijke voor-naamwoorden of *pronomina relativa* hunne juiste plaats niet te geven, en wat dergelijke feilen meer zijn, waarover in het vervolg van dit handboek nog wel met een woord nader gesproken zal worden.

Met onze *participia* of deelwoorden zij men ook op zijne hoede. Zij hebben, gelijk hierboven gezegd is, in zoogenaamde

relatieve stellingen geene aanduiding van geslacht, getal of buiging, en hunne plaatsing, of wel de samenhang alleen, moeten beslissen, tot welk lid van een' zin of volzin zij betrekking hebben. Gelukkig dat die samenhang ons hier en zoo menige andere malen te hulpe komt! Moest in onzen stijl alles strikt-grammaticaal duidelijk zijn, dan ware er bijna geene bladzijde, ook in de schriften onzer beste schrijvers, aan te wijzen, welke niet door de eene of andere vlek van dubbelzinnigheid bezoedeld werd.

Mij valt b. v. op dit oogenblik een, in een' zeer zuiveren stijl geschreven, stukje van een' onzer bekwaamste stijlisten in handen. Ik lees er onder anderen in: *De schriften van Wagenaar, hoezeer anders mede tot mijn oogmerk kundende dienen, ga ik, als in ieders handen zijnde, met stilzwijgen voorbij.* Duidelijk genoeg en met eene onberispelijke woordenschikking gezegd, en echter, uit een louter grammaticaal oogpunt beschouwd, en tegen den latijnschen stijl vergeleken, vol dubbelzinnigheid! Waarop slaat toch b. v. het *participium* of deelwoord *kundende*? Op *schriften*, of op *Wagenaar*? Het kan, grammaticaal genomen, op beiden slaan; want het heeft geen declinatieteeken, waarom men het slechts bij een van beiden zoude mogen voegen; en wat de plaatsing betreft, ook volgens deze pleit er evenveel voor de verbinding met het eerste als met het laatste woord. Hier behoort het nu bij *schriften*, maar in een' zin, als b. v. *de gelukzaligheid des menschen, hoe luttel ook, als een zwak sterveling, aan zijn ijzeren noodlot tegenstand KUNNENDE bieden, hangt toch altijd meer of min van hem zelven af* — een' zin, welke door niemand gegispst kan worden — slaat het woord *kundende* allerduidelijkst op *menschen*, dat evenwel hier op dezelfde wijze geplaatst is, als het bovengenoemde *Wagenaar*. — En waarop heeft *als in ieders handen zijnde* betrekking, op *de schriften*, of op *ik*? Op *de schriften* roepen de zin en ieder verstandig lezer mij toe. Maar ook deze samenhang, met uw verlof, lezer! doet zulks alleen; want aan het onverbuigbare *zijnde*, dat bijna nimmer van

gelaat verandert, is het niet te zien, en de plaatsing be-
 list hier ook niets. In eene periode toch, als de volgende,
 heeft men dezelfde woordenschikking, en daar slaat zijnde
 op ik: *Dit onderwerp ga ik, als tot deszelfs behandeling te
 weinig bevoegd ZIJNDE, en haar liever aan meer deskundigen
 willende overlaten, met stiltwijgen voorbij.* — Hoeveel meer
 grammaticale nauwkeurigheid is men in staat, om in het
 Latijn aan zulke participiale woordenschikkingen te geven!
Haec scripta Wagenarii, b. v. a me lecta drukt even duidel-
 ijk uit: *deze schriften van Wagenaar, welke schriften ik
 gelezen heb*, als: *Haec scripta Wagenarii, a me perlecti et
 valde amati*, te kennen geeft: *deze schriften van Wagenaar,
 welken Wagenaar ik doorgelezen heb, en ten uiterste bemin,
 enz. enz.* Men wane echter niet, dat de latijnsche woorden-
 schikking geheel vrij is van grammaticale dubbelzinnigheden.
 Zij heeft ze weder in andere opzichten, waarover het echter
 hier de plaats niet is, breedvoeriger uit te weiden.

Eenige vragen, met betrekking tot de woordenschikking en
 tot hare toepassing in den stijl.

1) Wat gebrek heerscht er in de woordenschikking van het versje
 uit HUYGENS, op bladz. 4 aangehaald?

2) Wat laat zich zeggen ter beantwoording van de vragen over de
 geheel verschillende woordenschikking, die in onderscheidene talen
 heerscht? Wat is de aard der woordenschikking in het Latijn, Fransch,
 Engelsch, Italiaansch enz.? Hoe is zij in de duitsohe talen?

3) Tot hoevele hoofsoorten zou men de woordenschikking in den
 stijl brengen kunnen (gelijk b. v. BILDERDIJK er drie opnoemt)?

4) Welke algemeene regels laten zich geven over de verplaatsing der
 verschillende taaldeelen in eene zoogenaamde stellige of rechtstreek-
 sche rede, waarin geene omzettingen voorkomen? Hoe plaatst men
 dan b. v. het werkwoord, hoe de naamwoorden, daarmede in betrek-
 king staande, hoe adverbien, conjunctiën enz. enz.?

5) Waarin zou de reden liggen, dat wij in de zoogenaamde kunstige
 woordenschikking (evenals in vragende) aan den persoon des werk-
 woords soms eene andere plaats geven, en terwijl die persoon anders
 vóór het *verbum* staat, hem nu er achter plaatsen? Wij zeggen b. v.

in de zoogenaamde natuurlijke, of liever kalme, bedaarde, geleidelijke woordenschikking: IK HEB ¹dezen ²morgen nog niet op mijn weërglas gezien, maar in de kunstige, of liever levendiger, ongedwongener: ¹dezen ²morgen HEB IK nog niet op mijn weërglas gezien.

6) Heeft er bij ons in subjunctieve of conjunctieve stellingen altijd eene verandering in de schikking der woorden plaats, gelijk men b. v. zegt: *hij zal heden zeker komen (hodie veniet)*; maar niet: *ik hoop, dat hij zal heden komen, maar dat hij heden komen zal (of zal komen)*, waarin men ziet, dat het woord *heden* niet meer achter, maar vóór het hulpwerkwoord *zal* geplaatst wordt, en door welke verandering van woordenschikking weër het conjunctieve der stelling of datgene wordt uitgedrukt, wat men in het Latijn, met *den vorm* van den *subjunctivus* zou aanduiden. (*Spero fore, ut veniat* of *wel eum venturum.*)

7) In welke soorten van stijl, en waar ter plaatse kan men het gevoeligst van de gewone woordenschikking afwijken?

8) HOOFT zegt: *Een schelmstuk is 't, dat een Vader zijn Kindt verdoet; maar grooter schelmstuk begingh 'k met den genen langer in 't leven te lijden, die met het ontlijven zijns broeders schreede gemaakt heeft tot slagtingh zijns vaders, en uitroijing van al mijn Zaad door moordt en bloedstorting.* Wat valt er over soortgelijke woordenschikkingen op te merken?

9) Wat is er van de woordenschikking in een' der volgende vier dihtregels uit HELMERS te zeggen?

*Hoe dierbaar zijt gij mij, ó stille van den nacht!
Als in uw duister ik herdenk aan 't voorgeslacht,
Als ik de schimmen waan dier halve Goón te aanschouwen,
Als dweepend zich mijn geest met hen durft onderhouën.*

10) Wat van de volgende: *oud, vervallen, en grijs van haren zag ik mijn vader terug, terwijl hij echter, bij mijn vertrek uit Holland, nog al de merkteekenen van jeugd en bloeiende gezondheid vertoond had?*

11) BILDERDIJK zingt:

— — — *De witgevlakte Stier,
Die door 't weërgalmend ruim van Golvans heide loeide,
Zie daar, waarom de wrok hun boezems dus ontgloeide.
Hem eigende elk van hen als vaderlijke haaf,
Ter wederzijde oprecht en even fier en braaf.*

Wat zoude er in den prozastijl op de woordenschikking van een gedeelte dezer dichtregelen aangemerkt kunnen worden?

12) Wat op de volgende: *tracht op uw levenspad al de rozen te plukken, in weêrwil der doornen, welke slechts eenigszins onder uw bereik groeijen, en wier bloemengeur u liefelijk op den adem van het koeltje toewaaait?*

13) Valt er ook onderscheid te maken tusschen woordenschikkingen, b. v. als: *ik weet niet, of zij reeds GEKOMEN IS (of ZIJ), of IS GEKOMEN. Men zegt, dat hij van haar zeer BEMIND WORDT, of WORDT BEMIND. De Forst schijnt hem VERGETEN TE HEBBEN, of TE HEBBEN VERGETEN. Het is onbekend, wanneer dit ZAL EINDIGEN, of EINDIGEN ZAL, gelijk dit laatste bij HUYGENS in het gedenkwaardig versje:*

*Die alle menschen wil behagen en in all,
Mag heden wel beginnen,
Maar quaed is te versinnen,
Wanneer hy einden zal.*

14) Wat is er uit de woordenschikking der volgende periode uit BRANDT aan te merken? *Men behoorde ook den nieuwen aankomelingen niet op te leggen, sich te moeten laten vinden in de predikatie, die men gewoon is voor 't avondmael te doen, dienende, om by monde van den Kerkendienaar belydenis des geloofs te doen.*

15) Welke duisterheid en dubbelzinnigheid heerschen er in de woordenschikking van den aanhef des heerlijken nonnenzangs uit den *Gijsbrecht van Amstel*:

*O Kerstnacht, schooner dan de dagen:
Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
Dat in uw duisternisse blinkt,
En wort geviert en aengebeden;
Zyn hoogmoet luistert naer geen reden,
Hoe schel die in zyn ooren klinkt.*

16) KINKER kent kracht toe aan de volgende periode uit de nagedachtenis-rede van BILDERDIJK op PESTEL: *Gy (zegt de Redenaar, Leyden aansprekende) van uw schitterend tempeldak, van uw groenende lauwerbosschen, en blinkende zuilen, ja van de zulk een heiligdom als het uwe kenteekende arendsveugelen die u overdekten, door den moedwil des oproers beroofde Wijsheidsschool enz.!* — Wat geldt hieromtrent?

17) ALLARD HULSHOFF scheidt veel behagen in woordenschikkingen, als de volgende: *Duizenden van gekorvene Diertjes worden geboren, wien de uitbottende bladeren tot voedsel moeten dienen, gedurende hun kortstondig en gedaantewisselend leven.* — En weër elders: *Na de Donderolaag ziet de ondergaande Zon minzaam neder, door de gebrokene lucht, op de rookende velden en beemden eener verkwikte Wereld, vertoonende zich als een hof des Heeren.* En op eene andere plaats: *Heldere dagen zijn er, om afscheid te nemen, en worden dikwijls gevolgd door huilende Stormwinden.* Wat valt er omtrent soortgelijke woordenschikkingen op te merken?

18) VONDEL zingt van het hoofd van OLDENBARNEVELD:

*Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zyn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Hoe zoude men in proza liever de woorden van dien zin rangschikken?

19) Waartoe kunnen woordenplaatsingen, als de volgende, aanleiding geven: *Beroofd van eerampten en waardigheden, aan verachting en ellende ter prooije gegeven, van al zijne vrienden verlaten, zag de vrouw van Menzikoof haren echtgenoot weder.*

20) Moet men zeggen: *ik weet niet, WAAR gij VAN spreekt, of WAARVAN gij spreekt. WAAR dient zulks TOE, of WAARTOE dient zulks? DAAR is hij ongelukkig DOOR, of DAARDOOR is hij ongelukkig?* Zijn beide deze soorten van woordenschikkingen goed, of alleen (op zijn Hoogduitsch) de laatste?

21) Wat geldt van woordenschikkingen als de volgende: *N. N. wordt verzocht met zijne tegenwoordigheid te willen vereeren het bal, dat morgen plaats zal hebben. Ik heb gezien den reus, die op de kermis is enz. enz.?*

Over eenige algemeene voorschriften tot een' goeden nederlandschen stijl; met name wat aangaat de keuze van zuivere en duidelijke woorden, hunne verbinding tot zinnen, en hetgeen hiertoe al verder behooren moge.

§ 108.

De nederlandsche stijl is de wijze, die aan elk Nederlander of Nederlandsch schrijvende in het bijzonder eigen is, om zijne gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van woorden uit te drukken. In een' wat engeren zin bepaalt zich zulks tot het schriftelijk uitdrukken, gelijk daarom ook de zegswijze minder gewoon is: *hij spreekt*, dan wel *hij schrijft*, een' goeden stijl. Somtjids beschouwt men meer bepaaldelijk den stijl, met opzicht tot het sierlijke der wijze, waarop de gedachten zijn uitgedrukt. In dien zin zal men zeggen: *de taal en spelling van dat boek zijn slordig; de stijl is anders levendig en fraai.*

§ 109.

De vereischten van een' goeden nederlandschen stijl laten zich tot drie brengen, zuiverheid namelijk, duidelijkheid en fraaiheid. Door een zuiveren stijl verstaan wij de uitdrukking onzer gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van regelmatig gebruikte woorden, die, voor zooveel zulks mogelijk en nuttig zij, tot onze moedertaal en haren beschaafden, in geschrifte heerschenden tongval behooren. Het volgende bijtende, en tot verlevendiging onzer voordracht hier aangehaalde puntdicht des heeren *van Zuylichem* is dus, gelijk het meeste uit dien tijd, naar onzen tegenwoordigen schrijftrant, wat de spelling betreft, onzuiver. Het versje is gericht tot een' prediker, die met allerlei zotte bewegingen, slingeren en spelingen zijner armen, handen en vingers de toehoorders ontstichtte:

*Ghy, die daer noô gezien en ongeern aengehoort,
 Gods woord slaet en bemorst met een gesochten slingher
 Van handen ginds en weêr, — in Gods tacl is een woord,
 Dat, of ghy 't noyt en laest, tot uwent t' huys behoort;
 Men seght in oud-Hebreeuwsch: een geck spreekt met sijn vingher!*

Waarlijk eene goede les voor overdreven gebaarmakers op den predikstoel! Jonge lieden, die zich voor den kansel bereiden, mogen ze wel ter harte nemen.

§ 110.

Een duidelijke nederlandsche stijl is eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, in haren samenhang en voortgang door middel van nederlandsche woorden, hoedanig noodig is, om hem, die met de vereischte scherpzinnigheid en kundigheden ter bevattig is voorzien, alles, hetwelk wij te kennen willen geven, gemakkelijk te doen bevatten.

§ 111.

Wij noemen een' fraaijen nederlandschen stijl die wijze van uitdrukking onzer gedachten door middel van woorden in het Nederlandsch, als den goeden smaak, of het vermogen, om met juistheid het schoone te gevoelen en beoordeelen, welgevallig is. Bevallen moeten b. v. de volgende uitmuntende regels van HELMERS, waarin de Dichter zich in zijne verbeelding bij de graftombe van WILLEM DEN EERSTEN, te *Delft*, verplaatst:

*Waar ben ik? Op wat grond heb ik mij zelv' verloren,
 Wat diepe stilte heerscht in dees gewijde koren,
 Die mij bedwelmt, ontroert, mijn hart met sidd'ring treft!
 't Is hier, dat zich de mensch tot zijnen God verheft.
 Wat prachtig grafgesticht rijst ginds met held'ren luister,
 Omringd met helm en speer en losgerukten kluister?
 Wat gouden lett'ren staan gebeiteld aan den wand?
 »Hier rust de redder van 't verdrukte vaderland!''*

*Ja, eerste Willem, ja! 'k wil, bij uw graf gezeten,
 Al 't geen mijn hart gevoelt, mijn tijdgenoot doen weten!
 De traan, dien ik hier wijde aan uw gedachtenis,
 Is 't offer dat gij eischt en uwer waardig is!*

Over de zuiverheid van stijl.

§ 112.

De vereischten van een' zuiveren stijl, met opzicht tot de woorden, zijn: 1) dat men de woorden orthographisch of spelkunstig goed schrijve, en verder in hun samenhang grammaticaal goed bezige; 2) dat men ze in proza, zooveel noodig, onverminkt gebruike; namelijk, zonder nuttelooze veranderingen, verlengingen of verkortingen; 3) dat men zich aan geene zoogenaamde Latinismen, Graecismen, Germanismen, Gallicismen, Anglicismen enz., dat is, aan geene latijnsche, grieksche, Duitsche, Fransche of Engelsche taaleigenaardigheden schuldig make; 4) dat men zich zooveel mogelijk, en vooral in sommige soorten van stijl, onthoude van verouderde woorden; 5) van te willekeurig nieuw-gesmede woorden; 6) van uitheemsche woorden; 7) van bastaardwoorden; 8) van zoogenaamde provincialismen en soloecismen; 9) van platte volkswoorden en woorden, gewijzigd naar de ruwe volkstongvallen; 10) van te poëtische woorden; 11) van eene verkeerde plaatsing der zinteekenen enz. enz.

§ 113.

Het eerste vereischte tot een' zuiveren nederlandschen stijl is, dat men de woorden orthographisch of spelkunstig goed schrijve, en verder in het algemeen grammaticaal of spraakkunstig goed bezige. Aan het eerste wordt voldaan door het in acht nemen van die regels, welke de aard der taal en het gebruik hieromtrent voorschrijven; schoon er, wat het gebruik betreft, voorheen weinig eenparigheid op dat stuk heerschte. — Men tastte in den blinde rond, en verviel, bij gebrek aan

eene gezaghebbende handleiding op dit stuk, tot de zotste en ongerijmdste spelwijzen. Sinds de spelregeling echter, die in het begin der tegenwoordige eeuw plaats had en van Staatswege werd aanbevolen en bij het openbare onderwijs ingevoerd, is zulks aanmerkelijk verbeterd, en de bontkleurige ongelijkheid, die men in schriften van vroeger' tijd aantreft, heeft toen voor eene niet onwelkome orthographische gelijkvormigheid plaats gemaakt. Ieder, die als schrijver optrad, en tijd, lust noch bekwaamheid had, om zichzelf een stelsel van spelling te vormen, had dadelijk een voorschrift, waarnaar hij zich regelen kon. De gemelde spelregeling intusschen werd voor eenige jaren door de Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal aan eene herziening onderworpen, die echter niet aan alle deskundigen voldeed en ook niet door de Regeering ondersteund werd. Ten gevolge van het een en ander heeft thans minder eenparigheid van schrijfwijze plaats dan vroeger. Sommigen, en daaronder de Landsregeering en verschillende Gemeentebesturen, houden zich nog aan de vorige regeling; anderen, met name veel onderwijzers, volgen het Woordenboek vrij getrouw; terwijl wederom anderen de Redactie in zooverre volgen, als zij zich met hare beslissing kunnen vereenigen. Met opzicht tot eenparigheid laat derhalve het tegenwoordige gebruik, jammer genoeg, veel te wenschen over. Men vergelijke voorts het opgemerkte aan het slot van § 9.

§ 114.

Men moet echter de woorden niet alleen bloot spelkunstig, maar ook verder taalkundig goed schrijven, dat is, ook naar de overige regelen onzer spraakkunst of *grammatica*. Als wij toch van den dapperen hollandschen Admiraal CLAASSENS lezen :

*Acht schepen, zwaar van bouw, omsing'len thans den held.
Hij staat alleen, maar vast, gelijk een rots 't geweld*

*Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier blijft trotsen.
Schoon stormen aan zijn' voet in wilde golven klotsen,
Schoon schip bij schip, met kracht geslingerd op zijn borst,
Verbrijzeld henen stuift, staat hij met kracht omschorst,
Belacht het woeden van de orkanen en van de eeuwen. Enz.*

dan is op de spelling van deze fraaije verzen uit den derden druk der *Hollandsche Natie* naar de vroegere regeling wel niets aan te merken, maar wel degelijk op de taal of op het grammaticale. Immers één der substantieven heeft hier bij herhaling een geheel verkeerd geslacht. Tot de zuiverheid van den stijl behoort dus een getrouw betrachten van de regelen onzer spraakkunst, tot welke rededeelen of *partes orationis* die regelen ook betrekking mogen hebben. Inderdaad, dit stuk kan men niet genoeg ter harte nemen; gelijk men dan ook hiertoe in alle schriften, die over den stijl handelen, b. v. in die van CICERO, QUINCTILIANUS, BLAIR, BEIJER en anderen, telkens wordt aangespoord. Ook hebben de grootste vernuften altijd bijzonder veel werk van het eigenlijk grammaticale gemaakt, ja, zich zelfs met de uitpluizing van schijnbare kleinigheden verlustigd. Ik behoef slechts bij ons op de namen van een' HOOFD, BILDERDIJK, KINKER en van hoeveel anderen niet meer, te wijzen. Zeer naar waarheid heeft daarom JEREMIAS DE DECKER tot JAKOB HEYBLOK, met eene woordspeling in den smaak van zijn' tijd, gezongen:

*De spraek-konst is de grond, waerop dat hecht en vast
Der Musen tempelbouw tot aen de wolcken wast;
Waer 't oock aen desen grond ontbreken mag of schorten,
Daer staet de tempelbouw der Musen in te storten. —
Ghy, Jacob, die dien grond dan in de joncheyt legt,
Moogt van dien tempelbouw den heyblock zyn geseqt!*

§ 115.

Het tweede vereischte tot een' zuiveren nederlandschen stijl bestaat hierin, dat men de woorden zooveel noodig, onver-

minkt en zonder verlengingen, verkortingen, of veranderingen schrijve. Immers, dergelijke *metaplasmen* of *woordvervormingen*, gelijk men ze noemt, zijn meestal slechts uitgevonden, om schrijvers, die aan eene zekere vaste maat gebonden waren, te hulp te komen, wanneer zij, door het bezigen der woorden in hunne ware gedaante, tegen de regels dier versmaat gezondigd zouden hebben. HUYGENS leert ons toch aardig, dat men soms in dicht niet alles zegt, wat men wil, maar wat men kan:

*Staat niet te vast op al het seggen,
Dat dichters u te voren leggen!
Daer is te machtigen verschil
Van dicht tot ondicht, lieve man!
In ondicht segt m' al, wat men wil,
In dicht somtijds al wat men kan.*

Zooras men nu echter in de kluisters van maat en rijm niet meer geboeid gaat, hebben de woorden recht op hunne natuurlijke en onverminkte gedaante, en de zuiverheid van den stijl vordert, dat men hen daarvan niet beroove, ten minste niet anders, dan wanneer of het gebruik zulks ten eenenmale medebrenge, of de welluidendheid en losheid er door bevorderd kunnen worden. Met de stoute en duizendvoudige *metaplasmen*, in het dagelijksch spreken voorkomende, hebben wij hier niet te maken.

§ 116.

De voornaamste van dergelijke woordvervormingen in het Nederlandsch zijn al zoo dezelfde, die men ook in het Latijn en andere talen aantreft, namelijk 1) de *antithesis* of letterwisseling, 2) de *prosthesis* of voorklamping, 3) de *aphaeresis* of knotting, 4) de *syncope* of uitwerping, 5) de *epenthesis* of invoeging, 6) of *crasis* of samentrekking, 7) de *diaeresis* of spalking, 8) de *apocope* of afkapping en 9) de *paragoge* of aanhechting, aanstaarting.

§ 117.

De *antithesis* of letterwisseling bestaat hierin, dat men, in de plaats van zekere letter (hetzij klinker of medeklinker), waarmede een woord doorgaans geschreven wordt, eene andere bezigt. Zoo vindt men bij onze dichters, vooral van vroeger tijd, *houwen* voor *houden*, *houwbaar* voor *hougbaar* enz. De geestige HUYGENS heeft met dit laatste, en met een ander *houwbaar*, in den zin van *huwbaar*, de volgende aardige woordspeling :

*Is 't meiken van oud eerlick bloed,
Is 't meer, als matelick, van wesen,
Is 't ryckelick versien van goed,
Soo haest als 't HOUWBAER is, en sal 't NIET HOUWBAER wesen.*

dat is, *niet meer te houden*. — Men heeft zoo ook: *ouwe* voor *oude*, *ge* voor *gij*, *me* voor *mij*, welk eene en andere, schoon in poëzie niet altijd ongeoorloofd, in den prozastijl, op enkele uitzonderingen na, minder gepast zijn.

§ 118.

De *prosthesis* of voorklamping hecht of klampt vóór aan het woord eene lettergreep, die het in het gewone gebruik niet bezit. Dus vindt men bij onze dichters wel eens *gebuurman* voor *buurman*, *gemannen* voor *mannen*, welk laatste onder anderen door den heer van *Zuylichem* gebezigd wordt in het volgende zeer zinrijke en hoogst lezenswaardige sneldicht, *Stijl* getiteld :

*Bedrieght u selven niet, GEMANNEN van de pen!
(Daervan ick lichtelick een swacker lidmaet ben,
Dan die'ck berichten durf), bedriegt u niet, goë vrinden!
Men moet in al ons werck, 't zij dicht of ondicht, vinden
Dat soet en krachtig zij. — Goë woorden, sachte tael
Als blompap, zijn wel yet, maer ver van altemael.
Goë stof en kloeck geweld van deftige gedachten
Zijn heel niet, als se in 't barsch van duyst're woorden smachten.—*

*In één woord! Al ons werk moet sterk gebeente zijn
En senuwen; — en 't vel daerover klaer en fijn.*

In den prozastijl moet men zich van dergelijke voorklampingen onthouden, en ook zelfs onze tegenwoordige poëzie gedooft ze maar zelden. — Soms heeft echter het gezegde ge een' collectieven zin, en is dan niet als bloote *prosthesis* te beschouwen.

§ 119.

De *aphaeresis*, dat is knotting of wegneming, heeft plaats, wanneer wij, met het gebruiken van een afwendingsteeken of *apostrophe*, ééne of meer letteren aan het begin van het woord weglaten, en het indiervoegte, om het dus te noemen, knotten. Als de heer van *Zuylichem* van JAN, den dronkaard, zingt:

*Veel dronckjes achter een weet Jan aen een te rijden,
Of Griet wil preutelen of niet;
Siet, segt hy, mijn beminde Griet!*

Dit 's om den dorst, dien 'ck heb, en dat, om geen' te krijgen.

gebruikt hij twee knottingen, namelijk 's voor *is*, en 'ck voor *ik*. In het volgende tweeregelige sneldicht van denzelfden geestigen dichter komt er ééne voor:

*Ick sie, dat ieder volgt sijn eigen wil en wijsheit,
Maer Gods wijs volgen, mensch! is 't merg van alle wijsheit.*

Hier staat namelijk de *aphaeresis* 't voor *het*. En zoo hebben wij 's voor *des*, en meer andere dergelijke knottingen, waarvan sommige, gelijk b. v. de laatstgemelde, alsmede 't voor *het*, en 'k voor *ik*, ook van lieverlede in den prozastijl gesloopen zijn. Het best doet men echter, haar in proza den toegang tot een' deftigen en sierlijken schrijftrant niet al te ruim te verleen, en ze daarin niet anders te bezigen, dan waar of het gebruik zulks vordert, of waar zij in staat zijn, om eene aangename afwisseling aan den stijl bij te zetten, en de losheid en kracht te vermeerderen. Het oordeel hierover blijve geoeffenden ooren vertrouwd!

§ 120.

Wat de *syncope* of uitwerping betreft, zij ontstaat of door het weglaten en soms ook wel verwisselen eener letter midden in een woord, of door de samentrekking van twee lettergrepen tot ééne. Men heeft gewone en ongewone *syn- copes*. — Tot de eerste soort behooren de zoodanige, welke voor ieder' dichter, die aan de strenge vorderingen van rijm en maat voldoen zal, onmisbaar zijn. Een paar er van, en wel een paar, door samentrekking gevormd, treffen wij aan in het volgende puntdicht van HUYGENS, waarin hij de dolle pleitzucht van zijn' tijd strengelijk gispt:

*Ick prijs mijn advocaet! — Hy is gaen liggen sterven,
En heeft het dolhuys voor sijn erfgenaem verklaert.
Hy seid': ick heb mijn goed by sotte LIËN VERGAËRT,
't Moet gaen van daer het quam; de gecken moeten 't erven.*

Hier wordt uit het woord *lieden* de *d* gelicht, en het overblijvende *lie-ën* tot *liën* samengetrokken. *Vergaderd* wordt *vergaârd*. Op eene soortgelijke wijze wordt het drielettergripige *bladeren*, om des rijms wil, tot *blâren* gemaakt in deszelfden heeren *van Zuylichems* aardig puntdicht op hopman DIRCK:

*Sy liegen 't, die verklaren,
Dat Dirck geen hert en heeft. —
In allerley gevaren
Gevoelt hy, dat het leeft,
En als de popelBLAEREN,
Van 't minste windje beeft.*

En zoo zijn *broër* voor *broeder*, *teër* voor *teeder*, *schaâuw* voor *schaduw*, *Goôn* voor *Goden*, en honderd andere *syn- copes* van een' soortgelijken aard, als de gemelde. Die in de volgende dichtregelen van HUYGENS voorkomt, is eenigszins anders:

*Voor een BESOND'RE gaaf danck ick mijn' God en Heer;
Sy hebben my niet lang te vreesen, die my krencken,
Al socht ik het te doen, ick kan 't niet langh gedencken:*

't Goed, dat ick heb gedaen, ontgaet my noch veel eer,
't Goed, dat my is geschiet, vergeet ick nimmermeer. —

Hier staat *bijzond're* voor *bijzondere*, evenals onze dichters (met weglating dier *e* of zoogenaamde *scheva*, die wij toch ook in de uitspraak soms bijna niet laten hooren) *eng'len* voor *engelen* zeggen, *eeuw'ge* voor *eeuwige*, *heil'ge* voor *heilige*, *ed'le* voor *edele* enz. De deftige prozastijl gedooft dergelijke woordvervormingen niet. — Wat de ongewone *syncopes* betreft, als b.v. *knijn* voor *konijn*, *glei* voor *galei*, *poëren* voor *poederen*, en meer andere van dien stempel, welke onze vroegere dichters zich niet zelden veroorloofden: zij mogen in onze tegenwoordige poëzie, indien al, niet dan met veel omzichtigheid worden gebezigd.

§ 121.

De *epenthesis* of invoeging schuift in een woord eene letter, die er niet in zijn moest. Zoo vinden wij bij onze vroegere dichters *tittelen* voor *titelen*, *gekomen* voor *gekomen* enz. Men kan er het woord *honing* ook toebrengen, dat eigenlijk *honic* moet luiden. HUYGENS zingt er van:

Het sotste van all 't sott is menschelijk gegis;
Het soetste van all 't soet weet niemand, wat het is.

De *epenthesis* is slechts in enkele gevallen in den stijl der poëzie te dulden. Het proza verbant haar.

§ 122.

Schijnbaar is er veel overeenkomst tusschen de *syncope*, waarvan wij zoo even melding maakten, en tusschen de zoogenaamde *crasis*, d. i. samentrekking of ineensmelting. In den grond echter zijn beiden van elkander onderscheiden. De *crasis* toch werpt niet zoozeer letteren uit, als zij wol twee op elkander volgende vocalen in de uitspraak één-, in plaats van tweesyllabig maakt. Dit doet zij vooral met *ië*,

iä, iään, en dergelijke, onzer taal eigenlijk vreemde, letterverbindingen. Inmers, in echt nederlandsche woorden worden twee naast elkaar geplaatste, verschillende klinkers dadelijk tot diphthongen. Dus zeggen wij *dien*, en niet *dī-ën*, *dauw*, en niet *da-üw* enz. Maar — om niet van ons onderwerp af te raken — men heeft twee samentrekkingen in de volgende dichtregelen van HELMERS:

*Maar wie schetst Heemskerk ons, die naar de Noordpool streeft,
Door vuur en ijsschots boort en bij Gibraltar sneeft?
Van Goens, die koningen zijn ketens heeft doen dragen,
En 't Oosten heeft geklemd aan Neêrlands zegewagen?
Wie Kortenaer, wiens vuist voor ons de Zond ontsloot?
Piet Hein, den winnaar van des Ibers zilv'ren vloot,
Die aan BrazielJE's kust op SpanJE zegepraalde,
Een oogst van lauw'ren won, en met zijn bloed betaalde. Enz.*

Hier staat *Brazielje* voor *Brazilië*, gelijk *Spanje* op zijn Fransch voor *Spanië* van het latijnsche *Hispania* staat, zooals de Hoogduitschers nog *Spaniën* schrijven. De laatstgemelde *crasis* heeft echter ook in den prozastijl de ware schrijfwijze van het woord geheel verdrongen. Zoo wordt *Groot-Brittannië* van lieverlede, ook in proza, *Groot-Brittanje*. *Italië* gaat echter slechts bij de dichters in *Itaalje* over. Men kan in onze vroegere poëzie meer soorten van samentrekkingen vinden.

§ 123.

In het grafscript van BRANDT op zijne gade SUSANNA :

*Hier rust Zuzanne, een bloem van wijsheit, geest en deugt,
En tweemaal ELLEF jaar mijn helft, mijn hulp, mijn vreugt.*

treffen wij een voorbeeld van dien *metaplasmus* aan, welken men de *diaeresis* of *spalking* noemt. Deze *spalking* heeft vrij wat overeenkomst met de hierboven beschouwde *epenthesis* of *invoging*; maar verschilt er echter in zoover van, dat

door haar het woord niet eene enkele of een paar letters, maar eene geheele lettergreep rijker wordt. Wij zien dus, hoe BRANDT van *elf* ELLEF gemaakt heeft. En zoo vindt men *pallem* voor *palm*, *harrenas* voor *harnas*, *mellek* voor *melk*, *worrem* voor *worm* enz. HUYGENS bezigt *gelas* voor *glas* in het volgend kluchtig sneldicht:

*Mijn jongen brak me een fijn GELAS,
Ick vraeghd', hoe 't bygekomen was ;
Sóó, seid' hy, Heer ! (als om te mallen)
En heeft er noch een laten vallen.*

In den prozastijl zijn dergelijke woordverlengingen volstrekt af te keuren. Ook zelfs onze tegenwoordige poëzie ziet ze ongaarne.

§ 124.

Gelijk de *aphaeresis* of knotting haren invloed uitoefent op het begin, zoo oefent de *apocope* dien op het einde der woorden uit, van hetwelk zij ééne, of soms meer letteren afsnijdt. Deze *metaplasmus* is bij ons, noch bij de dichters, noch in den dagelijkschen spreektrant zeldzaam. Men heeft in den dichtstijl verscheiden soorten van afkappingen, die echter allen niet even gebruikelijk zijn. Als HUYGENS dus b.v. zingt:

*Kindren van heden, die T'SCHOLE verkeert,
Lett op een reden, die 'k hebbe gleert ;
Neerstig gebeden is half gestudeert.*

dan is de verkorting *t' schole* voor *te* of *ter schole* een voorbeeld uit eene van die soorten. Uit eene andere soort vinden wij er een in het volgende punt dicht deszelfden geestigen Mans:

Ampten, Lasten.

*Siet, waer ons' driften gaen, en waer w' ons om bemoeyen !
Veel wercks zijn ijsere, veel eer zijn goude boeyen !*

Hier staat *ons'* voor *onze*, eene *apocope*, die *VONDEL* duizend malen bezigt.

Voorbeelden eener derde soort komen voor in de dichtregels van *HUYGENS*, luidende :

*Een vierpijl en een hovelingh
Gelijcken seer sich in één dingh ;
Sy rijsen BEI' tot hooger eeren,
Maer, hoe se hooger gaen, hoe dat s' HAER meer verteren.*

S'haer namelijk staat hier voor *ze haar*, dat is, zooals wij tegenwoordig schrijven zouden, *ze zich* — *Bei'* vervangt *beide*. Zoo staat *aard'* voor *aarde*, als *HUYGENS*, bij het zenden van een stichtelijk boek tot een tegengeschenk voor aan hem gezonden appelen, met zijne gewone aardigheid zingt :

*Ghy sendt het schoonste, ja, maer ick het nutst geschenck !
Het uwe spruyt uit d' AERD', het myne uit hemelsche ad'ren ;
Soo win ick 't, en nochtans, als ick 't wel overdenck,
Ghy sendt my vruchten toe, en ick send' u maer blad'ren.*

Apocopes van nog weér andere soorten bieden zich in het volgende sneldicht deszelfden heeren van *Zuylichem* aan. Het luidt :

*Dry lessen heeft ons God ter wereld opgegeven :
Hoe s' is, en hoe m' er leeft, en hoe m' er hoort te leven.*

Hier staat *m'* tweemaal bij afkapping voor *men*. Een soortgelijke, als de hier voorkomende *apocope* van *m'* voor *men*, is die van *d'* voor *den*. De laatste is echter beter dan de eerste te gedoogen. Verscheiden andere afkappingen, en die ook wel in den prozastijl voorkomen, treft men aan in de volgende verzen uit den fraaijen herderszang van *SMITS*, getiteld *Kloris* :

*o Frissche beemt ! o bosch ! o ryzige eikeboomen !
o Bloemu aranden ! o bekorelyke stroomen !*

*Die flus myn BLY geluidt met vreugd' hebt aengehoort,
 Toen ik voor Kloris zong, die myne ziel' bekoort.
 Hoort nu myn klagten, die zich door de lucht verspreijen,
 Nu ik my van myn vreugd', myn Kloris, zie gescheijen.
 Zwygt, schelle vogeltjes ! hier voegt geen vrolyk liedt !
 Nu Kloris dit gewest en myn gezicht ontoliedt,
 Heeft ook de vreugdt dit veld en myne ziel begeven.
 Nu kwynen beek en beemdt, nu zuchten bosch en dreven ;
 Want roep ik : Kloris, keer ! ei sla myn klachten GAE !
 Dan baeuw my de Echo fluks den naem van Kloris na ;
 En roep ik : Keer, myn Bruydt ! myn Bruydt ! waer moogt gij dwalen !
 Dan hoor ik haer terstont : Myn Bruydt ! myn Bruydt ! herhalen ;
 Myn schaepjes treuren MEE, zy laten 't voedsel staen,
 Als waren zy in 't hart met Damons leet belaën ;
 Geen versche klaver kan hen thans in 't minst verfrisschen ;
 De velden schynen my verwarde wildernissen ;
 Ik derf MYN' wellust, want myn Kloris voert dien MEE ;
 ô Kloris ! Kloris ! keer toch weder op myn BEE !*

De met andere letteren gedrukte woorden in deze bevallige dichtregelen, b. v. *blij* voor *blyjde*, *gâ* voor *gade*, *beê* voor *bede*, *meê* voor *mede* euz., zijn afkappingen ; *mijn'* voor *mijne* is er ook meer of min eene. Zelfs schijnt de Dichter, blijkens het bezigen van het kortingsteeken, ook de woorden *vreugd'* en *ziel'* nog te beschouwen als *apocopes*, en als geschreven staande voor *vreugde*, *ziele*. Trouwens, het is hierboven reeds gezegd, en aan elk' taalminnaar bekend, dat men onze substantieven, en vooral die van het vrouwelijke geslacht, voorheen meer op e deed eindigen, dan tegenwoordig. Men schreef in vroeger dagen *sprake*, *vreugde*, *zonne*, *ziele*, evenals de Hoogduitschers dit nog doen in hun *Sprache*, *Freude*, *Sonne*, *Seele*. Slechts de harde opperduitsche dialecten, b. v. diegene, welke in Oostenrijk, Beijeren enz. onder het volk gesproken worden, laten die *e* weg, en zeggen *Sprach*, *Sonn*, *Seel*, *Bub*, enz. Voor zoover wij Nederlanders dus thans zoo karig op de gezegde klinkletter

aan het einde der woorden geworden zijn, kan zulks niet ter bewijze strekken, dat onze taal in vloeijendheid gewonnen heeft; wel in raschheid van uitspraak. Evenmin is het in het tegenwoordige Hoogduitsch eene deugd, dat men midden in de woorden de zachte *e* dikwerf daár weglaat, waar wij Nederlanders haar gebruiken, of ten minste dienden te gebruiken. Onze overrijnsche en overeemsche taalbroeders toch schrijven *göttlich, schrecklich, schmerzlich, herzlich, Jüngling, Fremdling* enz., latende dus de consonanten tegen elkander botsen en horten. Wij scheiden ze door middel der *e* en zeggen: *goddelijk, schrikkelijk, smartelijk, hartelijk* enz. Uit vele soortgelijke woorden begint de *e* echter ook al bij ons eene verstooteling te worden, waarop metdatal eene goede spellingleer het zegel harer goedkeuring niet licht zal drukken. In de conjugatie onzer werkwoorden is de gemelde klinkletter sinds lang niet meer te zien; want, terwijl onze voorvaderen, op der Hoogduitscheren wijze, met de *e*, *ik beminne u* of *dij: beminnes* of *beminnest du* of *gij mij ook?* zeiden, zeggen wij meestal *ik bemin u: bemint gij mij ook?* en slechts in onzen zoogenaamden *subjunctivus* of aanvoegende wijze doen wij van tijd tot tijd de *e* nog eens klinken.

§ 125.

De laatste der door ons in § 115 opgenoemde woordvormingen of metaplasmen is de *paragoge* of aanhechting, aanstaarting, achteraanklamping, hierin bestaande, dat men aan het einde der woorden ééne of meer letteren hecht, die zij in het gewone gebruik niet hebben. Het is dus ook al eene dier krukken, waarmede de dichters, aan wie de maaten rijmkluisters het gaan wel eens wat moeilijk maken, en wier stijl, juist om zijne voeten, somtijds slecht voetereen kan, moeten voortthompelen, willen zij den prozafst op zijde blijven. Dus ware b. v. de heer *van Zuylichem* in het volgende sneldicht, tot tweemaal toe, in zijne dichterlijke

vaart steken gebleven, hadde hem de *paragoge* niet uit den nood gered:

Van Dircks Dochter.

*Dirck, die sijn dochter zoekt te venten,
Gelijckt haer by de lieve lenten
In 't bloeyen van haer jonge jeugd.
Of die gelijckenis veel deught,
Late ick den kundigen bevolen.
My dunckt, Monpéer en sou niet dolen,
Geleech hy liever haer gedaent'
By d' allerschoonste herfstē-maend.
Soo vruchtbaer, seggen sloute monden,
Heeft s' yemand by geval bevonden.*

In deze dichtregelen staat *lenten* voor *lente*, en *herfstē* voor *herfst*. Voor het laatste had de Dichter ook, bij wijze van spalking, waarover in § 123 gesproken is, *herrefst* kunnen zeggen.

De bijvoeging^e der *n*, zooals in *lenten*, is eene bij onze vroegere dichters zeer gewone *paragoge*, oorspronkelijk daaruit ontstaan, dat men de versmelting der *e* met eene volgende vocaal wilde voorkomen, om niet een' voet te weinig in de versmaat te krijgen. Tot dat einde bezigt HUYGENS b. v. de gezegde letter, in het volgende naïeve sneldicht:

*Gelijck als yder mensch sijn sinnetje, sijn wensje,
Sijn eigen lustjen heeft,
Daer naer hy gaerne leeft,
Soo heeft oock elcke mensch een' eigene conscientie;
Dus preeckten ick Matthijs. — Hoe, sei' hy: elck mensch één?
Soo heeft 'er yemand twee, want ick en hebb' er geen.*

Preeckten, namelijk, vervangt hier *preekte*. Naderhand heeft men de *n* ook wel noodeloos aangehangen, welk een en ander tot veel verwarring in de geslachten onzer naamwoorden aanleiding gegeven heeft.

Men is op deze en in het algemeen op alle soorten van metaplasmen tegenwoordig, zelfs in den dichtstijl, vrij wat keuriger, dan voorheen.

Het hier kortelijk aangestipte over de woordvervormingen of metaplasmen moge voor dit handboek genoeg zijn!

Een paar vragen, nog hiertoe betrekkelijk.

1) Heeft men ook in andere talen, b. v. in het Latijn, Fransch enz. soortgelijke metaplasmen, als waarvan in de bovenstaande § § gesproken is?

2) Wat andere voorbeelden van *antitheses* of letterwisselingen laten er zich al opnoemen? In hoever is de *antithesis* tegenwoordig nog geoorloofd en in den dichtstijl aan te bevelen? Heeft men ook enkele geoorloofde letterwisselingen in proza?

3) Wat al meer soorten van *aphaereses* of knottingen, dan de in § 119 opgenoemde, treft men aan? Welke knottingen zijn in den prozastijl onvermijdelijk?

4) Heeft men ook *synopes* of uitwerpingen, die in den prozastijl geheel en al door het gebruik gewettigd zijn? Wat voorbeelden van uitwerpingen kan men meer aanvoeren? Hoe duidt men de *synopes* in den stijl aan?

5) Welke soorten van *crases* of samentrekkingen vindt men, behalve de in § 122 opgenoemde, al meer bij onze dichters?

6) Wat andere soorten van *diaereses* of spaltingen heeft men nog? — Laat zich de *apocope* of afkapping *m'* voor *men* gepast in den dichtstijl bezigen? Waartoe kan zij aanleiding geven? Kan men in den prozastijl *apocopes*, als daar zijn: *een'* voor *eenen*, *haar'* voor *haren* enz. niet zeer wel toelaten, ja, wordt de stijl door het voluit spreken van *eenen*, *zijn*, *haren*, niet vaak lam en sleepend? Heeft hierin geene verkeerde navolging van 't Hoogduitsch plaats gegrepen? Welke taal lascht en hecht de zacht-korte *e* meer in en aan de woorden, de onze of de hoogduitsche enz.?

7) Welke andere voorbeelden van *paragoges* of achteraanklampingen, dan die in § 123 voorkomen, laten er zich al opnoemen? Is het eene *paragoge*, wanneer ik zeg: *de schoonheid der vrouw*? Hoe gaf de voormalige *paragoge* der *n* in onzen stijl aanleiding tot verwarring in de geslachten? Is in deze achteraanklamping ook somwijlen oud-hoogduitsch taaleigen te bespeuren enz.?

§ 126.

Het vermijden van zoogenaamde Latinismen, Gallicismen, Anglicismen, Germanismen, en hoe zij verder hoeten mogen, maakt een derde vereischte tot een' zuiveren stijl uit. Men verstaat door de gezegde gebreken spreek- of schrijfwijzen, niet in onze sprake, maar in die der Latijnen, Franschen, Engelschen, Duitschers enz. te huis behoorende, en of 1) bestaande in geheel vreemde, slechts naar onze uitspraak gewijzigde woorden; of 2) in woorden, die wel onzer taal niet vreemd zijn, maar in andere beteekenissen bij ons gebruikt worden, of 3) in uitheemsche woordvoegingen en woordschikkingen. Het meeste gevaar loopen wij bij ons van Germanismen of *Hoogduitschheden*, waartoe, namelijk, de allernauwste bloedverwantschap van het Nederlandsch en Hoogduitsch zeer licht aanleiding kan geven; terwijl het daarenboven ten uiterste moeilijk valt, met eene juiste scheidlijn het grondgebied dier beide talen af te bakenen. Sommige Germanismen vallen dadelijk in het oog. Welk Nederlander toch ontdekt ze niet oogenblikkelijk in den volgenden zin: *Mijne woning te Napels had onder meer andere groote aanneemelijkheden, welke het onbekwame, om vijf stokwerken hoog tot haar heen op te moeten opstijgen, wijd overwoegen, ook nog het voordeel, dat ik zoo gelijk van de kamer uit op eenen kleinen gang kwam; en van dezen door eenen houten ladder zoo voort mij op het hoogste terras van het huis bevond.* Zoo zoude het ons ook dadelijk in onzen stijl opvallen (opdat ik zelf hier een' *germanismus* bezige), dat is, in het oog vallen, wanneer iemand gezegd werd, *ZICH bij den koning voor dit of dat ambt bedankt te hebben*, dat is, *den koning voor zoodanig een' post zijn' dank te hebben betuigd*. Want schoon men in onze taal, ten minste in de geldersche dialecten, wel spreekt van: b. v. *ik bedank MIJ daar wel voor, dit of dat te doen*, wordt dit *ZICH bedanken* zelden, voor zoover ik weet, gebezigd in den zin van dank zeggen voor eene weldaad, eene beleefdheid, of iets anders, dat goed is. Dit kan

het onderwjl wel degelijk in het Hoogduitsch beteekenen, weshalve de geestige heer *van Zuylichem*, die in de voornaamste talen van Europa verzen maakte, en dus kenner dier spraken was, deze zijn bekwaamheid dan ook weer, op zijne gewone aardige wijze, aan den dag legt, als hij zingt :

De Duytschen hebben, schijnt, ondanckbare gedancken ;

Soo ick haer vriendschap doe,

De danck behoort my toe ;

Sy seggen 't anders om, en doen haer zeer bedancken.

In het voorbijgaan zij gezegd, dat, wat het in deze verzen gebruikte *doen* betreft, zulks hier op dezelfde wijze voorkomt, als de Engelschen hun *to do* bij hunne werkwoorden dikwerf bezigen, en gelijk men in het Groningsch, dat vol Engelsch steekt, somtijds zal hooren zeggen: *Mijnheer DEED Mijnheer voor de uitnoodiging bedanken*, in plaats van *bedankte*, of *liet bedanken*.

Een aantal woorden en spreekwijzen zijn er echter, waarover men uren lang zoude kunnen twisten, of zij al, dan niet, als germanismen beschouwd moeten worden ; terwijl men daarenboven, wilde men het gezag der oudheid in dezen doen gelden, niet alleen vele van zulke half, maar zelfs honderden van tegenwoordig geheel Hoogduitsch schijnende uitdrukkingen zoude kunnen verdedigen. Wij hebben weer een voorbeeld in het zoo even gemelde punt dicht van HUYGENS, waarin het hoogduitsche woord *Gedancken* voor ons *gedachten* gebezigd is. Ook zouden wij indiervoege, om het hollandsche der Hoogduitsch schijnende uitdrukking: *HET IS SCHADE, dat het weder heden zoo slecht is (Es ist Schade, dass das Wetter heute so schlecht ist)* voor *HET IS JAMMER, dat enz.*, te bewijzen, het gezag van den grooten HOOFD kunnen inroepen, die in de *Granida* deze uitdrukking in diezelfde beteekenis bezigt :

Het vinnigh straaen van de zon

Ontschuil ik in 't bosschardje ;

*Indien dit bosje klappen kon,
 Wat melde 't al vrijaadje!
 Vrijaadje? neen! Vrijaadje? jaa!
 Vrijaadje zonder meenen.
 Van hondert harders (IS 'T NIET SCHAÂ?)
 Vindtm' er getrouw niet eenen.*

Wij zouden het hoogduitsche *Lezerin* voor *lezeres*, met het § 56 aangehaalde punt dicht des heeren van *Zuylichem* kunnen bekrachtigen. Wij zouden, als wij zeiden: *de wijn wil mij, heden middag, maar volstrekt niet MONDEN, dat is, niet smaken, (der Wein will mir heute Mittag ganz und gar nicht munden)* ons op *HUYGENS* kunnen beroepen, die zingt:

Pieters Smaeck.

*Ick vraeghde Pieter lest,
 Wat wijn hy 't liefste dronck: 'ck soud' er hem af doen schencken;
 Heer, seid' hy, sonder denken:*

Wijn, die my niet en kost, MONDT my gemeenlick best.

Met welk *monden* men dat andere *monden* niet verwarren moet, hetwelk in het volgende punt dicht van denzelfden Dichter voorkomt:

Aen Agniet.

*Stondt my een tale vry, die Holland noyt en hoorden,
 Ick seid' in nieuwe, maar seer duydelicke woorden:
 Ghy MONDT my niet, Agniet!
 Noch ooght, noch oort my niet.*

Hier toch wil de geestige Man, al schertsende zeggen: uw mond behaagt mij evenmin, als uwe ooren en oogen.

Wij zouden indiervoege al verder *redelijkheid* voor *braafheid* en *eerlijkheid*; *leesten* in den zin van *bewijzen, betoonen*, (hoogduitsch *Einem einen Dienst leisten*); *zwindelen* (hoogd. *schwindeln*) voor *duizelen, duizelig worden*; *laster* (hoogd. *Laster*)

voor *ondeugd* in het algemeen; *wonne* (hoogd. *Wonne*) voor *vreugde*, *verrukking*; *uiteren* (hoogd. *äussern*) voor *uiten*, *te kennen geven*; *amme* (hoogd. *Amme*) voor *minne*, *zoogster*; *gewogen* (hoogd. *gewogen*) voor *toegenegen*, *gunstig*, en hoeveel andere soortgelijke, geheel hoogduitsch schijnende woorden en spreekwijzen niet al meer, met het gezag van HOOFD, VONDEL, HUYGENS, CATS en de overige beroemde schrijvers van onzen vroegeren tijd bekrachtigen kunnen, ware zulks noodig en liet het bestek dezès handboeks eene groote uitbreiding over dit onderwerp toe. Nu moeten wij het bij het gezegde laten berusten, terwijl wij, als de slotsom er van, deze drie regels ter behartiging aanprijzen. Vooreerst namelijk: wacht u voor germanismen. — Ten tweede: wacht u, om een' schrijver, van wien gij vertrouwen moogt, dat hem zuiverheid van stijl lief en waard is, en die tevens blijken geeft van over zijne taal nagedacht te hebben, dadelijk hoogduitschheden aan te tijgen, als zij zich schijnbaar bij hem vertoonen. En ten derde: duid het een' daartoe bevoegde nimmer ten kwade, dat hij tusschenbeide, wanneer dit volstrekt noodzakelijk is, van onze germaansche taalbroeders het eene of andere woord, of de eene of andere woordvoeging ontleene; of wel, dat hij, op der Hoogduitscheren wijze, door gepaste woordkoppelingen onzen taalschat zoeke te vermeerderen. Hij doet dit laatste dan toch niet, omdat de Hoogduitschers het doen; maar, omdat wij in onze taal, die in vele opzichten geheel en al hetzelfde karakter bezit, als de hunne, zulks uit kracht van de haar eigene geaardheid doen kunnen.

Van Anglicismen, dat is, engelsche taaleigenheden of spraakeigenaardigheden, loopen wij weinig gevaar. HUYGENS bezigt er, al boertende, een' in het geestige sneldicht:

*Ick vraeghd': Hoe raecte Dirck om 't leven? Was 't van DRINKING,
Of van een SINCKINGH? — Neen! seid' yemand, geen van twee,
En evenwel van beid'; hy tuymelde in de zee,
En dronck syn selven doot, en bleef voorts in een' sinckingh.*

Drinking staat hier voor *drinken*, evenals de Engelschen dus hun bedrijvend deelwoord of *participium activum*, dat bij hen op *ing* uitgaat, dikwerf in de plaats van den *infinitivus*, of de onbepaalde wijze, en voorts als substantief gebruiken. Men zoude derhalve in het Engelsch den eersten versregel van HUYGENS misschien zoo wat vertalen kunnen: *I asked: How Dorick did lose his life. Did it be by drinking, or by sinking?*

§ 127.

In een' zuiveren stijl moet men zich ook in acht nemen voor het gebruik van *verouderde* woorden. Niet alleen toch zijn zij der duidelijkheid nadeelig, daar zij van velen niet verstaan worden, en in dat opzicht naar afgeschafte munten gelijken; maar tevens ligt op hen een zeker roest van ouderheid, die ze onbevallig maakt, en daardoor het sierlijke en nette van den stijl bezoedelt. Te recht zingt POPE:

*Some by old words to fame have made pretence,
Ancients in phrase, mere moderns in their sense;
Such labour'd nothings, in so strange a style,
Amaze th' unlearned, and make the learned smile.*

Men kan bij onze vroegere schrijvers een aantal woorden vinden, die aldus van lieverlede in onbruik geraakt zijn, b. v. *ellewaard* voor *elders*, *ervoelenis* voor *gevoeligheid*, *heerschheid* voor *heerschappij* enz. HUYGENS zingt van het dansen:

*Springht op sijn Duitsch of op sijn Frans,
Ick sie geen' misdaed aen den dans;
My dunckt, het springen en het singen
Zijn aengeboren SUSTERLINGEN;
'k Geloof, het hert springht, als men singht,
En 't hert is 't, dat de voeten dwinght;
Soo raken sy gelijk aan 't roeren;
Dat beurt den adel en de boeren,*

*Die met, en deze sonder maet. —
 Wie, dunckt u, doet het meeste quaet?
 Mijns oordeels, zijn ze minst te laken:
 Die regel houden in 't vermaken.*

Hij herinnert ons meer of min des hoogduitschen dichter SCHILLERS treffelijk gedicht, *Der Tanz* getiteld. — Voor het overige bezat HUYGENS in het woord *zusterlingen*, dat is, *gezusters*, een woord, dat tegenwoordig zelden meer gebezigd wordt, en dus als meer of min verouderd beschouwd moet worden. Dit woord kunnen wij nu wel missen, maar het is beklagenswaardig, dat zoovele andere kostbare munten uit onzen taalschat verloren zijn gegaan; en, gelijk het zeer te wenschen is, dat men daarop van tijd tot tijd opmerkzaam gemaakt worde, kan men het ook geen' bevoegd' en kundig' schrijver euvel duiden, dat hij, bij voorkomende gelegenheden, en als het mangel aan gepaste, nog in zwang zijnde uitdrukkingen hem daartoe dwingt, pogingen aanwende, om eens een verouderd woord weder in omloop te brengen. Door deze uitzondering dus wordt de in deze § voorgeschreven regel eenigszins beperkt. Metdatal blijft voorzichtigheid in dit stuk ten hoogste aan te bevelen; want slechts in enkele gevallen kan een zoodanig opwekken uit den doode, (gelijk men het, al boertende, zoude kunnen noemen) worden toegestaan.

§ 128.

Men wachte zich insgelijks voor het smeden en gebruiken van geheel nieuwe woorden; ten zij 1) volslagen gebrek ons hiertoe noodzake; 2) het nieuwe woord naar den aard onzer tale gevormd zij; 3) het denkbeeld, tot welks aanduiding het dienen moet, verstaanbaar en nauwkeurig er door worde uitgedrukt, en 4) hij, die het invoert, eenige bevoegdheid bezitte, om zulks te kunnen en mogen doen. Nieuwe woorden toch zijn, als het ware, nieuwe munten, die geene geldigheid hebben, dan voor zoover zij met den stempel des

oppergezags, dat is, des gebruiks, geijkt zijn. Dat men echter in een' boertigen stijl wel eens uit jok een nieuw woord smeden mag, spreekt van zelve. Wie zoude het iemand ten kwade duiden, die in zulk een geval b. v. zeide: *iemand ridderen voor tot ridder maken*, gelijk HUYGENS van het engelsche woord *knight* (spreek uit *nijt*), dat is *ridder*, op de engelsche wijze een werkwoord maakt, namelijk: *knijgten*, in den zin van *tot ridder slaan*, en hetzelfde dus, als het engelsche *to knight*, dat is, *ridder maken*, beteekenende:

De groote koning van dry over-zeesche kroonen

KNIJGHT manvolk ~~met~~ *sijn hand, om deugden mē te loonen;*

Kost Carel 't vrouwvolk nu, in plaats van KNIJGHTEN, KNECHTEN,

Wat souder meisjes, die moē meisjes zijn, om vechten!

Men ziet, dat *knechten* hier nog een tweede nieuw gesmeed woord is, den zin hebbende van *iemand tot een' jongen maken*. Immers *knecht* beteekende oudtijds zeer dikwerf blootelijk een' persoon van het mannelijke geslacht.

Ook den schrijveren over nieuwe, nog weinig behandelde wetenschappelijke onderwerpen is het scheppen van nieuwe woorden bijwijlen zeer wel te vergunnen, ja, zij kunnen hierdoor tot verrijking der taal zeer veel toebrengen, indien zij slechts op eene duidelijke en regelmatige wijze te werk gaan. Door dan ook van deze vrijheid een betamelijk gebruik te maken, hebben wij in onze taal vele, thans alom geldige, echt nederlandsche woorden, welker gelijkbeteekende verwanten men in het Hoogduitsch nog mist, of die ten minste bij de Duitschers nog weinig in zwang zijn. De beroemde hoogduitsche schrijver JEAN PAUL noemt ons daarom ook de grootste puristen van Europa.

Zoo moet men ook onderscheid maken tusschen geheel nieuwe woorden, en tusschen de zoodanige, waarvan de woordkoppeling slechts nieuw is. De heer BILDERDIJK bezigt b. v. het woord *bergeronk* in de fraaie en hoogst klankrijke verzen:

*Hy sprak. — Als 't dof gebrom van verre donderslagen,
Op vleugels van den storm de dalen rondgedragen,
En met den hollen galm van kluft en rotsspelonk,
Al romm'lend, voortgerold in dreunend BERGGERONK,
Verhief zich 't woest gejuich der duiv'len naar den hoogen. Enz.*

Dit woord heeft in vele opzichten *den schijn* van een nieuw samengesteld woord, ten minste, ik herinner mij op dit oogenblik niet, het meer te hebben aangetroffen. Onderwijl, hoe verstaanbaar is het, en hoe krachtig tevens drukt het uit, wat het uit moet drukken, namelijk het holle, doffe, dreunende, rommelende nabauwen, dat de bergen van het geluid des donders doen. Hij, die in de bergstreken onweders heeft hooren losbarsten, zal het schilderachtige en klankna-bootsende der bovenstaande verzen gevoelen.

Even fraai en duidelijk is de samenkoppeling *glastoon*, die de heer KINKER bezigt in zijn gedicht, *de Wereldstaat* getiteld, ter plaatse, waar hij van :

Den GLASTOON hunner stem, den waasmend' ambergeur

der bovenaardsche wezens zingt, en hiermede op het zuivere, als glas of kristal klinkende, en harmonikaachtige hunner stemmen zinspeelt. — En zoo zoude men uit onze latere dichters honderden van nieuwe, of ten minste nieuw schijnende woordkoppelingen kunnen aanvoeren, die ten betooge van het hier door mij beweerde zouden kunnen strekken; terwijl men er duizenden en tienduizenden zoude kunnen verzamelen uit de poëzie der Hoogduitschers, wier dichters toch in koenheid en stoutheid, maar soms ook in dolle buitensporigheid van woordkoppelingen, leenspreuken, beelden en wat dies meer zij, aan de Grieken, die waaghalzen in het woordsmeden, en aan de Oosterlingen, die hoogdravende en tot boven de starren steigerende stijlisten, nauwelijks iets toegeven.

De slotsom van het gezegde in deze § komt derhalve hierop neder: zijt voorzichtig met het smeden van nieuwe woorden, maar laat u van den anderen kant door geene te verregaande

schroomvalligheid afschrikken, om, zoo gij, als schrijver, eenige bevoegdheid en naam bezit, de taal met gepaste nieuwe woorden te verrijken! Bereken echter altijd, of uw nieuw woord wel zoodanig zij, en daar ter plaatse gebezigd worde, dat, en waar het genade in de oogen uwer lezers vinden kan; en wees met het bezigen van nieuwe uitdrukkingen het meest op uwe hoede, als gij nog jong zijt, en in de geleerde wereld geen gezag hebt. Menigeen heeft, door het laatste in dit en in vele andere gevallen niet in het oog te houden, met de voortbrengselen van zijn' geest op eene jammerlijke wijze schipbreuk geleden. Een' BILDERDIJK is veel geoorloofd, dat aan de heeren studenten A, B, C, D enz. niet vrijstaat.

Om voor jongelieden ernst met jok een weinig af te wisselen, zullen wij hier een boertig puntdichtje van HUYGENS laten volgen, dat meer of min met het in deze §§ behandelde onderwerp in verband staat:

*Dirck hoorde letter-liên, die met den and'ren spraken
Van nieuwe woorden in haer moedertael te maken,
En seid', ey, scheid er uyt! het is een sot bedrijf,
Daer mē ghy besigh zijt! Dat sweer ick by mijn wijf
Haer' toemeloose tongh. — Die maect wel soo veel woorden,
Ghy socht er niet één nieuw te maken, als ghy 't hoorden.*

Met den anderen is met elkander, in het Hoogduitsch *einander*.

§ 129.

Geheel uitheemsche woorden komen in een' statigen en deftigen stijl niet te pas. Zij zijn toch niet alleen voor sommigen onverstaanbaar, maar geven daarenboven aan een opstel het voorkomen van een' lappe-deken, die van allerlei bonte kleuren en krullen schittert. Wij zeggen echter met nadruk: *in een' deftigen stijl*, b. v. in dien eener plechtige redevoering, of van een ander dergelijk stuk van welsprekendheid of dichtkunst. Is de schrijfrant meer eenvoudig, en heeft hij tot wetenschappelijke onderwerpen betrekking, dan is eene grootere vrijheid in dezen te vergunnen. Soms zelfs kan het bezigen

van vreemde woorden zijn nut hebben. In het taalkundig vak b. v. zijn de latijnsche namen der onderscheidene rededeelen, en van wat er al meer tot het grammaticale behooren moge, zoozeer in alle spraken bekend, dat men de duidelijkheid van den stijl dikwerf bevordert door ze te bezigen. Ten minste verheug ik er mij telkens over, als ik in hoogduitsche of andere buitenlandsche taalkundige schriften, van *adjectivum*, *substantivum*, *verbum* enz. spreken hoor. Treden toch vertalingen van dergelijke woorden in de plaats, dan weet men vaak niet, wat er door de vertaalde woorden bedoeld worde, daar de eene schrijver de latijnsche kunsttermen op deze, een ander wederom op gene wijze vertolkt; iets waardoor ten laatste niets dan verwarring en onzekerheid ontstaat. Uit dat oogpunt gelieve men dus ook de tot taalkunde betrekking hebbende vreemde woorden en bastaardwoorden in dit handboek te beschouwen, en het gebruik er van mij en anderen zoowel te veroorloven, als men in het Latijn, ook zelfs in den zuiveren stijl van CICERO, een aantal grieksche woorden gedooft heeft.

Dat voor het overige daar, waar het scherts en jok geldt, wel vijfentwintig talen dooreengehutseld mogen worden, behoeft te nauwernood herinnering. Wij lagchen dus hartelijk met, en niet over den geestigen heer *van Zuylichem*, als hij ons ergens in zijne gedichten eene letterkundige *olla podrida* of hutspot opdischt, welke uit de vermenging van het Hollandsch met zeven talen is samengesteld. De bestanddeelen, namelijk, tot deze letterspijze worden geleverd door het Nederlandsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, Latijn, Hoogduitsch, Engelsch en Grieksch. — Zoo vinden wij ook bij den heer BILDERDIJK het volgende aardig rijmpje, in hetwelk de slotwoorden der versregels voor de helft Engelsch zijn; maar echter, als zij slechts zuiver naar der Britten wijze worden uitgesproken, vrij goed op de nederlandsche rijmen. De gezegde dichtregels hebben betrekking tot de feestviering van een' engelschen zoogenoemden rechtsgeleerde te *Lewisham*, en zijn' leerling:

*Pluk rozen en peëon, oranje- en scheerlingbloessem,
Schakeer de glaskoraal door 't Oostersch parelsnoer;
Gaâr wat de veldgrond teelt van 't aangename Lewisham,
En vlecht het om het hoofd van d' overachtbren Brewer!*

*Verheugt u, Wet en Recht! in 't voorbeeld van een' Lawyer,
Die nimmer wet verdraaide of Engelsch nam voor Zweedsch!
Zijn kunde zedig dekte in d' allerdichtsten sluier!
Nooit hooger eerezucht had, dan de outside of the stage!*

*Viert met hem, viert zijn feest! weêrgalme huis en kamer
Van vreugde en dischgeschal, in spijt zelfs van den Droes!
Want virtue (zegt de spreuk) is guarded without armour.
En zonder 't ijs'ren hek der nieuwe Marlborough Mews.*

*Of is er in den kring van 't honest English people
Een enk'le, die uw vreugd, uw feestvreugd wraken kan?
Die iets te zeggen heeft op Leeraar of Discipel?
Voorzeker, brave Twee! geen sterv'ling! neen, not one!*

*Veracht dan 't boos gelach van haughty men or women!
Uw geest is hun te vreemd: zie daar de gantsche kneep!
En 't gees'len met de tong slaat niemand blaauwe striemen.
Denkt: Angels look on Pope, as Pope looks at an ape!*

§ 130.

Wat bastaardwoorden zijn, is overbekend. Zij zijn, evenals aangenomene bastaardkinderen, half echt, half onecht. Half echt, daar zij meer of min naar den aard onzer taal geplooid, en in het gebruik op hare leest geslagen zijn; half onecht, daar hun oorsprong toch altijd uit den vreemde is. *Notaris* is b. v. een bastaardwoord; want het is in vorm wel niet volkomen meer het slecht-latijnsche *Notarius*, dat is, *aanteekenaar* (van *notare*, teekenen, merken); maar toch een burger in ons taalgebied, die het kenmerk van zijn' vreemden oorsprong nog duidelijk op het voorhoofd draagt. Men

zal immers niet met HUYGENS het gezegde woord van de woorden: *nood daar is*, willen afleiden. De geestige man, namelijk, zingt, kortswijlig, en op de testamenten, die door de Notarissen geschreven werden, zinspelende:

Notaris.

*Oud Roomen doopte my, naer ick verstaë, Notaris ;
Maer, landliën, gaet u niet soo verr' ten einden aëm !
Wat dunckt u, raecht ick niet ten deelen aen den naem,
Omdat ick meestendeel gehaelt werd, ALS NOOT DAER IS ?*

Soortgelijke woorden nu, als daar verder zijn: *secretaris, president, kapitein, procureur* en duizend andere, komen in een' hoogst deftigen en statigen stijl niet te pas. Men trachte ze dan of te vertalen, of te omschrijven. Nog meer, en ook ten aanzien van een min deftigen schrijftrant, geldt zulks van die geheel nuttelooze bastaardsoorten, welke in vroeger dagen, en vóór dat men dit gespuis uit het gebied der dichtkunst en welsprekendheid verdreven had, geheel dat gebied overstroonden, en, als even zoovele vreemde verderfelijke planten, der ontkieming en den groei des goeden zaads op onzen taalakker overal in den weg stonden. Toen toch, (het was in de zestiende eeuw), zong een JOHAN BAPTISTA HOUWAERT, die waarlijk door eene dergelijke barbaarschheid de assche van den zoo taalzuiveren MAERLANT en MELIS STOKÉ in haar' doodslaap stoorde; toen, zeg ik, zong een HOUWAERT de volgende brabbeltaal, die men bij mijn' geachten ambtgenoot, den Hoogleeraar YPEIJ, aangehaald kan vinden:

*Nu ghepresupponeert, dat jemant is eloquent
En dat hy inder Rhetorycke is excellent,
Dat hy Philosophelijck can argumenteren,
Dat hy de harmonye der Musijcken kent,
Mitsgaders den loop weet van 't firmament,
En dat hy alle hantwercken can useren ;
Dat hy de republijcke wset te regeren,
Dat hy kennis heeft van de Nigromancye,*

*Dat men hem in de rechten heeft sien doceren,
 Dat hy geleert is in alle const en clergye,
 Soo en weet hy nochtans niet ten selven tye,
 Ten sy, dat hy weet te doen de wille van Godt ;
 Die buyten Gods woort wilt wijs zijn, is sot.*

Voor deze uitersten wachte men zich derhalve; maar wat een enkel bastaardwoord, in een' eenvoudigen stijl gebezigd, aangaat: hierover behoeven kunstrechtters zich juist niet zoo geweldig te ergeren, en vooral dan niet, als (gelijk zulks b. v. bij de behandeling van wetenschappelijke onderwerpen het geval is) de duidelijkheid er door bevorderd wordt. Men moet immers ook wel in honderd andere dingen bij den vreemdeling baat zoeken, daar toch geen land ter wereld alles, wat het noodig heeft, op eigen grond en bodem telen kan. Welnu, waarom zouden wij zulks dan ook niet in de taal mogen doen?

§ 131.

Zoogenaamde provincialismen en soloecismen ontsieren ook een' zuiveren stijl, en moeten, vooral als deze zeer deftig en statig is, met vlijt vermeden worden. Men noemt provincialismen zoodanige woorden, spreekwijzen, of woordvoegingen, welke niet door het algemeen nederlandsche taal- en schrijfsgebruik, maar slechts door dat van een enkel landschap of stad, gewettigd zijn. Dus zijn b. v. de volgende verzen, met voordacht, vol van provincialismen, en wel van groningsche, gelijk zij ook geheel in het groningsche dialect geschreven zijn:

*Jong' ! dartien kujen in de waide,
 Vijr peerden, braaf land, en op de heide
 Veul iemekörven nou, ik speur,
 Dou bist ijn rieke brommer, heur !
 Legt jou een henne golden aijer,
 Dan raakje mooi op riekdoms kajer.*

*Wel, wel, 't is wat te zeggen : Klaas !
 Insklups van arme weversbaas
 In, die veul in de melk kan brokken !
 Ha!l! wel 't fertuun zoo an gait fokken,
 Hij is bevried op 'taardsche dal,
 Dat geldpien hom de kop maakt mal.
 Nou, 'k wens dij veul gelok, mien jonge!
 Hou dikker, dat stijds wordt dien ponge,
 Hou lijver mij het wezen zal,
 En God bewaar dij veur verval !*

Zoo is het een geldersche boere-provincialismus te zeggen : smijt u dale voor gaat zitten, in welken zin deze uitdrukking bij onzen geestigen STARING voorkomt in zijne, hierboven reeds aangehaalde, *Tuchtiging der Algerijnen* :

Smiit oe dale :

*Vertel mei mat van oeë dâden, miin jonge ! Ik male
 Op niks anders ! 'et zit er nog in, dat ik meë,
 An den bak, scheepskost heb 'egetten, en jaâr of twee.*

Aldus zegt men ook, ten platten lande, in de bekoorlijke omstreken van *Zutphen* en *Arnhem*, *blekken* voor *blaffen*, welk woord door STARING gebezigd wordt, als hij zijnen boer *Engbert* van de *Algerijnen* doet zeggen :

*Ze gavven om geen dink,
 En onzen keunink dorsten ze ook an te blekken !
 Den was dat, kêûi denken, in den krop bliven stekken !*

En wat dergelijke woorden in de bovengezegde oorden en elders meer zijn. Voor het overige gevoelt men, dat onze regel in de toepassing aan moeilijkheden onderhevig kan zijn, en dat het soms stof tot geschil kan opleveren, of men dit of dat woord al dan niet voor een' *provincialismus* hebbe aan te zien. Ook kan men het schrijveren van naam niet euvel duiden, dat zij uit hunne geboorte- of woonstreken, deze en gene passende uitdrukking, bij gelegenheid, in hunnen stijl

pogen te vlechten, om aldus voor haar, van lieverlede, het groot-burgerrecht, ook in de schrijftaal, te verwerven.

Soloecismen zijn zoodanige woorden of woordvoegingen, welke alleen slechts den persoon, die ze bezigt, eigen zijn. Hetgeen over het smeden van nieuwe woorden gezegd is, vindt hier meer of min zijne toepassing.

§ 132.

Men vermijde insgelijks in een' deftigen stijl het gebruik van platte volkswwoorden, en van woorden, gewijzigd naar de uitspraak der ruwe volkstongvallen. Hoe vreemd zoude het toch klinken, als men in de volgende, ook om hun *metrum* en *rhythmus*, schoone dichtregelen van HELMERS :

*Zij vord'ren! — Nu ontsluit de orkaan zijn woest gebied,
En zweept zijn stormen voort, en knakt elk schip als riet ;
Een tastb're nacht bedekt het eeuwig ruim der wat'ren ;
't Schip rijst ten hemel; stort in d' afgrond ; 't schrikk'lijk klat'ren
Des donders, 't rosse licht des bliksems, 's volks geweene
Wart ak'lig dag en nacht, en lucht en zee dooreen. Enz.*

als men, herhaal ik, in die verzen voor de uitdrukking *stormen*, *voortzweepen*, eens b. v. die van *stormen voortranselen*, *voortpietsen* (Hoogduitsch *fortpeitschen*), zooals men in Gelderland zegt, wilde bezigen, of wel voor *volksgeweene* het woord *volksgejank*. — Onderwijl is het somtijds zeer moeilijk te bepalen, wat plat en niet plat zij, en, gelijk men zich voor ware plomp- en platheden in den stijl wachten moet, zij men evenzeer op zijne hoede tegen eene te vieze en belagchelijke kiescheurigheid. Ook de tijd oefent grooten invloed uit op het edele of onedele van sommige woorden, en veel van hetgeen ons heden ten dage plat en laag voorkomt, was zulks voor een paar eeuwen niet. *Janken* b. v. zoude, als wij het van menschen bezigden, ons tegenwoordig in een' sierlijken stijl tegen de borst stooten, en onderwijl gebruikt hoort het aldus in zijne meesterlijke en schilderachtige beschrijving van den

moord, door de Spanjaarden te *Naarden* gepleegd. Na ons, namelijk, verhaald te hebben, hoe men al de burgers in de Gasthuiskerk had weten te lokken, om ze daar gezamenlijk door het spaansche krijgsvolk te doen vermoorden, zegt hij: *Men rukt de groote poort open, leydt eenpaarlyk aan, en schiet af plomp verlooren in 't hondert, met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten en de hairen te berghe staen. Dat wordt by die van binnen schichtig beantwoordt met een kryten en kermen, zuchten en JANKEN, om steen en staal te vermurwen enz. enz.*

Dat men voor het overige in een' boertigen stijl zeer wel een plat volkswoord gebruiken mag, of de woorden naar de uitspraak van het volk wijzigen, gevoelt een ieder. Ook hebben eenige onzer dichters zich van deze vergunning met veel geest weten te bedienen. HUYGENS laat b. v. in een zijner sneldichten een' boer aardig zeggen:

Boer Jan sprack: thien geboden?

Gemanne, 't is wat grof!

Daer wasser ien eboden,

En 't lieper slordig of.

Gedenckje niet van Adam,

En hoe hy an sen schä quam?

Hy wist gien raed om ien;

Hoe klare wy 't met thien?

§ 133.

Men wil ook, dat men zich in den prozastijl van te dichterslijke woorden onthoude. Dat hier echter alles van de plaats afhangt, waar zulk een woord gebezigd wordt, valt licht in het oog. Eigenlijk gezegde poëtische woorden toch, dat is, de zoodanige, welker gebruik, bij uitsluiting en alleen, den dichteren vergund zonde zijn, ken ik in onze taal niet. Ook zal men, het eerste het beste gedicht in handen nemende, ten duidlijkste zien, dat alle daarin voorkomende woorden ook op hun' tijd voor het onrecht zouden kunnen dienen. Of is er

b. v. in het volgende lijkdicht van VONDEL wel eene enkele uitdrukking, die voor het proza niet passen zoude? Men veroorlove hier afwisselingshalve de inlassching dezer fraaije dichtregelen. De titel luidt: *Aan den heer CONSTANTIJN HUYGENS, Ridder, Heer van Zuylichem, Raet en Sekretaris van Zijn Hoogheit, op het Overlijden van zijn Gemalin, Mevrouw SUSANNE VAN BAERLE :*

*Is Zuilichem een sterke zuil,
Hy wank'le niet, noch uroet' den kuil
Van 't graf, waerin zijn Egâ leit
En slaept, en wacht op d' eeuwigheit,
Niet open, noch versteur Godts akker,
En roep' zijn' lijkrouw telkens wakker.*

*Het treuren baet den doode niet,
En voedt des levenden verdriet.
Al zocht gy schoon met Charons schuit
Eurydice, en al kon uw luit
De harp van Orfeus zelf verdooven,
Gy speelt haer' geest niet weder boven.*

*En waer dit moog'lijk te geschiën,
Gy zoudt niet laten om te zien,
En haer verliezen, nat beschreit,
Daer 't licht en naere duister scheid ;
Uw morgenstar zou u ontzinken ;
Daer onze zon begint te blinken !*

*Wat moeitege 't onverbidtzæem hol :
Uw schoone bloem is in haer' bol
Gekropen, om weër op te staen,
Daer haer geen hagelsteenen slaen,
Noch al te heete stralen roosten.
Gy kunt u met d' afzetsels troosten.*

*D' afzetsels, daer haer ziel in leeft,
Haer geest en zedigheid in zweeft.
De mensch, die naer het oogh vergaet,
Herleeft, onsterflijk in zijn zaet,
Al schijnt de zerk 't gezicht te hinderen ;
Men ziet de Moeder in haer kinderen.*

*Der kind'ren wakkere oogen zijn
De spiegels en het kristalijn,
Waerin der ouderen gelaet
En schijn en aenschijn voor ons staet ;
't Zijn onverzierde schilderyen,
En verwen, die ons hart verblyen.*

Men merke in het voorbijgaan op, dat in deze, vooral op hetslot, zoo recht dichterlijke verzen, de uitdrukking *Gods akker* voor *kerkhof* gebezigd wordt, evenals de Hoogduitschers dit laatste ook wel *Gottesacker* noemen, en dat dus HUYGENS zich reeds van eene uitdrukking bediende, door BILDERDIJK als »belachlijk en lasterlijk Hoogduitsch” uitgekreten. Maar, om tot het eigenlijke onderwerp dezer § terug te keeren; het geheele voorschrift over het achterwege laten van dichterlijke woorden kan bij ons niets anders beteekenen, dan: wacht u er voor, om dáár, waar het niet te pas komt, al te leenspreukige, zwierige, hoogdravende en dichterlijke uitdrukkingen te bezigen, waarmede u echter in geen deele verboden wordt, in den verheven prozastijl enkelo keeren u daarvan te bedienen!

§ 134.

Ten slotte behoort het tot de zuiverheid, en niet minder tot de duidelijkheid van stijl, dat men een behoorlijk gebruik van de zoogenaamde zinteekenen make. Wij verstaan hierdoor, gelijk uit het woord zelf reeds kan afgeleid worden, die teekenen of merken, waardoor wij de leden en woorden van een' zin op eene gepaste wijze van elkander scheiden,

alsmede de rustpunten der gedachte, en voorts de geheele sluiting van den zin aanduiden; terwijl eenige dezer teekenen daarenboven strekken, om de wijze, waarop de schrijver zijn gezegde verstaan wil hebben, uit te drukken. De zinteekeken zijn het punt of sluitteeken; het dubbele punt, *kolon* of lidteeken; het *semikolon* of halve lidteeken; het *signum interrogationis* of vraagteeken; en het *signum exclamationis* of uitroepteeken. In het gebruik zelf echter van die teekenen heerscht weinig eenparigheid, zoodat het niet alleen verschillend is in verschillende talen, maar ook bij de schrijvers in ééne en dezelfde taal. Men dient dus in dezen naar zijn eigen gevoel te werk te gaan, en de zinteekeken afwisselend zoo te plaatsen, als men zelf van oordeel is, dat aan den stijl de meeste duidelijkheid kan bijzetten.

Behalve de hier opgenoemde, zijn er nog eenige andere schrijfteekenen, waarop men in den stijlacht moet geven, als daar zijn: het tusscheninvogingsteeken of dat der parenthese; het koppelteeken; het teeken van uitlating; het teeken van aanhaling; het teeken van afwending of afkapping; het teeken van greepscheiding; en het teeken van samentrekking. Vooral in dichtmaat komen deze teekenen dikwerf te pas.

Wij zullen deze § al boertend eindigen met de les, die de geestige HUYGENS ons geeft, om de letteren niet verkeerd te scheiden, en die hij, kluchtig genoeg, door de woorden *koekoek*, in den zin van vogel, en *koe-koeck*, in den zin van *koemist* of *koevlade*, opheldert:

*En laet u niet verleiden
Met letteren te scheiden.
Siet, hoe licht spellen hinckt!
Één streepken tusschen beiden
Brenghet u van bosch in weiden. —
De KOEKOECK sitt en singht;
De KOE-KOECK light en stinckt.*

Nog eenige vragen voor jonge lieden over de bovenstaande §§.

1) Draagt onze taal nog niet verschillende sporen van Latinismen, en heeft over het algemeen het Latijn, wat woorduitgangen, woorden, grammaticale vormen enz. betreft, geen' grooten invloed op haar uitgeoefend?

2) Wat zoude men Gallicismen kunnen noemen, en wat valt in het algemeen aan te merken ter beantwoording der vraag: in welke opzichten heeft het Fransch tot de vorming en wijziging van het Nederlandsch toegebracht? Welke achtervoegselen, welke woorden, welke eigenaardigheden in onzen stijl hebben wij aan 't Fransch te danken?

3) Hoe moet de zin vol Germanismen, in § 126 aangehaald, in goed Hollandsch luiden?

4) Wat bewijzen de schijnhare Germanismen bij onze vroegere schrijvers, en vindt men ze ook in onze allervroegste? Is het geoorloofd, soortgelijke Germanismen, op gezag der gezegde schrijvers, in den stijl te bezigen? Treft men niet vele hoogduitsch schijnende woorden en vormen in onzen Statenbijbel aan?

5) Wat zijn eigenlijk provincialismen? Waarom zijn zij verwerpelijk? Waarschuwen de Ouden ook daartegen? In hoever kan de beschaafde schrijftaal uit provinciale tongvallen verrijkt worden?

6) Wanneer kan men een woord als verouderd beschouwen? Hoe verouderen van lieverlede vele woorden? Waarom verouderen zij? Welke woorden en woordvoegingen zijn het lichtst aan veroudering onderhevig? Verouderen ook somtijds nuttige en bruikbare woorden? In hoever kunnen verouderde woorden weder in zwang gebracht worden? Zijn er ook slechts schijnbaar verouderde woorden? Bij wien zijn een aantal van zoodanige woorden aan te treffen?

7) Welke woorden mist men al zoo in het Hoogduitsch, waarvoor wij goede uitdrukkingen bezitten?

8) Welke nieuwe woorden kan en mag men vormen? Van hoe velerlei soort zijn nieuwe woorden? Wat moet men bij hunne vorming in acht nemen? Kan men ook tegenwoordig nog geheel nieuwe wortelwoorden maken? Welke regelen gelden voor afgeleide, welke voor samengestelde nieuwe woorden?

9) Aan wien is onze taal- en letterkunde bijzonder veel verschuldigd, wat hare zuivering van uitheemsche en bastaardwoorden aangaat? — Zijn woorden met bastaarduitgangen ook bastaardwoorden? Welke zijn die uitgangen of achtervoegselen? Wat werkt, behalve het veranderen der beteekenissen van sommige woorden, al meer er toe mede, om den stijl onzer vroegere schrijvers soms een onhebbelijk

en eenigszins plat voorkomen te geven? Welke voorbeelden heeft men al zoo bij HOOFT, VONDEL enz. van de andere beteekenis veler woorden?

10) Wat voorbeelden kan men van dichterlijke uitdrukkingen en spreekwijzen aanvoeren? In hoever moet men ze in den prozastijl vermijden?

11) Hoe laten zich de figuren onzer zinteekenen ophelderen? Hoe kan het verkeerd plaats en der zinteekenen verwarring veroorzaken? Is er eenparigheid in die plaatsing te brengen? Is men genoodzaakt, in *composita* altijd het teeken van scheiding te bezigen?

Iets over de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl, voor zoover deze eigenschappen afhangen van eene goede keuze van woorden en hunne verbinding tot zinnen.

§ 135.

Tot de duidelijkheid en sierlijkheid van den stijl wordt in de eerste plaats vereischt, dat de denkbeelden zelve, die men uitdrukken wil, duidelijk en fraai zijn. Waar het hieraan hapert, zullen noch de woorden, noch hunne verbinding tot zinnen een opstel bevallig en bevattelijk maken. Indien toch een zegelmerk niet zuiver gesneden is, zal ook zijn afdrukkel in het beste was verward, moeilijk te onderkennen en onbehagelijk voor het oog zijn. — De vraag echter, wat duidelijke, wat verhevene en schoone denkbeelden zijn, en hoe men meer of min ze kunne verkrijgen, laat zich hier ter plaatse niet beantwoorden. Deels toch behoort het antwoord hierop in de *rhetorica* of redekunst, deels in de *logica* of redeneerkunst. Een stijl, voor het overige, kan aan elk, die genoegzaam bekend is met de onderwerpen, waarover gehandeld wordt, en met het spraakgebruik van den tijd, waaruit het geschrift dagteekent, zeer duidelijk en fraai schijnen; terwijl die stijl echter voor wie van die onderwerpen, of dat spraakgebruik geene de minste kennis draagt, zijne groote duisterheden hebben kan. ARISTOTELES b. v., DE GROOT, KANT enz. zijn duidelijk genoeg van stijl, maar daarom nog niet verstaanbaar voor ieder landman, die nooit iets van wijs-

begeerte gehoord heeft. Niet alles zal dus ook voor elk een' even begrijpelijk zijn in de volgende, anders op zich zelve beschouwd zoo aardige, duidelijke en zoetvloeiende verzen van HUYGENS, die wij hier afwisselingshalve zullen invlechten, als kunnende strekken tot een nieuw bewijs van het vernuft, de veelvuldige kennis, en de onbekrompene of liberale denkwijze diens grooten mans. Eenige sneldichten, te weten, vervaardigd hebbende, waartoe spaansch proza hem de stof had geleverd, maakte lij, bij hunne uitgave, eene voorafspraak, of gelijk hij het noemt, voorspraak, van welke een gedeelte dus luidt: (Men verlieze niet uit het oog, dat deze verzen geschreven zijn denkelijk nog gedurende of kort na den tachtigjarigen oorlog met Spanje, toen dus de vooringenomenheid en verbittering tegen alles, wat spaansch heette, nog zeer sterk moeten geweest zijn.)

*Ick ben min Spaensch gesint als die 't op 't minste zijn :
 Nochtans en schrick ick niet voor Spaenschen Most of Wijn.
 'k Hebb Spaenschen Hutspott lief; ick magh wel Spaensche Pappen,
 En, doe 't de mode was, bemind' ik Spaensche Kappen ;
 Met Spaensche Vijgen is mijn schreyen dick gestilt ;
 'k Hebb Spaensche Kappers veel gegeten voor de Milt ;
 'k Houw veel van Spaensche Zeep in 't wasschen van mijn' kleeren;
 Voor Handschoen of Tapijt noch meer van Spaensche Leeren ;
 'k Hebb altijd Solinger voor Spaensche Klingh veracht ;
 Spaensch Laken keur ick voor de kostelickste dracht ;
 Ick houd het Spaensche Hout het beste voor de Bogen ;
 Spaensch Groen de snelste verw die oyt quam voor mijn' oogen;
 Spaensch' Inquisitie self hebb ick wat min gelaeckt,
 Omdat se vierige van koele Geuzen maecht ;
 'k Hebb Spaenschen Doorn geplant, en met vermaeck sien groeyen,
 Om dat hy wasschen wou, daer andere dood woeyen ;
 Ick hebb de Spaensche Broeck gepresen voor de Mans ;
 My docht, sy beter voeghd' als 't flodd'ren op sijn Frans ;
 Ick houd' een Spaensch' Casack fatsoenlick met haer' mowen ;
 De Spaensche Lobb' en stond niet qualick voor de Vrouwen ;*

En, als men in den dans most mallen daer ick was,
 De Spaenschen haer Pavaen docht my de beste pass ;
 De Spaensche Craecken zijn ons' wellekomste gasten,
 En die wy wel soo geern als eenigh Wild, verrasten ;
 De Spaensche Vlaggen zijn 't aensienlickstę cieraet
 Van d' onversterflicke vry-Heeren van den Staet ;
 'k Hebb menschen, onbeweeght als Bergen, sien versetten
 Door 't lieffelick gevoel van Spaensche Pistoletten ;
 En Spaensche Matten zijn van 't allerbeste Geld ;
 Dat leerden ons Piet Hein, al warens' ongetelt ;
 My dunckt de Spaensche Tael is mannelick om hooren ;
 De Spaensche Trommelslagh gaet defligh in mijn' ooren ;
 De Spaensche Zee en breekt geen' baren door den wind ;
 Ja Spaensche Pocken zijn de fijnste die men vndt ;
 Hoe qualick Spagnen rijmt, van binnen, op Oragnen,
 De best' Oragnen zijn vers Clooster-goed van Spagnen ;
 De Spaensche Kettingen was eens een' trotsche dracht,
 Tot datse die Tyran, Gewoonte, t' onder bracht ;
 De Spaensche Brabander is van de beste kluchten ;
 De Spaensche Kerssen zijn van d' allersoetste vruchten ;
 Ick magh den tredt wel sien van fiere Spaensche Dons,
 Het geeft my meer genuchts als all der Franschen dons ;
 De Spaensche Druyven zijn schoon om sien, goed om eten ;
 De Spaensche Marmelaed' de soetste die wy weten ;
 Men rieckt de Spaensche kust veel mijlen t' Zeewaert in ;
 De Spaensche... My en komt geen Spaensch meer in den sinn ;
 Ja, Leser, voor het lest, ghy moet' er noch een hooren !
 'k Hebb SPAENSCHES VLIEGEN sien gebruycken achter d' ooren,
 Met merckelicke baet, voor menschen, die het licht
 Begon te schemeren ; en 't klaerden haer gesicht.
 Sulck goedje schaff ick hier : sy byten en zy steken :
 Maer sy genesen weer de menschen haer' gebreken,
 En 't byten heeft sijn nutt, en 't steken heeft sijn vrucht,
 En sijn tucht meestendeel, en altijd sijn genucht ; enz.

De geestigheid dezer oud-hollandsche dichtregelen verschoone

het lange der 'aanhaling! En hoeveel glorieijke herinneringen wekken zij op! — Wij keeren tot ons onderwerp terug.

§ 136.

Wat nu niet zoozeer de gedachten in haar' geheelen omvang, als wel de woorden betreft, worden duidelijkheid en fraaiheid van stijl bevorderd 1) door eene goede keuze van woorden, 2) door hun taal- en spraakkunstig onberispelijk gebruik, 3) door hunne geregelde rangschikking naar den aard van onzen stijl, en 4) eindelijk door een goed samenstel van zinnen en volzinnen. Veel echter van hetgeen tot dit eene en andere betrekking heeft, is reeds aangeroerd, toen wij over de zuiverheid van den stijl spraken, weshalve wij ons bij het aanstippen van enkele punten kunnen bepalen.

§ 137.

Tot eene goede keus van woorden, ter bevordering van de duidelijkheid en sierlijkheid des stijls, behoort, (behalve hetgeen over dit onderwerp reeds gezegd is) onder anderen, dat men zoodanige woorden kiese, welke in de beteekenis, waarin zij voorkomen, *gebruikelijk zijn*. Hiertegen zoude men b. v. zondigen, als men bij ons zeggen wilde: *ik heb mijnen vriend heden LEEF WEL GEZEGD*; want, ofschoon dit *leef wel* in den grond hetzelfde, als *vaar wel*, beteekent, en ook uit twee zuivere en verstaanbare nederlandsche woorden bestaat, is het echter, hoezeer dan ook in den hoogduitschen stijl gangbaar, in den onzen niet gebruikelijk, en derhalve dient men zich van de meer in zwang zijnde uitdrukking *vaar wel* te bedienen. Hiertoe hebben meer andere voorschriften betrekking, van welke wij hier niet breeder kunnen handelen. In de later op te geven vragen komen we op enkele punten terug. Hier nog een paar aardige dichtregelen van HUYGENS, waarin, ook zelfs naar onze tegenwoordige wijze van zich uit te drukken, geene gebreken van dien aard voorkomen.

*Die maer geleertheit soeckt, en wijsheit niet daerby,
Slaept by de camenier, en gaet de vrouw verby.*

§ 138.

Tot eene goede keuze van woorden behoort ook, dat zij *voegelijk* zijn, dat is, zoowel bij elkander, als in de soort van stijl, waarin zij voorkomen, en tot de oogmerken, waartoe zij gebezigd worden, juist passen. Hiertoe heeft onder anderen betrekking, dat men niet een en hetzelfde werkwoord met geheel ongelijksoortige uitdrukkingen in verband bringe. De Franschen gispden er b.v. hunnen beroemden dichter RACINE over, dat hij gezegd heeft: *des campagnes, jonchées de cadavres et de sang*, daar men wel kan zeggen: *jonchées de morts ou de cadavres*, maar niet *jonchées de sang*. Zoo zoude het bij ons ook geene navolging verdienen, als men schreef: *velden, bezaaid met bloed en lijken*. Immers, een veld kan wel op eene leenspreukige wijze gezegd worden, met lijken, maar niet met bloed bezaaid te zijn. Ook in de werken onzer vaderlandsche dichters ontbreekt het niet aan proeven van zulk eene zonderlinge vermenging van beelden. Men denke b.v. aan het volgende bekende zangvers:

*Het rijk des doods verloor zijn magt,
't Verslindend graf zijn' donkren nacht,
't Gordijn werd opgeheven,
En 't oog zag aan zijn gindsche kust,
Na eene korte, zoete rust,
't Onsterflijk, eeuwig leven.*

§ 139.

De woorden, die men bezigt, moeten ook *juistheid* van beteekenis bezitten, dat is, de voorstellingen, die zij ons geven, moeten niet verward, weifelend en onzeker zijn. Dit kan b.v. plaats hebben, met uitdrukkingen, wier afstamming donker is, of die dan eens in dezen, dan in genen zin geno-

II. 5

men worden. Zoo heeft het woordje *als* nu eens de beteekenis van *gelijk*, dan van *wanneer*, iets, dat somwijlen aanleiding tot onduidelijkheid geven kan. Op deze wijze kan de praepositie *voor* verschillende beteekenissen hebben, gelijk zulks b.v. het geval is in het volgende puntdicht van HUYGENS, zinspelende op den bekenden aanslag, door Prins WILLEM DEN TWEEDEN tegen *Amsterdam* gesmeed:

*Hoe quam 't, dat Amsterdam soo gramm was,
En waerom was 't niet voor den prins?
In seven woorden gaet veel sins:
Om dat de prins voor Amsterdam was.*

Inzonderheid ook zij men op zijne hoede bij het bezigen van woorden, die tot de zoogenaamde *synonyma* behooren, waardoor men uitdrukkingen verstaat, welke met sommige andere nagenoeg in beteekenis overeenkomen. B.v.: *ziek* en *krank*, *maar* en *doch*, *als* en *wanneer*, *gierig*, *vrek* en *karig*, *zuinig* en *spaarzaam*, *halsstarrig* en *hardnekkig*, en honderd soortgelijke zijn *synonyma*. Zeer kundige vaderlandsche geleerden hebben zich in den laatsten tijd met de uitlegging er van beziggehouden. Verwart men nu daar ter stede dergelijke synonymische uitdrukkingen met elkander, waar het onderscheid, dat er toch altijd meer of min tusschen haar plaats heeft, niet een haar breed uit het oog verloren had moeten worden; noemt men b.v. iemand slechts *karig*, die den naam van *gierig* (hetwelk een' hooger' trap van karigheid uitdrukt) verdiend zoude hebben, zoo gevoelt men, dat onze uitdrukking onbepaald, onjuist en weifelend is. HELMERS is misschien te dezen aanzien, en in het algemeen, wat de keus en het gebruik van sommige woorden betreft, niet overal voor gisping even schootvrij. Wij willen hiermede in geen deele afbreuk doen aan den welverdienden roem, en aan de door ons ten hoogste geëerbiedigde nagedachtenis van dien vaderlandlievenden, stouten en oorspronkelijken dichter, die door het vuur, dat in zijne verzen gloeit, en door den mannelijk fieren, moc-

digen, onverschrokken en edelaardigen geest, die daarin op vele plaatsen uitblinkt, onze ziel met geestdrift vervullen, en tot een gevoel van bewondering en warme hulde dwingen kan. Hoe fraai en dichterlijk zijn b.v. de volgende verzen, waarin men alleen misschien een enkel woord wat minder herhaald zoude wenschen. Jonge lieden mogen zich hier met de herlezing er van, in het voorbijgaan, verlustigen. Wij gelooven toch, op het voetspoor der Ouden, dat niets meer in staat is, om de jeugd voor de welsprekendheid te vormen, dan plaatsen uit goede dichters, en dat men haar evenveel moet trachten te onderwijzen, door haar op het fraaije opmerkzaam te maken, als door haar tegen het gebrekkige te waarschuwen.

*Verbeelding! toover mij in de eeuwen, die vervlogen,
 (Ja, gij verhoort me! 'k voel aan 't heden mij ontogen)
 'k Leef in der vaders tijd! — Een vloot daagt uit denloed!
 Een wolk van zielen stroomt de schepen te gemoet!
 Ik hoor het zegelied! Ik hoor den vlootling schatren,
 En 't dondren van 't kanon, dat dreunt langs 't vlak der watren!
 De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
 Golft onverlet en vrij, bij 't buldren van 't metaal.
 Een sleep van kielen volgt, ontredderd en doorschoten,
 Met neêrgerukte vlag, een' buit op 's vijands vloten.
 'k Zie d' overwinnaar! Ja, de Ruiter stapt aan land!
 Hij klemt een' waterstaf in zijn gevreesde hand.
 Vier dagen streed 's lands held om de oppermagt der golven;
 Vier dagen was de zee in rook en vlam bedolven;
 Vier dagen beefde de aarde en zee van 't krijgsgesucht:
 Ja, 't scheen, dat de Etna, aan Sicieljes strand ontvlugt,
 En vlottende op de zee, zijn sulfervlammen slaakte,
 En stroomden vloeibaar vuur uit zijnen afgrond braakte;
 Maar uit die hel van vuur, dien schrikbren zwavelgloed,
 Rees Neêrlands waterleeuw met onverzwakten moed.
 De zee, door Ruiters arm ontslagen van haar boeijen,
 Scheen meerder kalm en zacht naar Hollands strand te vloeijen;*

*Ja, 't scheen, of in 't geruisch, dat ieder golfje gaf,
Een loftied werd gehoord op Neerlands waterstaf.*

§ 140.

Men moet ook geene overtollige woorden bezigen, dat is, onze stijl moet, om duidelijk en sierlijk te zijn, afgepastheid en juistheid bezitten; iets, hetwelk men in het Fransch *précision* noemt. Daar dit stuk echter vooral tot geheele zinnen betrekking heeft, of tot de woorden, beschouwd in den samenhang, waarin zij, in zinnen gerangschikt, voorkomen, zullen wij over dit vereischte van den stijl liever wat verderop iets aanstippen.

§ 141.

Dit zij dus genoeg over de keuze der woorden, afzonderlijk beschouwd zijnde! — Wat de vraag betreft: hoe wij onze woorden rangschikken moeten, opdat de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl er niet onder lijden: over deze vraag is hierboven reeds het eene en andere aangemerkt, hetwelk hier ter plaatse geene herbaling noodig heeft. Wij hebben echter gezegd, dat een goed samenstel van zinnen aan de gemelde twee hoofdeigenschappen insgelijks zeer bevorderlijk was. Hierover dus nog iets naders.

§ 142.

Men kan den zin bepalen, als eene volledig in woorden uitgedrukte gedachte, hetzij zulks nu met veel, of met weinig woorden geschiede. Dus is: *de roos riekt liefelijk* zoowel een zin, als: *de roos, die koningin der bloemen, verspreidt alom hare liefelijke geuren.*

§ 143.

Door eene zinsnede verstaat men een lid of gedeelte van een' zin; hoewel dit lid soms ook wel weër een' ziu op zich

zelve zoude kunnen uitmaken. Het ongemeen fraaije oud-hollandsche punt-dicht van HUYGENS, getiteld :

Grafschrift.

*Hier licht een heilig man gedolven onder de aerd ,
Want boven was sy sijns niet waerd.*

heeft dus twee zinsneden, en in zeker opzicht ook twee zinnen. En het volgende sneldicht van denzelfden heer van *Zuylichem* heeft vier zinsneden of leden :

1	2
<i>Klaes haet de wysen,</i>	<i>omdat hy 'er geen is,</i>
3	4
<i>En haet de gecken,</i>	<i>omdat hy er een is.</i>

§ 144.

Wanneer de zin wat uitgebreid is en verschillende zinsneden of leden heeft, noemt men hem een' volzin, of wel eene periode; schoon sommige taalkenners tusschen volzinnen en perioden nog weder onderscheid maken, en door de laatste eene aaneenschakeling of dooreenvlechting van meerdere volzinnen verstaan. Genoeg! Men kan in het volgende punt-dicht van den geestigen HUYGENS twee volzinnen aantoonen:

Uytleggers.

*'t Gaet vast , dat heel veel kocks bederven goe' geregten ,
En ick in dat gedrangh en vind niet , dat ick soeck.
Uytleggers sonder end bekladden boeck aen boeck,
Terwijl s' elck even heet voor haer gevoelen vechten.*

Het schijnt, dat de Ouden door hetgene men periode noemt nog iets anders verstaan hebben, dan juist dat, hetwelk er, over het algemeen, tegenwoordig door verstaan wordt. Wij

kunnen echter in dit handboek hierover in geen verder onderzoek treden.

§ 145.

De volzinnen of perioden kunnen uit verschillende soorten van zinsneden of zinleden bestaan, welke door werkwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden (*pronomina relativa*) en voegwoorden of conjunctiën, met elkander vereenigd worden. De laatstgemelde conjunctiën zijn, volgens onzen WEILAND en de overige taalkenners, verbindend, verklarend, redengevend, tegenstelling aanwijzend, voorwaardelijk enz. enz. In het volgende zinrijke en door ieder jong mensch te lezen en herlezen punttdicht van HUYGENS, getiteld:

Matigheid.

*En overaest u niet in d' een of d' ander vreughd
Selfs in uw groenste jeugd!
De lust gaet in 't vol op, EN daer volght sijn dood naer;
Keert om de keers, die brandt, 't vet, dat haer voedet, doodt haer.*

verbindt de conjunctie EN de tweede zinsnede van den derden regel met de eerste. In een ander voortreffelijk punttdicht van denzelfden dichter, luidende:

*'t Schoon aensicht van de deughd hebt altijd voor uw' oogen!
Voor d' oogen van uw' geest; — want ver is hy bedrogen,
Die s' in de wereld meent te vinden sonder vleck.
Al ons volmaectste doen is rondom vol gebreck;
En 't menschelicke vroogn in 't schoonste van sijn wezen
En is maer, wat min boos, als andere, te wesen.*

is WANT een redengevend voegwoord, dat in den tweeden regel de tweede zinsnede met de eerste vereenigt.

Het is niet noodig, hier dit eene en andere verder uit te breiden.

§ 146.

Voor zoover een stijl, over het algemeen genomen, uit lange volzinnen of perioden bestaat, noemt men dien periodisch. Zijn integendeel de meeste zinnen kort en van weinig leden, zoo draagt de stijl den naam van afgebroken, in het Latijn *stilus incisus*, in het Fransch *style coupé*. De volgende, niet onaardige, maar voor ons oogmerk nog eenigermate veranderde brief van den grooten HOOFD aan de schoone TESSELSCHADE ROEMERS is meer of min in den laatsten schrijftrant geschreven :

Mejoffrouwe ,

De pruimen beginnen all' teffens , op een bodt, te rypen. Zy roepen Tesseltje , Tesseltjes mondje! Elijke deuntjes van Belusar en andre roepen daar tegen aan : Tesseltje , Tesseltjes keeltje! Zy waren er geirne van gezongen. Zy wenschten wel, dat UE. Joffrouwe Francisca te hulpe meëbragt. Ik zeg haar : Tesseltje zuft! Tesseltje heeft pen noch inkt , om een briefken te beantwoorden! Zy nemen 't niet aan. Zy willen, dat ik UE. uit den droom opwekke. Op, op dan,

Rozemondt , hoorje speelen noch singen ?

Wij verwachten UE. op 't spoedigste , met UE. dochter. Ook Joffrouwe Duarte met haar' E. man. Een briefken moge vooruitgaan , om wat gissings te maaken. Ondertusschen zullen wy in den windt zien , en happen naa den geenen , die van Alkmaar komt. Wy zullen snuffen , oft hy naa UE. adem riekt. Godt behoede UE. op de reize en eeuwlijk in genade , met alle die haar lief zijn. Van heelen heeten harte wenscht dit ,

Mejoffrouwe !

*UE. verplichte , dienstwillighste
P. C. Hoofd.*

*Van den huize te Muiden ,
den eersten van Oestmaandt
1636.*

§ 147.

De slotsom der vergelijking tusschen den periodischen of volzinachtigen, en den afgebroken stijl komt hierop neder, dat de eerste over het algemeen deftiger en statiger is, dan de laatste; gevolgelijk, dat deze in stukken van een' hoogdravenden, plechtigen inhoud met de meeste gepastheid gebruikt kan worden. De afgebroken stijl integendeel bezit meer raschheid, puntigheid, levendigheid en tegelijkertijd eenvoudigheid, dan de periodische, en is derhalve het meest geschikt voor opstellen, die of plotselijke kracht en nadruk, of wel eene zekere kunsteloosheid, losheid, vluchtigheid en vroolijkheid vereischen. Zoo bezigt CICERO den afgebroken' schrijftrant dikwerf, als hij iets zeer levendig verhaalt, of wel eensklaps met vinnigheid zijne tegenpartij aantast, en den donder zijner welsprekendheid boven haar hoofd doet losbarsten. Men neme b.v. de eerste redevoering tegen CATILINA. In brieven laat deze stijl zich ook goed bezigen. Evenzoo soms in puntgedichten, gelijk HUYGENS, in korte, afgebrokene zinnen, van het ontwaken uit den slaap treffend zingt:

*Waer was ick daer? En wie en wat?
 Waer ben ick nu? En wat en wie?
 Welck is de waerheit? Dit of dat?
 Of dat ick sagh? Of dat ick sie?
 Ick kom van droomen; dat 's gewis!
 Nu gaen ick waken, soo ick meen;
 Maer, daer het een als 't ander is,
 Welck is het sekerste van tweën?*

De periodische stijl loopt wel eens gevaar van eentonigheid en slaperigheid; de afgebrokene van te groote vluchtigheid, van wonderigheid en beuzelachtigheid. Hierdoor kan de eerste wel eens vermoeijen en afmatten, de tweede ons te wuft en ijdel schijnen. Uit dien hoofde derhalve zal men altijd wel doen, in opstellen van eenige uitgebreidheid beide soorten door

elkaar te doen afwisselen, al blijve voor het overige de hoofdtoneel, waarin het stuk geschreven is, bij uitsluiting tot ééne van beiden behooren. Tot de verdere ontwikkeling echter van dit punt vinden wij ruimte in de leer der welsprekendheid, uit een hooger oogpunt beschouwd, waarover wij in onze voorlezingen over dat onderwerp handelen.

§ 148.

Hetzij nu echter zinnen periodisch, hetzij ze afgebroken genoemd moeten worden, altijd dienen zij de vereischten te bezitten, welke men van een' goeden zin vorderen kan. Deze vereischten laten zich hoofdzakelijk tot drie brengen, namelijk 1) tot samenhang, 2) afgestheid, en 3) gespierdheid. Men kan de gezegde deugden ook als algemeene vereischten van den stijl, en als zoovele onderafdeelingen van twee zijner hoofdeigenschappen, duidelijkheid en fraaiheid, beschouwen.

§ 149.

Door samenhang in de zinnen of volzinnen verstaan wij die hechte aaneenschakeling van hunne deelen, welke noodzakelijk is, om de gedachte of gedachten, in zoodanig een' zin uitgedrukt, als een duidelijk en licht overzienbaar geheel, aan den geest voor te stellen. Deze eigenschap of dit vereischte wordt ook wel eenheid genoemd. Zij ontbreekt zeker niet aan de zinnen van het volgende grafschrift, één der negen, welke HUYGENS op zekere, door haar vernuft en begaafdheden hoogst beroemde jonkvrouw, LUCRETIA VAN TRELLO geheeten, vervaardigde:

*Ick weet niet, of s' hier ligt, Lucretia, die waerde!
De geest gaet niet ter aerde;
En sy is niet, als geest,
Van kindsbeen af geweest.*

§ 150.

Op verschillende wijzen kan de samenhang in een' zin vernietigd worden, als b.v. door de opeenstapeling van te spoedig elkander afwisselende denkbeelden, door het gemis van één of meer leden, door het verkeerde gebruik van het eene of andere voornaamwoord of soortgelijk rededeel, door de verbinding van denkbeelden, die met elkander geenerlei gemeenschap hebben enz. enz.; van welke, en van meer dergelijke feilen wij in onze Kakographie voorbeelden opgaven.

§ 151.

De vermenging van geheel vreemdsoortige denkbeelden kan ook zelfs korte zinnen ontsieren. Meer gevaar loopt men echter hiervan — zooals vanzelf spreekt — in den periodischen stijl, dat is, in dien van zeer lange zinnen. Reeds toch de onmatige lengte op zich zelve van een' zin kan den samenhang vernietigen, en den lezer buiten staat stellen, om den loop der denkbeelden geregeld te volgen; weshalve men zich voor al te lange volzinnen of perioden wachten moet. Zoo is, mijns bedunkens, de volgende periode uit BRANDT tot afmattens toe gerecht, hoezeer ik het hier en daar welluidende daarin in andere opzichten niet loochenen wil. CORNELIS PIETERSZON HOOFD, Burgemeester van Amsterdam, voert onder anderen bij hem deze taal: *Tot de regeering beroepen, een saek my niet gelykende, heb ik van de noodt een deugt maekende, mijn kleen pondt wel soeken aen te leggen, mijne besondere saeken en de vordering van mijn eigen huis ter syde stellende, ook middelen, om groot voordeel te doen, verlaetende, alleen om mijn gemoedt in 't bedienen van Stadts saeken beter te voldoen, my selven ten deelen verteerende, om my te beter tot de gemeene saeke te mogen besteden, inzonderheid verhopende, dat ik, soo doende ook iet sou mogen bybrengen tot afweering van 't Spaensche jok; opdat men moghte bejaegen 't einde der Hollandsche waepenen, naemelyck, dat men nevens de versekertheit van de*

belyders van de Gereformeerde Religie, ook alle andere, die deselve noch niet konden toestemmen, en nochtans tot de lasten des oorloghs, soo wel als andere, helpen geven, sich burgerlyk en vreedtsaem draegende, in gelyke rust en vrede moght handhaeven; dat niemant in syn gemoet gedwongen, maer daerin met Christelyke gedoogaemheit, gedult en liefde gedraegen wierde, ter tyd toe, dat men se door Christelyke leeringen en goeden voorgang tot beteren voet braghte, sonder sich tegens elkanderen, veel min tegen d' Overheit, soo te misgaen.

Men moet ter bevordering van den samenhang in een' zin ook voorzichtig zijn met het gebruik der zoogenaamde parenthesen of tusschenzinnen. Zij, die haar echter geheel willen verbannen, handelen zeer dwaas, en bedenken niet, dat zij door deze hunne stelling de geheele oudheid tegen zich te wapen roepen.

§ 152.

Zullen zinnen samenhang bezitten, dan dient men ook vooral voor een' goeden afloop en een goed slot zorg te dragen. De redekundigen beschouwen twee dingen, als tot dat einde hoogst noodzakelijk, vooreerst namelijk, dat de zin gesloten, en ten tweede, dat hij niet meer dan gesloten zij. Wij zullen, bij gelegenheid, voorbeelden van in dit opzicht gebrekige zinnen aanvoeren. Hier ter plaatse zij het ons liever, tot afwisseling, vergund den lezer op iets goeds, dan op iets kwaads opmerkzaam te maken, en dus sieren wij het einde dezer § met het volgende puntdicht, welks zinnen zowel gesloten, als niet meer dan gesloten zijn. De geestige HUYGENS waarschuwt ons tegen het te spoedig werken, en vermaant ons, op de volgende wijze, tot nauwkeurigheid bij het schrijven en opstellen:

*Dry hondert regelen, geschreven in twee uren,
(Dat is, byna soo ras geschreven, als genoemt)
Is een hoogh heldenstuck, daer Jan sich af beroemt;
Maer sal dat goedje wel dry hondert uren duren? —*

*Dirck brengt dry regelen in éénen dagh te weegh ;
Jan! neemt de moeyte niet van met die moeyt' te spotten!
't Is dicht , in sweet gekneedt ; gelooft , dat sulcken deegh
Dry eeuwen uyt sal staen , en schimmelen noch rotten !*

Jonge lieden mogen deze oud-hollandsche dichtregels wel eens lezen en herlezen!

§ 153.

Wij hebben de tweede eigenschap van goede zinnen gespierdheid genoemd. Men verstaat hierdoor den meest mogelijken nadruk, welken met de gedachten, in een' zin vervat, door woorden uitgebeeld worden. — In een' gespierden stijl b.v. zingt HUYGENS :

*Die wellust meent met wellust te versussen ,
Meent vlammend vier met swavel uyt te blussen.*

De gespierdheid der zinnen lijdt vooral door een overtollig en nutteloos gebruik van woorden, of, gelijk men het pleegt te noemen, door *tautologie* en *pleonasmus*. De geest des stijls vervliegt dan, of wordt verzwolgen in den vloed van uitdrukkingen, op welke de gedachte, nauwelijks meer zichtbaar, ronddobbert. Met andere woorden: de stijl wordt waterig. Voor het overige dient men er zich voor te wachten, om niet soms, terwijl men uitvoerigheid en langwijligheid van stijl vermijden wil, te vervallen in het tegenoverstaande gebrek, in dat (namelijk) van eene te groote korthed en beknoptheid.

Het is toch niet genoeg, dat een ligchaam uit sterke beenderen en spieren besta: het moet ook gevuld, vleezig en met eene fijne huid overtoegen zijn. Men herinnere zich de hierboven aangehaalde dichtregelen van HUYGENS :

*In één woord: al ons werck moet sterck geheente zijn ,
En senuwen ; maer 't vel daerover klaer en fijn.*

De verdere beschouwing van dit onderwerp echter behoort te huis in onze voorlezingen over de welsprekendheid, naar hare hoogere beteekenis.

§ 154.

Het is voor de gespierdheid der zinnen ook nadeelig, dat men eerst de sterkere, dan de zwakkere uitdrukkingen plaatse, Jaar zulks juist andersom moet zijn. Wij zullen elders voorbeelden geven van feilen, die men te dezen opzichte begaan kan.

§ 155.

Ook geheele zinsneden of zinleden kunnen zoowel, als enkele woorden, pleonastisch en tautologisch in eene periode voorkomen, en daardoor hare kracht en gespierdheid grootelijks verzwakken. Voorbeelden elders! Hier gunne men nog eene plaats aan de volgende schoone verzen, die zeker door het gemelde gebrek niet ontsierd worden. Ze zijn uit een gedicht, dat HUYGENS, ten jare 1661, eener bedrukte moeder, bij het verlies van hare eenige uitmuntende dochter, toezond. Onder anderen zingt hij treffend:

*Een bloem is u ontrukkt, in 't beste van haar groeyen,
Der waerdigste gelyck, die noch in Hollandt bloeyen;
Een peerel is uw hand ontfutseld, een kleenood
Ontstolen, midden uyt den moederlicken schoot;
De dood is, als een wolf, uw stallingh ingedrongen,
En met het liefste lamm van 't jonge vee ontsprongen.
Ghy hebt soo soeten sonn sien daelen met den dagh,
Als Haegsche sonn in langh den Haegh verschynen sagh;
En 't is er duister, sinds dat vriendelick paer lichten
Ter aerden is gegaen. — Waer voeren my mijn dichten?
'k Wou seggen, sinds haer glans ten hemel is gebracht,
Ten hemel, droeve weew! ten hemel, daer s' u wacht. Enz.*

Het krachtige en tevens liefelijke, in al de zinnen der aange-

haalde oud-hollandsche verzen uitblinkende, verdienen evenzeer onze bewondering, als het dichterlijke en schilderachtige er van op hoogen lof aanspraak kunnen maken. Voorbeelden van een' gespierden prozastijl kunnen bij honderden uit onzen grooten geschiedschrijver HOOFD verzameld worden.

§ 156.

Om de gespierdheid van de zinnen niet te ontzenuwen, zij men ook voorzichtig met het gebruik van conjunctiën, *pronomina relativa* en dergelijke taaldeelen meer, welke dienen om de leden van een' zin aan elkander te schakelen, en de overgangen der gedachten te bevorderen. Men scheidt ook den *articulus* of het lidwoord niet te ver van zijn substantief, en make evenmin de kloof te groot tusschen het laatstgemelde en het *adjectivum* of bijvoegelijke naamwoord, waarmede het in verband staat. Zoo ook moet het betrekkelijke voornaamwoord of *pronomen relativum*, zooveel mogelijk, in de nabijheid van het rededeel blijven, waarop het betrekking heeft. Dit geldt mede ten aanzien der voorzetselen of *praepositiën*, die men soms zeer verkeerdt mijlen ver van het substantief ziet staan, dat zij regeeren. Elders pogen wij voorbeelden van een' kwaden stijl, wat al deze stukken betreft, aan te voeren.

§ 157.

De gespierdheid der zinnen lijdt ook onder het veelvuldige en nuttelooze gebruik van sommige spreekwijzen; als daar zijn: *ik zegge, desalniettemin, kwam te zien*, en soortgelijke meer, die, wel is waar, in enkele gevallen niet berispt kunnen worden, maar echter over het algemeen niets dan stop- en lapwoorden zijn, dienende, om eene kreupele en lamme woordschikking nog, zooveel mogelijk, op de been te houden. Ditzelfde geldt ook van uitdrukkingen, zooals wij ze ontmoeten in: *immers toch, buiten en behalve, evenwel echter, of evenwel nogtans, want doch, gelijk als* enz. enz., die men allen gerust voor de helft kan weggappen. *Evenwel* b.v. zegt im-

mers reeds hetzelfde als *evenwel echter*, en *gelijk* heeft, op enkele uitzonderingen na, door het gebruik reeds de betekenis van *gelijk als* enz. Zoo dient men zich ook te onthouden van daar ter plaatse woorden te herhalen, waar zulke herhalingen niet gevorderd worden, en in den grond nergens anders toe dienen, dan om den schrijver lui en loom op het pad des stijls voort te doen drentelen, en hem tien schreden te laten maken, waar hij het in vijf zoude kunnen afdoen. Van dit eene en andere is onze in sommige opzichten door niemand ooit overtroffene, ja, door niemand zelfs geëvenaarde *CATS* niet geheel vrij te pleiten. Met dat al is zijne breedheid (mag ik ze zoo eens noemen) van stijl zóó natuurlijk, en in zijnen mond zóó aanvallig en nasief, zijne overtollige woorden (*vocabula otiosa*) vloeijen hem zoo ongedwongen uit de pen; de letterkundige spijze, die hij ons opdischt, heeft, ofschoon wat waterachtig gestoofd, zoo veel aantrekkelijks voor elke gezonde ziel, dat men hem die kleine feilen gaarne vergeven wil, ja, hem somtijds zelfs niet eens eene meerdero stevigheid en zenuwrijkheid van stijl zoude toewenschen, uit vreeze, dat daarmede 's mans eenvoudigheid, ongekunsteldheid en liefelijke zoetvloeiendheid verdwijnen mochten. De verdere beschouwing echter van deze en soortgelijke onderwerpen behoort in de leer der hoogere welsprekendheid, waarover in onze andere voorlezingen gehandeld wordt. Ik zal echter, aan het slot dezer §, nog een rijmpje van *CATS* plaatsen, dat, evenals duizend anderen, ten bewijze van hetgene ik over dien voortreffelijken man gezegd heb, strekken kan. — Op de spreuk: *Springht niet verder als u stock lang is*, zingt hij:

*Vrient! die hier staet aen dese sloot,
My dunckt, sy is u wat te groot;
Al eer gy dan u sprongh begint,
Soo maect, dat gy u wel versint;
Soo maect, dat gy de gronden weet;
Soo maect, dat gy het water meet;*

*Maer let vooral, ó goede man!
 Hoe ver u polse reyken kan;
 Want veel te poogen sonder raet,
 En ver te springhen sonder maet,
 En saken aengaen sonder maght,
 Dat brengt er menigh in de graght.*

§ 158.

De gespierdheid der zinnen wordt ook nog daardoor bevorderd, dat men, wanneer men twee dingen tegen elkander overstelt, zich hierbij van zoodanige uitdrukkingen bedient, als insgelijks juist tegen elkander overstaan. Vooral komt dit voorschrift dus bij het bezigen van de zoogenaamde figuur der *antithesis* in aanmerking. Wij handelen over de gezegde figuur in onze voorlezingen; weshalve wij er dit slechts hier van zeggen zullen, dat men (om nu van het sierlijke, dat zij, matig gebruikt, aan de gedachten zelve soms geven kan, niet te spreken) haar vooral ook moet trachten dienstbaar te maken aan de gespierdheid en welluidendheid van den stijl. In de antithese moet iets puntigs heerschen, iets, dat als met de snelheid van een' bliksemstraal, oogenblikkelijk in de ziel dringt. Zij moet treffen, gelijk het krachtige en nadrukkelijke sneldicht van HUYGENS, hetwelk hier eene plaats moge vinden, ofschoon nu juist de *antithesis* zoo rechtstreeks daarin niet voorkome.

*Gaet het u, vaders! met uw' kind'ren niet naer wenschen,
 Denckt, dat ghy menschen zijt, en vaders zijt van menschen!*

§ 159.

De juiste plaatsing dier woorden in een' zin, waarin de kracht der gedachte voornamelijk berust, bevordert ook niet weinig de gespierdheid van den stijl. Daar dit voorschrift echter tot het onderwerp der woordenschikking behoort, over hetwelk wij hierboven reeds gehandeld hebben, behoeven wij te dezer plaatse er verder niets meer van te zeggen. Vooral

dient men, op het einde der zinnen, met de plaatsing der woorden voorzichtig te zijn, en zorg te dragen, dat men, over het algemeen, dan geene kleine en onbeduidende woorden bezige, dat men de langste leden aan het slot brenge, dat men soms woorden van nadruk herhale enz. enz. Dit eene en andere heeft op de gespierdheid van stijl, hetzij ten goede, hetzij ten kwade, veel invloed.

§ 160.

Afgepastheid, juistheid, duidelijkheid en klaarheid, zeiden wij, dat in de derde plaats tot de vereischten van goede zinnen behoorden. Natuurlijk! want zij behooren tot de eigenschappen, die elken goeden stijl versieren moeten. Op wat wijze nu deze deugden voortgebracht en bevorderd kunnen worden, laat zich uit hetgene hierboven over de keuze van enkele woorden gezegd is, vrij goed opmaken. Men wachte zich voor onnauwkeurige, verwarde, dubbelzinnige uitdrukkingen; men vermijde verkeerde woordvoegingen en woordschikkingen; men plaatse de zinteekenen dáár, waar zij moeten staan; men zij voorzichtig met het gebruik der betrekkelijke voornaamwoorden, en van zoodanige koppel- en bijwoorden, als aanleiding tot dubbelzinnigheid zouden kunnen geven; men scheidte de adjectieven en participiën niet te ver van hunne substantieven, noch het substantief van het werkwoord, waartoe het betrekking heeft; men verbindte die leden van een' zin, welke onmiddellijk op elkander slaan, ten nauwste te zamen; — en wat dergelijke voorschriften meer zijn. Niemand, intusschen, zal afgepastheid en duidelijkheid vermisen in de zinnen des volgenden puntdichts van HUYGENS, hetwelk, tot verlevendiging der aandacht, aan het slot dezer § prijken moge.

Pedanten.

*'t Is onuytsprekelick, hoe gecken een' vervelen,
Die, met haer hersenen in letteren verbrod, t,
't Woord voeren, waer se zijn, en voeren 't zonder slot.*

II.

6

*Wat waert ghy liever, Dirck! (my soud' het machtigh schelen)
Een ongeleert wijs man, of een geleerde sot?*

Één is hier iemand, naar de wijze der Hoogduitscheren, die misschien zouden vertalen; Es ist ganz und gar nicht auszusprechen, wie die Narren EINEM Langeweile machen können u.s.w.

§ 161.

Wat de fraaiheid van den stijl betreft, deze wordt — behalve door al hetgene, waarvan reeds gesproken is — ook nog bevorderd door eene zoodanige keuze en rangschikking der woorden, als het meest geschikt zijn, om het gehoor te streelen. Is hieraan voldaan, dan zegt men, dat de stijl prozamaat, welluidendheid, harmonie der zinnen, kortom, datgene bezit, wat bij de Ouden den naam van *numerus* droeg, en door hen boven alles geschat werd. Wij handelen over dit onderwerp breedvoerig in onze andere voorlezingen, waarin wij, naar de leer der redekunst, aantoonen, hoe de *numerus* betrekking heeft, èn tot enkele woorden, èn tot geheele zinnen, en waarin tevens opgegeven wordt, welke algemeene regels zich van voren, of *a priori*, daarover laten voorschrijven. Hier ter plaatse behoeven wij dit stuk dus niet verder aan te roeren, gelijk wij dan ook onze voorschriften over den stijl in het algemeen hier sluiten kunnen, om ons nog bij eenige andere onderwerpen te bepalen. Hetgene toch verder tot de leer van een goeden schrijftrant, en tot die der hoogere welsprekendheid betrekking heeft, wordt in mijn klein handboek *over de nederlandsche redekunst*, hetwelk ten leiddraad bij mijne andere voorlezingen strekt, behandeld. In deze laatste voorlezingen, namelijk, loopt het onderzoek over den verschillende aard der gedachten, en hoe deze tot het verhevene, schoone, roerende, geestige, luimige, en wat dies meer zij, in betrekking kunnen staan; terwijl men door gepaste plaatsen, uit redenaren en dichters genomen, zulks poogt op te helderen. Vervolgens wordt er gehandeld over den *numerus*, over de keuze van schilderachtige woor-

den, over datgene, wat men de leer der spraakfiguren noemt, en over de zoogenaamde karakters van den stijl. Dan gaan wij over tot de beschouwing van de kunst des eigenlijk gezegden redenaars, of tot die der welsprekendheid, in hare engere beteekenis. Hierbij wordt nagespoord, wat welsprekendheid eigenlijk zij, waarin zij van de dichtkunst verschille, en wat men voor de vier hoofdpunten houden moete, die bij het opstellen en voordragen van redevoeringen, of soortgelijke stukken van welsprekendheid, overal en te allen tijde in aanmerking komen. Deze hoofdpunten zijn namelijk, vooreerst de vinding (*inventio*), van welke de Ouden ongemeen veel werks maakten, (gelijk zulks in mijne afzonderlijk hierover uitgegevene voorlezingen gemeld is); ten tweede, de regeling of rangschikking (*dispositio*); ten derde de uitdrukking door middel van woorden of *elocutio*, (van welk stuk wij echter het grootste deel thans reeds in dit ons handboek beschouwd hebben); en ten vierde de uitspraak of mondelijke voordracht (*pronuntiatio*). Van deze vier hoofdpunten, benevens van hunne onderafdeelingen, zooals daar b.v. zijn de leer over de inleidingen van redevoeringen, die over hetgene men het verhaal of de verklaring noemt, die over het beoog of bewijzende gedeelte, en die over het slot of de toepassing, wordt in ons ander handboek een overzicht gegeven, en worden de voornaamste eigenschappen en vereischten opgeroemd, terwijl wij, na dit ten einde gebracht te hebben, tot de beschouwing der verschillende soorten van welsprekendheid overgaan. Hiertoe brenge men hoofdzakelijk de kanselwelsprekendheid, de baliewelsprekendheid, de staatkundige welsprekendheid, en eindelijk die soort van het welzeggen, welke de onbepaalde genoemd kan worden, en waaronder verschillende gemengde opstellen, als daar zijn lotredenen, lijkredenen, akademische redevoeringen enz. behooren.

Ten slotte volgen er nog eenige regelen over andere soorten van den prozastijl, als daar zijn die van geschiedkundige, van leerkundige of didactische, en van dialogische opstellen, die van brieven en dergelijke meer, terwijl het geheel door

een paar wenken gesloten wordt over de beste wijze, om zich in den stijl en de welsprekendheid te oefenen.

Weinig zal dit alles echter voor hen baten, die zich de eerste grondbeginselen van den stijl, waartoe vooral ook taalkennis behoort, en wel taalkennis, uit een wat hooger en nauwkeuriger oogpunt beschouwd, dan zij gewoonlijk beschouwd wordt, niet eigen gemaakt hebben. Ter voorkoming van dit gebrek, hopen wij, dat dit ons tegenwoordig handboek almede het zijne, hoe onbeduidend ook, zal kunnen bijdragen.

Wij zullen dus ook thans nog eenige eigenschappen van het Nederlandsch aanroeren, waarvan de kennis niet anders, dan eenen voordeelligen invloed op stijloefening en stijlbeschaving hebben kan. Vooraf echter volgen hier nog eenige vragen, tot de onderwerpen, welke wij in eenige der bovenstaande §§ behandeld hebben, in betrekking staande, en in de lessen zelve kortelijk te beantwoorden.

1) Welke hooge gedachten hebben de Ouden van duidelijkheid in den stijl? Waarin kan onduidelijkheid al bestaan, en waaruit kan zij al ontstaan? Kan men ook al te klaar en duiflijk willen zijn? Hoe kan men duister zijn met opricht tot enkele woorden? Hoe ten aanzien van de plaatsing en verbinding der woorden? enz. enz.

2) In wat opricht moet datgene, waarvan in § 167 gesproken wordt, en dat men *gebruiksrijkheid of gebruikzaamheid* in den stijl noemen kan, al betrecht worden? Hoe h.v. zondigt men er tegen, wat de spelling en het verdere grammaticale betreft? Hoe ten aanzien van figurlijke en andere soorten van uitdrukkingen? Hoe met opricht tot geenee woordschikkingen en woordroegingen? enz. enz.

3) Op welke wijze zondigt men tegen het voegelyke der woorden en tegen de *voegelykheid* van den stijl in het algemeen? Hoe h.v. zondigt men er tegen, in betrekking tot de zaak, waarover men schryft? Hoe door het bezigen van ongeelyksoortige uitdrukkingen? Hoe door gemistheid? enz. enz.

4) Waardoor kan men onjuust zijn in zijne woordenkeus waartan in § 169 gesproken wordt? Hoe kan men zucks door het gebruik van onbepaalde wyzen, bevestigingen en oorkenningen, woorden van eene onvaste of te wyde beteekenis, woordschikkingen? enz. enz.

5) Wat zijn in den eigenlyken zin des woords synonyma?

Zoude men in onze, of in andere talen twee woorden kunnen opnoemen, die volkomen synonymisch zijn? Zijn zulks b.v. *ziek* en *krank*, *wassen* en *groeijen*, *halstarrig* en *hardnekkig*, *maar* en *doch*, *hoevel* en *ofschoon*, *evenwel* en *noglans*, en soortgelijke? Wie kan men bij ons over de *synonyma* raadplegen? enz. enz.

6) Wat verstaan de Ouden door het woord *periode*? Wat is eene éénledige periode? Wat eene twee- of drieledige (*periodus bimembris* aut *trimembris*)? Wat noemt men de *protasis* en *apodosis* der perioden? enz. enz.

7) Welke soorten van volzinnen hebben wij al meer, dan die, in § 145 opgenoemd?

8) Hoe lang kan men volzinnen maken, of welke maat van lengte moeten zij hebben?

9) Wat voorbeelden van gebrek aan samenhang in de zinnen (zie § 149) laten er zich al opgeven?

10) Wanneer noemt men een' zin gesloten, wanneer meer dan gesloten? (zie § 152.)

11) Wat is *tautologie* en *pleonasmus*, waarvan in § 154 en 155 gesproken wordt? Welke voorbeelden laten er zich van aanvoeren? Hoe kan ove'tolligheid of *veelspraak* plaats hebben in enkele syllaben, hoe in enkele woorden, hoe in geheele zinsneden? Hoe kan men langwylig, waterig, gerecht, mat, soppig, sleepend, zenuwloos van stijl worden, door eene gedachte zonder noodzaak, op meer dan ééne wijze, uit te drukken, dat is, door ze (gelijk de vermaarde engelsche schrijver SWIFT het kluchtig genoeg noemt) evenals een haas, zoo af te jagen, dat zij op het laatst dood ter nederzinkt; door nuttelooze omschrijvingen, in plaats van de zaak bij haren rechten naam te noemen; door inmenging van geheel ongelijksoortige, en tot de hoofdgedachte niets bijdragende denkbeelden; door een ontijdig verwijten bij de laatstgemelde enz. enz.? — Welke regels zijn voor het overige bij datgene, hetwelk men in het algemeen *besnoeidheid* (*précision*) van stijl noemt, in het oog te houden?

12) Waarom moet men voorzichtig zijn ten aanzien van het gebruik en de plaatsing der rededeelen, waarvan in § 156 gesproken wordt, en welke voorbeelden van een' kwaden stijl zijn er te dezen aanzien te geven?

13) Welke voorbeelden van feilen, in § 157 opgenoemd, kan men aanvoeren?

14) Hoe moeten sommige woorden geplaatst worden, om te voldoen aan het voorschrift, in § 158 voorkomende?

15) Door welke voorbeelden laat § 159 zich ophelderen?

16) In hoever komen de grammaticale figuren, welke men *zinverbinding*, *samenvalting*, *samenstelling* en *vooruitvalting* (*zeugma*, *sytlepsis*, *synthesis* en *prolepsis*) noemen kan, in onzen stijl te pas?

17) Wat valt ten aanzien des gebruikts van het koppelwoordje *en* in den stijl op te merken, en in hoever komt de zoogenaamde *veelbinding* of *polysyndeton*, in hoever de *nielbinding* of *asyndeton* daarbij en bij andere koppelwoorden of conjunctiën in aanmerking?

18) Welke voorbeelden zijn er bij ons van de *anastrophe* of *naplaatsing*, *omzetting*; van de *synchysis* of *warschikking*; van den *pleonasmus* of de *veelspraak*; van de *ellipsis* of *uitlating*?

19) Wat zoude men bij ons eene *wisseling*, *woordwisseling* of *enallage* kunnen noemen? Wat eene *woord-* of *lettergreepscheiding* of *tnesis*, en hoe dergelijke grammaticale figuren in den stijl al verder heeten mogen?

Iets over de oudheid en onverbasterdheid onzer taal, benevens een paar woorden over de oud-duitsche en nederlandsche letterkunde.

§ 162.

Schoon het dwaasheid zijn zoude te willen beweren, dat onze taal reeds sinds eeuwen juist zoodanig bestaan heeft, gesproken en geschreven is geworden, als heden ten dage, kan men echter met recht staande houden, dat zij uit een alleroudst geslacht afstamt, uit een geslacht, welks oorsprong zich in den nacht van langvervlogen eeuwen verliest. Het Nederlandsch namelijk is, evenals het tegenwoordige Hoogduitsch, een tak van den deutschen taalstam in zijn geheel beschouwd, en de wortelen van dezen laatstgemelde zijn tot in de diepste kloven en spleten van het verledene doorgedrongen. Op dien grond kan men onzer sprake met den dichter Loors toezingen:

*Gelijk een stroom in 't hart der bergen
Zich zelv' den ijzren grond ontwringt,
Naar eigen wil, wat hem moog' tergen,
Door zelf gedolven voren dringt;*

*Gelijk hem in zijn' loop de beken
 Geen vocht, als schatting, doen ontbreken,
 Verweldigd door zijn stoute vaart,
 Terwijl hij, naauw die droppelen tellend,
 Maar uit zijn eigen volheid zwellend,
 Zijn zuiver nat en naam bewaart.*

—
*Zoo zijt Gij, voor onheugbre dagen,
 En waar 't aloud geschiedblad faalt,
 En waar vergeefs zich de ooggen wagen
 Uit zuivre, heldre wel gedaald. Enz.*

Men werpe mij hier niet tegen, dat indiervoege alle talen, sedert onheugelijke dagen, uit aloude en zuivere bronwellen zijn voortgevloeid, daar zij toch, (zal men zeggen) zoo zij zelve ook al in hare tegenwoordige gedaante, op zulk eene eerwaardige grijsheid geene aanspraak kunnen maken, allen toch weder uit vroegere oudere talen, en dezen eindelijk uit de alleroudste gesproken zijn. Men bewere niet, dat dus het heden-daagsche Fransch ook eene zeer oude taal is, als hebbende dat zijnen oorsprong aan het vroegere Fransch, en dit laatste aan het Latijn, en aan de met deze spraak misschien nauw verwante oud-gallische dialecten, gevolgelijk aan talen en tongvallen te danken, die allen vóór eeuwen reeds bestonden. Men zegge niet, dat men in het Latijn veel grijzer oorkonden heeft, dan men in eenig oud-duitsch dialect kan aanwijzen. Deze bedenking toch laat zich ontzenuwen door de aanmerking, dat het tegenwoordige Fransch niet meer met het Latijn en de oud-gallische tongvallen zulk een' samenhang heeft, als onze spraak met het oude Duitsch; kortom, dat het Fransch veelmeer eene geheel nieuwe taal, dan eene voortzetting (om het dus uit te drukken) van vroeger talen te noemen is. Men kan dus de taal onzer zuidelijke bureu vergelijken bij een' tak, die op een' ouden, half vermolmden en verganen stam geënt is, terwijl onze taal en het Hoogduitsch integendeel meer zweemen naar twijgen, onmiddellijk uit eenen, nog in volle

kracht groeienden en welig tierenden, tronk voortgesproten, en met dezen laatste, in de meeste opzichten, nog denzelfden aard hebbende. Dat deze vergelijking, voor zoover zulks met vergelijkingen plaats kan hebben, niet ten eenenmaal ongepast is, kan daaruit blijken, dat onze wortelwoorden, onze voor- en achtervoegsels van afleiding, (vergelijk § 11 en volg.) en andere dergelijke oorspronkelijke bestanddeelen van het Nederlandsch, over het algemeen nog vol leven, en etymologisch zeer verstaanbaar zijn, ten gevolge waarvan onze meeste *derivata* en *composita*, dat is, afgeleide en samengestelde woorden, zich uit en door zich zelve laten ophelderen. In het Fransch integendeel heeft men honderden van de meest dagelijksche en meest gewone woorden, die geheel en al uit vermolmde latijnsche bestanddeelen gevormd zijn, en wier beteekenis zich niet, dan uit de taal van het oude Rome of Athene, verklaren laat. Men neme b.v. de woorden, *idée*, *suicide*, *enflé*, *passion*, *encens*, *magnanime*, *pusillanime*, *circonspect*, *adoption*, *énigme*, *capital*, *chapitre* en een aantal anderen. Van alle dezen zijn de afleiding en oorspronkelijke beteekenis voor een' Franschman, die geen Latijn of Grieksch verstaat, voorzeker even onverklaarbaar, als integendeel ieder Hollander, die maar een oogenblik zijne aandacht er bij bepalen wil, gemakkelijk ziet, dat ons woord *denkbeeld* een beeld, of eene voorstelling beteekent, welke men zich, al denkend, maakt; *zelfmoord*, moord van zichzelf; *opgeblazen*, iets, dat door wind gezwollen is; *drift*, eene heftige drijving, beroering en tocht des harten of der ziel; *wierook*, rook, die, al dwarrelend, zich verheft, (van het oude *wiën*, d. i. draaijen, volgens *BILDERDIJK*) of wel rook, waarmede men wijdt, heiligt; *medelijden*, het lijden, dat men met iemand doet (zoo men het niet van het oude *lijden*, in den zin van *gaan*, wil doen afstammen, gelijk wij toch ook van *meégaand* voor *meelijdend* spreken); *grootmoedig*, *kleinmoedig*, groot of klein van ziel of gemoed; *omzichtig*, naar alle kanten omziende; *zoonsaanneming*, aanneming tot zoon; *raadsel*, iets, waarnaar men raadt; *hoofdelijk*, *hoofdstuk*, afleidingen van *hoofd* enz. enz. Al deze

woorden zijn, gelijk men ziet, uit levende wortelen voortgesproten. Het fransche *idée* integendeel is slechts door het latijnsche *idea*, en dit weêr door het Grieksch uit te leggen; *suicide* slechts door het latijnsche *suicidium*; (immers noch *sui*, noch *cide* zijn, op zichzelf genomen, in het Fransch of gebruikelijk of verstaanbaar); *enflé* door het latijnsche *inflatu*; *passion* en *compassion* door *passio*, van *pati*; *encens* door *incensum*, van *incendo*; *miséricorde* door *misereor*, *miseret*, en *cor*; *magnanime* door *magnanimus*, van *animus* en *magnus*; *pusillanime* door *animus* en *pusillus*; *circonspect* door *circumspectus*, van *circumspicere*; *adoption* door *adoptio*; *énigme* door het grieksch-latijnsche *aenigma*; *capital* door *capitalis*, van *caput*; *chapitre* door *capitulum*, insgelijks van *caput* enz. enz. — Van al de kunst- en wetenschappelijke woorden, welke, bij duizenden, uit het Grieksch en Latijn in het Fransch zijn overgenomen, of nog dagelijks zulks worden, als daar zijn, b.v. *géographie*, *astronomie*, *hydraulique*, *philosophie*, *chronologie* enz. willen wij niet eens spreken, deels, omdat zij minder tot het oorspronkelijke en dagelijksche Fransch behooren, deels, omdat wij Nederlanders sommigen er van, als kunstwoorden, ook wel eens bezigen. Men kan hier echter nog bijvoegen, dat, zoo gemakkelijk als het Fransch vreemde woorden weet te verfranschen en over te nemen, zoo moeilijk dit aan het Nederduitsch en Hoogduitsch valt. Het zuiver duitsche bloed wil zich met geen vreemd vermeugen, of, gelijk de scheikundigen het noemen zouden, amalgameeren. Nog na eeuwen is een uitheemsch woord bij ons kenbaar; en, is het ook al niet kennelijk door zijne heele gedaante, gelijk *president*, *officier*, *kolonel*, *cavallerist*, *kapitein*, *notaris*, dan verraad het zijnen of geheel, of gedeeltelijk buitenlandschen oorsprong door het accent of den klemtoon, welken wij er aan geven, en waarover wij in het vervolg nog een woord nader zeggen zullen. Hierdoor nu zijn de zuiverheid en oorspronkelijkheid onzer taal zeer bewaard gebleven; terwijl omgekeerd dit terugstooten van het vreemdsoortige en vreemdslachtige wanzelve ten bewijs voor deze hare oorspronkelijkheid en oud-

heid strekken moet. Wat het Fransch betreft, men kan rekenen, dat het, behalve uit al het Latijn en Grieksch, waar het van overvloeit, voor een aanmerkelijk gedeelte uit oud-duitsche (hoog- en nederduitsche) woorden bestaat. Zoo zijn b.v. de woorden *auberge*, *arrêter*, *battre*, *alle* of *halte*, *grappe*, *angoisse*, *brèche*, *blanc*, *botte*, *boutique*, *cloche*, *crier*, *canif*, *éperon*, *garder*, *gros*, *grosse*, *foule*, *toucher*, *vague*, *soupe*, *maréchal*, *pour*, *maint*, *laisser*, *marque*, *mignon*, *jardin*, *hardi*, *guirlande*, *estafier*, *besace*, *bouc*, *bout*, *bague*, *attaquer*, *mutin*, *mutiner*, *payer*, *laquais*, *dépit*, *bize*, *guêpe*, *grimace*, *marais*, *cauchemar*, *carotte*, *coëffe*, *huis*, *grotte*, *épingle*, *émail*, *boussole*, *lécher*, *massue*, *clopin* enz. allen van oud-duitschen oorsprong, en denkelijk in het Fransch geslopen, toen de nederduitsche volksstam der Franken zich van Frankrijk meester maakte. — *Auberge*, in het midden-eeuwsch-Latijn *herebergu*, is het oud-duitsche *heirberg*, en oorspronkelijk eene bergplaats voor eene trekkende heer- of leger-bende; *arrêter* (in het Italiaansch *arrestare*) is eigenlijk tot rust, tot stilstand brengen, van ons *rusten*, ook wel *rasten*, *resten*, *ruhen*, geschreven; *battre* is van het oud-duitsche zeer bekende *batten*, d. i. slaan; *alle* is ons *houd op*, in het Hoogduitsch *halt*, *halt auf* (gelijk de Hoogduitschers, naar den aard van hun dialect, *kalt*, *wald*, *gold* enz. voor ons *koud*, *woud*, *goud* zeggen); *grappe* is greep van *grijpen* enz. enz. Wij kunnen dit hier niet breeder uitleggen. — Aan vele dergelijke woorden hebben echter de Franschen, door voorvoeging van de letter *e*, een fransch kleurtje weten te geven, waardoor zij eene geheel andere gedaante hebben gekregen. B.v. *étouffe* (in het vroeger Fransch *e-stoffe*) van ons *stof*; *é-tandart* (oudtijds *e-standart*) van ons *standaard*, dat van staan, in den grond zetten, komt; *é-table* van *stal*; *é-tonner* van het hoogd. *staunen* (d. i. verbaasd zijn). En zoo zijn *écurie*, *écrevisse*, *écrin*, *épée*, *escalin*, *écaille*, *estropier*, *éclat*, *écorce*, *esclave*, *étaler*, *échec*, *écrouer*, *s'écrier*, *écot*, *écume*, *épargne*, *épervier*, *éplucher*, *épreuve*, *escarpé*, *écharpe*, *escrimer*, *espion*, *esquif*, *esquisse*, die allen met eene *s* na de *e* oudtijds geschreven werden en sommigen nog worden, van ons *schuur*,

kreeft, (dat is *kruipdier* van *kruipen*); *schrijn*, d. i. *kast*, van waar *schrijnwerker*); *speet* of *spit*, *schelling*, *schaal*, *stroopen*, *klaten* of *klateren*, *schors*, *slaaf*, *stallen* of *uitstallen*, dat is *uitstellen*, thans *ten toon stellen*, *shok*, *schroeven*, *schreeuwen*, *schreijen*, *greijen*, *shot*, *verschot* of *gelag*, *schuim*, *sparen*, *sperwer*, *pluizen* of *uitpluizen*, *proef*, *scherp*, *sjevp*, *schermen*, *spie* of *verspieder*, *schip*, *schets* enz. afkomstig, gelijk iedereen, bij de minste vergelijking van het oud-Duitsch en oud-Fransch, zien kan (*).

§ 163.

De geheele spraak dus, welke wij het Duitsch noemen, en waarvan het Hoogduitsch en ons Nederlandsch een gedeelte uitmaken, behoort tot de oudste, minst verbasterde en oorspronkelijkste talen van Europa. Het is, in den eigenlijken zin van het woord, eene primitieve taal, *une langue-mère*, gelijk men in het Fransch zoude zeggen, eene taal, die voor het grootste gedeelte, en in hare meeste woorden en woordwortelen, uit zich zelve opgehelderd kan en moet worden, en die juist daarom, bij hare oudheid, zooveel jeugdigs bezit, omdat de germaansche volkeren, tot welke ook wij Nederlanders behooren, later dan die van het zuidelijke en zuidwestelijke Europa beschaafd, en minder door vreemden overheerd geworden zijn. Hierdoor toch hebben zij de aloude taal hunner ruwe voorouderen minder vermengd, minder afgesleten, minder veruithemscht, minder in hare grondbestanddeelen

---

(*) Eene verzameling van fransche woorden met duitschen oorsprong gaf STOSCH, achter zijne *Kritische Anmerkungen über die gleichbedeutenden Wörter*, in 1786 uitgegeven. Lijsten van nederlandsche woorden met overeenkomstige fransche had reeds vroeger Frans BURMAN medegedeeld in: *Eenige Aenmerkingen de Nederd. Taal aengaende* enz. 2 deelen, 1757 en 1761 (met lateren titel van 1768). Veel vollediger nogtans is het werk van den ijverigen HOEUFFT, getiteld: *Verzameling van Fransche woorden, uit de Noordsche Talen afkomstig*. Breda, 1840.

vervormd, verminkt en verduisterd, tot hunne nakomelingen overgebracht.

Dat voor het overige die taal, welke men met een' gemeenen naam de duitsche noemt, zeer nauw verwant is met het Grieksch, en in sommige opzichten ook met het Latijn, als welk laatste toch meer of min een dialect van het Grieksch geweest is, heeft men honderdmalen gezegd en aangetoond. Eenigen meenen zelfs, dat men het Duitsch of Germaausch (onze taal, opdat wij dit herhalen, altijd hieronder begrepen) als eene oudere zuster van de spraak der Grieken moet aanzien. De beroemde hoogduitsche geleerde en dichter voss zinspeelt hierop in de versregels, waarin hij HOMERUS tot hem zelve (tot voss namelijk) zeggen laat:

*Sohn der edleren Sprache Teutonia, die mit der jüngern
Schwester Ionia gern auf Thrakischen Bergen um Orfeus
Spielte, von einerlei Kost der Nektartraube begeistert. Einz.*

Hoe het hiermede nu ook gelegen zijn moge, zeker is het, dat men bij grieksche schrijvers, als b.v. bij HERODOTUS, reeds verschillende woorden aantreft, die in streken, waarin thans duitsche volkeren wonen, te huis hooren, en die zich uit de hedendaagsche duitsche (hoog-, nederduitsche en skandinavisch-duitsche) talen en dialecten verklaren laat. Hooger in de oudheid opklimmende, moet men den oorsprong der duitsche volkeren in Azië zoeken. Dit is eene vrij algemeen aangenomene stelling, die op de zeer waarschijnlijke geschiedkundige meening rust, dat al de inwoners van Europa uit Azië afkomstig zijn. Hierdoor laat zich dan ook de overeenkomst, die er tusschen het oud-Perzisch, Sanskritisch en de duitsche talen en tongvallen in vele opzichten heerscht, benevens al het overige oostersche, dat in de laatstgemelde talen gevonden wordt, ten overvloede verklaren.

§ 164.

Vraagt men, welke talen er al tot de duitsche spraak, in

haren geheelen omvang genomen, behooren, zoo antwoord ik : het tegenwoordige Hoogduitsch en al de hoogere dialecten, die in het zuidelijke en zuidoostelijke Duitschland gesproken worden; voorts ons Nederlandsch en al de daarmede vermaagschapte lagere deutsche dialecten, in het noorden van Duitschland; vervolgens het Deensch en Deensch-Noorweegsch, het Zweedsch, het oud-IJslandsch, en eindelijk het Engelsch. Deze allen geven de duidelijkste blijken van hunnen gemeenschappelijken oorsprong, schoon de overeenkomst tusschen het tegenwoordige Hollandsch en Hoogduitsch zekerlijk vrij wat meer in het oog loopt, dan b.v. die tusschen het Hollandsch en het Engelsch, of Deensch.

§ 165.

Van onheugelijke tijden aan schijnen er in de algemeene deutsche taal twee hoofddialecten geheerscht te hebben, het hoogere en het lagere namelijk. Nog kan men het onderscheid tusschen deze twee tongvallen (of wil men ze liever talen heeten?) duidelijk opgeven, en ook duidelijk aantoonen, in welke streken elk hunner te huis hoort. Men kan zelfs eene geographische lijn trekken, waardoor het gebied der hoogere en dat der lagere tongvallen, op eene kennelijke wijze, worden afgebakend. Trekt men b.v. in zijne gedachten eene zoodanige lijn van de grenzen der zuidelijke provinciën onzes rijks, waar het Vlaamsch in het Fransch versmelt, over Aken, naar Göttingen, Wittenberg tot hoog op aan de kusten der Oostzee toe, dan behoort hetgene ten noorden en noordwesten van die lijn ligt, ons Vaderland er onder begrepen, onder de taalheerschappij van den nederduitschen tongval; terwijl datgene, wat ten zuiden of zuidoosten ligt, tot die van den opperduitschen behoort. Dat echter beide hoofdtongvallen hier en daar, en vooral op de grenzen van hun grondgebied, in elkander spelen, kan men licht begripen. Veel karakteristieks is er zelfs in onze taal, dat Opper- of Hoogduitsch schijnt, en zoo ook omgekeerd. Uit de vermenging der hoogere en voor een deel der lagere tongvallen is het tegenwoordige Hoogduitsch ontstaan, dat, als

eigenlijk gezegde, op zich zelve staande schrijftaal, niet veel ouder is, dan de zestiende eeuw, toen het zich voornamelijk in de gewesten van Saksen en Meissen, en dus tusschen de hoogere en lagere dialecten in, heeft beginnen te vormen. De hoofdkleur dier taal is echter meer opper-, dan nederduitsch. — Onze tegenwoordige schrijftaal kan men het beschaafde nederduitsche dialect noemen; beschaafd, zeg ik: want b.v. in Oostfriesland, Hannover, Bremen, Hamburg, tot in Praisien en schier naar Rusland toe, zijn de nederduitsche dialecten onbeschaafd gebleven, en uit de fatsoenlijke kringen en den schrijfstijl bijna geheel verdrongen door het tegenwoordige Hoogduitsch, dat voor gansch Duitschland de schrijf- en beschaafde spreektaal geworden is. — Uit het hier aangemerkte is het, voor het overige, zeer duidelijk, waarom het Hollandsch den hoogduitscheren telkens, als hun zoogenaamd Platduitsch, in de ooren klinkt; even duidelijk en natuurlijk, te weten, als waarom wij in de platte spraak onzer grensboeren, of in die der amsterdamsche geringe Joden, het Hoogduitsch meenen te herkennen. Hierom echter of het Hoogduitsch, of wel het Nederduitsch in het algemeen te verachten, is belagchelijk en onverstandig tevens. Mij valt een rijmpje te binnen, dat ik eens op dit onderwerp maakte, en dat hier, hoe onbeduidend ook, eene plaats moge vinden :

»De domme Hoogduitscher.

Uw Neêrlandsch?... 't Is geen taal! Patois is 't onzer boeren!

De domme Hollander.

Uw Hoogduitsch?... 't Klinkt mij steeds, of 'k Joden 't woord hoor voeren!

De billijke beoordeelaar.

*Taalbroederen, ei, kijft toch niet,
Daar toch uw beider spraak uit ééne bronwel vliet,
Uit éénen stam is voortgesproten;*

*Toont liever beiden u haar' ouden oorsprong waard;
Des ouden taaltronks deftige aard
Bloei' onverbasterd voort in bei' zijn achtbre loten!"*

Het Zweedsch, meer echter nog het Deensch, draagt veel sporen van ook tot de lagere of nederduitsche tongvallen te behooren. Deze talen hebben echter sommige eigenaardigheden, (zie b.v. § 63) die reeds aan hare vroegere afscheiding van de overige germaansche spraken moeten doen denken, en zijn, hoezeer met ons, en vooral met het Friesch verwant, op verre na echter zoo nauw met het tegenwoordige Nederlandsch niet vermaagschapt, als b.v. het Hoogduitsch. Dit laatste is tegenwoordig de duitsche zuster, die het meest op onze taal gelijk, en in vorige dagen zulks nog sterker deed. Het Engelsch, voor zoover het Angelsaksisch en Deensch-Saksisch, en dus oorspronkelijk eene germaansche of duitsche taal is, heeft ook op onze spraak veel betrekking, vooral op de friesche dialecten daarvan. Sedert dat Engeland echter door WILLEM den Veroveraar overweldigd werd, en misschien reeds sinds vroeger tijd, is de engelsche taal voor de helft wel verfranscht geworden, om niet te spreken van al het Latijn en wat al niet meer, dat in haar goslopen is. Ook geloof ik daarenboven nog, dat het Engelsch, zelfs in zijne grondbestanddeelen, misschien meer ongermaansch bezit, dan de meesten wel denken. Het oud-Britsch, of de taal der bewoners van Grootbrittanje vóór de verovering van deze gewesten door de Angelsaksen, schemert nog op vele plaatsen door. Dus is het tegenwoordig Engelsch wel een recht mengelmoes, een *pot pourri*, eene *olla podrida* van taal, en HUYGENS mocht niet zonder grond spreken van:

— — — — — *het Engelsch quettren,*
De tael van alle tael, die nergens t' huys en hoort
En allom boortigh is. — . . . — — —

Het hedendaagsche Schotsch nadert in vorm, uitspraak en tongslag meer, dan het Engelsch, onze tegenwoordige taal.

Ik versta door' het Schotsch hier de dialecten der schotsche Laag-landen of *Low-lands*. In de gebergten van Schotland, welke den naam van *High-lands* of Hoog-landen dragen, bloeijen nog de zoogenaamde gaelische tongvallen, waarin de beroemde dichter OSSIAN zijne onsterfelijke liederen zou gezongen hebben. Deze tongvallen hebben met het Engelsch en de overige deutsche talen weinig of niets gemeen, en behooren tot een' geheel anderen spraakstam. Dit geldt ook ten aanzien van de iersche dialecten, en van de volksspraak der inwoners uit de engelsche provinciën Wallis en Cornwallis. Eene en andere zijn of geheel, of voor een deel, van geene germaansche of deutsche afkomst.

§ 166.

Het oudste geschrift, dat wij in een, kennelijk als zoodanig zich voordoend, deutsch dialect aantreffen, is een gedeelte der meso-gothische bijbelvertaling van den bisschop ULPHIAS, uit de vierde eeuw na CHRISTUS' geboorte. De Meso-Gothen waren die Gothen of Gotten, welke zich in het oude Mesie (tegenwoordig tot Turksch-Europa behoorende) hadden nedergezet, en den christelijken godsdienst aangenomen. — Onze vermaarde landgenoot FRANCISCUS JUNIUS heeft ons het eerst, en wel in de zeventiende eeuw, met den gemelden brok der meso-gothische bijbelverklaring, zooals die in den zoogenaamden *Codex Argenteus* of het zilveren handschrift voorkomt, bekend gemaakt, en den druk van dien *Codex* met een uitmuntend *Glossarium* of woordenboek voorzien. Later, en ook in onzen tijd, heeft men nog het eene en andere meer van het Meso-Gothisch in het licht gegeven. De gezegde tongval vertoont sporen van den aard en der hogere en der lagere deutsche dialecten, is voorts vrij wat naar het Grieksch gewijzigd, en met sommige vreemdsoortige woorden (men heeft ze wel eens oud-thracische genoemd) vermengd enz. enz.

§ 167.

Meer schriften zijn er te vinden in die oud-duitsche dialecten der middeleeuwen, welke deels den naam van Frankduitsch en Allemannisch, deels dien van Saksisch, Nedersaksisch, Nederrijnsch enz. dragen, al naarmate dat zij meer tot de hoogere, of tot de lagere tongvallen behooren. De naam evenwel van Frankduitsch of Franksch is wel eens een algemeene naam voor het oud-Duitsch der middeleeuwen, en ontleend van de Franken, een' germaanschen volksstam, of liever eene verzameling van germaansche volksstammen, die, gelijk men weet, in de vijfde eeuw zich van Frankrijk meester maakten en de frankische heerschappij stichteden; welke onder KAREL DEN GROOTEN tot den hoogsten trap van luister steeg, en zich over Frankrijk, Duitschland, een groot gedeelte van Italië, de Nederlanden enz. uitstreckte. Is het oud-Duitsch der middeleeuwen wat meer gebogen en gewijzigd naar de opperduitsche dialecten, die in het meer zuidelijke en oostelijke Duitschland, den zetel der oude Allemannen, te huis hoorden, en nog behooren, zoo wordt het Allemannisch genoemd. Vooral waren onder dit laatste de allemannisch-zwavische dialecten in wat later' tijd merkwaardig. Meer uit de lagere noordduitsche of nederduitsche gewesten afkomstig zijnde, voert het oud-duitsch den naam van Saksisch, Nedersaksisch, Nederrijnsch enz. Dat het, voor het overige, dikwerf moeilijk valt, den aard des tongvals, waarin een oud-duitsch geschrift is opgesteld, nauwkeurig te bepalen, gevoelt men lichtelijk. Vaak toch spelen in zulke geschriften verschillende dialecten, evenals de kleuren eens regenboogs in elkander, en de hoofdverw kan nauwelijks onderscheiden worden.

Lettergewrochten van onderscheiden aard komen er voor in de dialecten, waarvan in deze § gesproken is. Tot de voornaamste behooren: Eene vertaling van het latijnsche geschrift des spaanschen bisschops ISIDORUS *de nativitate domini*, uit de zevende eeuw, zoo niet vroeger; — kort
II.

fragment van een lied, *het lied van Hildebrand en Hadubrand* genaamd, dat, als oudste voortbrengsel van de dus genoemde romantische ridderpoëzie, hoogst merkwaardig is; het is denkelijk uit de achtste eeuw; — de zoogenaamde *Cottoniaansche Codex*, misschien zoo wat van denzelfden tijd; — eene berijmde harmonie of overeenstemming der vier Evangelisten, van den Benedictijner monnik OTFRIED, uit de negende eeuw; — een zegelied op de overwinning, door koning LODEWIJK DEN DERDEN, op de Noormannen ten jare 881 bevochten; — eene vertaling en verklaring der psalmen, door NOTKER, abt te St. Gallen, welke NOTKER in het jaar 1022 gestorven is; — nog andere psalmen, in een vrij kennelijk Nederduitsch geschreven, eerst door VON DER HAGEN uitgegeven, en later door onze geleerde landgenooten YPEIJ en CLARISSE vertaald en toegelicht, en vermoedelijk uit de negende eeuw; — eene harmonie der Evangelien, (valschelijk aan TATIANUS toegekend), uit het Latijn vertaald door een' onbekende, uit de elfde eeuw; — eene *paraphrasis* of omschrijving van SALOMO's hooglied door WILLERAMUS, abt te Ebersberg in Beijeren, insgelijks uit de elfde eeuw; — eens onbekenden lofgedicht op den heiligen ANNO, aartsbisschop te Keulen, die ten jare 1075 stierf. — Verscheiden andere stukken van minder belang, of wel van later tijd, gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 168.

Merkwaardig, zeiden wij, waren onder de oud-opperduitsche tongvallen de zwavische dialecten. In dezen namelijk, die tot een zeker beschaafd en met andere tongvallen vermengd geheel gevormd, een' tijd lang de geliefde dichttaal voor schier geheel Duitschland, ja zelfs meer of min voor de Nederlanden schijnen geweest te zijn, treft men, van de tweede helft der twaalfde tot diep in de dertiende eeuw, een aantal van waarlijk fraaije dichterlijke voortbrengselen aan, voornamelijk tot den minnezang, maar echter ook tot andere

soorten van poëzie behoorende. Onder anderen is het, voor eenige jaren in Duitschland en ook hier te lande zooveel gerucht makende *Nibelungenlied*, een oud-duitsch heldendicht, in het gemelde zwavische dialect geschreven, en (wel te verstaan in zijn tegenwoordigen vorm) uit het zoeven genoemde tijdperk denkelijk afkomstig (*). — Voor dit ons geschrift moge het hier zeer vluchtig aangestipte genoeg zijn over de zoogenaamde frankduitsche, allemannische, neder-saksische en andere soortgelijke duitche dialecten der middeleeuwen.

§ 169.

Onder de oud-duitsche tongvallen evenwel moet men ook diegene niet vergeten, welke den naam van angel-saksische en deensch-saksische dragen, die voornamelijk van in de vijfde tot in de elfde eeuw in Engeland bloeiden, en tot de grondbestanddeelen van het tegenwoordige Engelsch zeker eene hoofdbijdrage geleverd hebben. De Angel-Saksen of de Angelen en Saksen waren oud-nederduitsche of neder-germaansche volksstammen, die zich in het tegenwoordige dusgenoemde holsteinsche, mekkelenburgsche en aangrenzende streken schijnen te hebben opgehouden, en in taal en zeden zeer nauw verwant met de oude Oost- en West-Friesen, Jutten, Denen en andere naburige kustbewoners schijnen geweest te zijn. In de vijfde eeuw staken zij met vele krijgsmakers uit de genoemde volkeren, onder hunnen heervoerder HENGST, HENGIST of HENGISTAN, naar Engeland over, hetwelk zij grootendeels veroverden, en waar zij, na de oude inwoners verjaagd te hebben, eene heerschappij stichteden, die langen tijd voort-

---

(*) Men kan over dit belangrijk dichtwerk raadplegen de verhandelingen van SIEGENBEEK en VAN KAMPEN, geplaatst in de *Mnemosyne* van TYDEMAN en VAN KAMPEN, Deel IV en IX. Fragmenten van eene nederlandsche vertaling van het *Nibelungenlied* zijn ontdekt door den gentschen Hoogleraar SERRURE, en door hem uitgegeven in zijn *Vaderlandsch Museum*, D. I.

duurde. Hunne taal- en stamgenooten, de Denen, deden vervolgens herhaalde invallen in Engeland, beheerschten nu eens de Angel-Saksen, verbonden dan wederom zich met hen, of deelden met hen het opperbewind; om kort te gaan, de angel-saksische tongvallen smolten met de hun reeds oorspronkelijk vrij na in den bloede bestaande oud-deensche en oud-deensch-saksische dialecten meer en meer ineen. In deze nu eens meer dan minder vermengde tongvallen (meest in het algemeen Angelsaksisch genoemd) heeft men verschillende schriften, waarvan echter de meesten ongedrukt in de boekereijen van Groot-Brittannië berusten.

§ 170.

Uit hetgene in de vorige § slechts even aangeroerd is, blijkt vanzelve de reden, waarom het tegenwoordige Engelsch, (behalve dat het in het algemeen vrij wat verwantschap met onze taal vertoont), inzonderheid ook nog zooveel overeenkomst heeft met het Boere-Friesch, in welken laatsten tongval namelijk de oud-friesche dialecten tot op den huidigen dag, met eenige verandering evenwel, blijven voortleven. Deze gemelde oudfriesche dialecten verdienen ten hoogste de opmerkzaamheid der taalonderzoekers. Zij strekten zich in vorige eeuwen over het geheele West- en Oostfriesland, Groningerland, ja, wie zal zeggen, over wat streken niet al meer, uit. Men heeft vooral in de genoemde tongvallen nog verschillende oude wetboeken, waaronder het oud landrecht van het groningsche Hunsingo-kwartier, het Rustringer landrecht, het zoogenaamde *Asegaboek*, het *Corpus* der friesche wetten, en soortgelijke de voornaamste plaats bekleeden. De oudste er van schijnen, in hun' tegenwoordigen vorm, uit de dertiende eeuw te zijn. Tegenwoordig is het oud-Friesch geheel uitgestorven, behalve ten platten lande en in enkele kleine steden van onze nederlandsche provincie Friesland, en uitgezonderd meer of min (volgens deskundigen) in het westelijke gedeelte van het hertogdom Sleeswijk, in het Saterland, en op een paar eilanden. Hetgene van het oud-Friesch in ons

Friesland is overgebleven, draagt, zooals bekend is, den naam van Land- of Boerefriesch, omdat het de volkstaal der landbewoners nitmaakt. Dit nederlandsche Boerefriesch, dat door kracht, zoetvloeiendheid en welluidendheid uitmunt, en vooral in den mond van vrouwen soms liefelijk klinkt, heeft meer, dan eenig ander friesch dialect, eene soort van klasiekheid gekregen, door hetgene er bij herhaling in geschreven en gedrukt is geworden, of van tijd tot tijd nog wordt. Hoeveel naam de beroemde dichter GYSBERT JAPICK aan die taal gegeven hebbe, is wereldkundig. De middelburgsche Rector EPKEMA heeft op de werken van den genoemden frieschen hoofddichter een Woordenboek geleverd, waardoor niet alleen de taal der gedichten voor iederen lezer wordt opgehelderd, maar ook aan de nederlandsche taalkunde uitnemende diensten zijn bewezen.

§ 171.

Al de bovengemelde oud-duitsche dialecten hebben zonder twijfel op onze taal, de eene meer, de andere minder, heur' invloed uitgeoefend, en aan haar die grondkleur en grondgeaardheid gegeven, welke zij heden bezit. Dat zij over het algemeen (sommige uitzonderingen daargelaten) tot de beneden of nederduitsche tongvallen behoort, ziet iedereen, die het karakteristieke onderscheid tusschen de hoogere en lagere dialecten onderzocht heeft. Van het sissende, suizende en blazende, dat aan de opperduitsche berg-dialecten, in overeenstemming met de slawische of slawonische talen (het Russisch, Poolsch en Boheemsch) eigen is, en dat in het tegenwoordige Hoogduitsch, of in de beschaafde spreek- en schrijftaal van geheel Duitschland, zich sterk hooren doet, heeft zij weinig aangenomen. Hierin is zij gelijk aan al de platduitsche tongvallen in het noorden van Duitschland, alsmede aan het Deensch, Zweedsch enz. Zij bemint in vele gevallen de zachtere consonanten. (Zie hieronder het hoofdstuk over de zachtheid van het Nederlandsch.) Zoo ook zoetvloeiende sa-

mentrekkingen, b. v. *weër* voor *weder*, *teër* voor *teeder*, *voër* voor *voeder*. Zij is eene liefhebster van lang gerekte klanken, van diphthongen en triphthongen, b.v. *aai*, *aaü*, *ieu*, *ooi*, *oei*, (vergelijk § 7). Zij spreekt de *sch* wel scherp en gorgelend, maar meer, dan het Hoogduitsch zulks doet, naar den aard der oud-duitsche taal uit, — en wat dergelijke eigenaardigheden meer zijn. Hier en daar spreidt zij ten duidelijkste den invloed ten toon, dien het Fransch op haar gehad heeft, gelijk wij b. v. meer fransche uitgangen of zoogenaamde achtervoegsels hebben, dan de Hoogduitschers; (vergelijk § 22); ook sommige letteren op de fransche wijze uitspreken, b.v. de *u*, de *eu*, de *z* enz.; fransche grammaticale vormen en spraakwendingen bezigen; aan een aantal, den Hoogduitscheren onbekende fransche woorden het volle nederlandsche burgerrecht gegeven hebben, en wat dies meer zij, waarover nader in de voorlezingen. Over het algemeen heeft onze taal tegenwoordig het meest van die dialecten, welke men de nederrijnsche, neder-saksische en noordduitsche, of het Platduitsch noemt. In het groote geheel echter onzer sprake, en in de menigvuldige onbeschaafde volkstongvallen onzes vaderlands heerschen zoo veel schaduwingen en schakeeringen, dat het ten uiterste moeilijk valt, eene in allen deele nauwkeurige beschrijving van den oorsprong, den aard en het karakteristieke onzer moedertaal te geven. Het ware wezen van het Nederlandsch ligt toch alleen niet in onze tegenwoordige beschaafde en in vaste vormen geklonken schrijftaal opgesloten.

§ 172.

Nu een woord hier in het voorbijgaan over onze eigenlijk gezegde nederlandsche letterkunde of litteratuur! — De oudste nederlandsche letterkundige voortbrengselen dagteekenen uit de twaalfde eeuw; dat wil zeggen: in dat tijdperk zien wij het eerst schrijvers te voorschijn treden, wier taal nu een vrij zuiver, van de overige duitsche talen afgescheiden samenstel

uitmaakt. Bij hen ontdekken wij een zuiver, over het algemeen vrij verstaanbaar Nederlandsch, in allen deele den aard van onze tegenwoordige taal vertoonende, schoon meer, dan deze laatstgemelde thans doet, in grammaticale buigingen en woordgebruiken, met het Hoogduitsch overeenkomende. Geen wonder! Hier begint zich toch de deutsche taalboom eerst kennelijk in de twee takken, den hoogduitschen en den nederlandschen, te onderscheiden. Beide takken toonen nog hunne nauwe verwantschap, al is dan ook deze stam reeds, gedurende eene reeks van eeuwen, in twee deelen, in Opper- en Nederduitsch, gesplitst geweest. (Vergelijk § 164.) Van fransche bastaardij is onze moedertaal, in dit eerste tijdperk onzer letterkunde, vrij zuiver, ten minste de bastaardwoorden, die bij MAERLANT en MELIS STOKES voorkomen, zijn, vooral bij den laatste, slechts in geringen getale.

De eerste ons bekende werken zijn romans en riddergedichten, meerendeels vertaald, doch ook oorspronkelijk, zooals de roman van KAREL en ELEGAST. Grooten opgang maakte het geestige verhaal: *Reinaert de Vos*, vervaardigd door een' nog onbekenden schrijver. Het tijdperk der weelderige ridderpoëzie maakte plaats voor dat van het ernstige leerdicht.

JACOB VAN MAERLANT, het hoofd van de beoefenaars der laatstgenoemde dichtsoort, werd, wannéer is onzeker, vermoedelijk, te Damme in Vlaanderen geboren, en naderhand Griffier van die stad, waar hij omstreeks het jaar 1291 overleed. Men heeft van hem verschillende werken, onder welke zijn *Rijmbijbel* en zijn *Spiegel Historiaal* eene voorname plaats bekleeden.

MELIS STOKES was een Hollander, en denklijk in dienst van graaf FLORIS DEN VIJFDEN. Algemeen bekend is zijne *Rijmkronijk*, die vroeger begonnen, maar in het eerste begin der veeertiende eeuw geheel voltooid schijnt te zijn geworden. Zij is het oudste, in het Nederlandsch geschreven geschiedkundig geschrift van eenig aanbelang, dat wij bezitten, en voor de kennis der vroegere historie van ons vaderland dus hoogst merkwaardig. — De rijmkronijk van den zoogenaamden KLAAS

KOLIJN, die men voorgaf, dat veel ouder dan die van STOKÉ was, wordt thans uitgemaakt voor een valsch en onecht stuk gehouden.

Van JAN VAN HELU of JAN VAN LEEUWE, een' Brabander, is er eene rijkronijk uitgegeven over de oorlogsfeiten van JAN DEN EERSTEN, hertog van Brabant, maar bijzonder over den veldslag, dien deze hertog, ten jare 1288, bij het keulse stedeke *Woerone* of *Woeringen*, op de Gelderschen won. Van wat later dagteekening is de *Spiegel-Historiael* van den priester LODEWIJK VAN VELTHEM (insgelijks een' Brabander), welk geschrift in het eerste vierde der veertiende eeuw vol-eindigd en een soort van vervolg schijnt te zijn op MAERLANTS aangehaalde werk van denzelfden naam. In het werk van LODEWIJK VAN VELTHEM zijn reeds vele sporen van taal-verbastering. Over den *Esopet* en eenige nederlandsche rid-derromans, (uit de dertiende eeuw misschien) zullen wij in de voorlezingen, of bij de beantwoording der vragen spreken.

§ 173.

Tot de schrijvers van de veertiende eeuw (meestal Zuid-Nederlanders) kan men brengen LODEWIJK VAN VELTHEM, van wien zooeven reeds gewaagd is; DIRC POTTER, den dichter van den zoogenaamden *Minnenloop*, JAN DECKERS, den schrijver der *Dietsche Doctrinale*; JAN BOENDALE, gezegd JAN DE CLERC, schepenklerk te Antwerpen, schrijver van de kronijk getiteld: *Brabantsche Yeesten* en *van Der Leken Spieghele*; WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH enz. Aller leeftijd is evenwel niet even zeker, en die van sommigen hunner kan ook van later dagteekening dan de veertiende eeuw zijn. — Men heeft uit de gezegde eeuw ook het eene en andere van bijbelvertalingen, dat een' zuiver hollandsch-nederlandschen tongslag verraadt. Staande de veertiende eeuw begonnen ook de gezelschappen der zoogenaamde *Rederijkers* zich te vertoonen. Hun getal nam in den loop der vijftiende eeuw en vervolgens meer en meer toe, en ofschoon zij eenig nut gesticht,

ja in groot aanzien gestaan hebben, hebben zij niet altijd evenzeer tot bevordering van den bloei en de zuiverheid onzer spraak medegewerkt. — Tot in het laatst der achttiende eeuw zijn er nog enkele van deze rederijkkamers in Noord-Nederland aanwezig gebleven, en misschien worden er nog op dit oogenblik hier en daar in Brabant en Vlaanderen aangetroffen. — In de vijftiende en een gedeelte der zestiende eeuw verbasterde onze taal- en letterkunde uitermate. Zij werd opgevuld met bastaardwoorden, eene smet waarvan slechts weinig schrijvers zich zuiver hielden. Het proza begon echter meer en meer het hoofd op te steken, schoon de onderwerpen, waarover men schreef, dikwerf onbeduidend en twijfelachtig waren. Goede brokken van bijbelvertalingen moet men echter niet over het hoofd zien. Evenmin enkele andere geschriften in proza. Ook hebben ANNA BYNS, een klopje en schoolmeesteres te Antwerpen, MATTHIJS DE CASTELEYN (*excellent poëet moderne* bijgenaamd), COLIJN VAN RIJSSELE, vermoedelijk uit de stad van dien naam afkomstig, CORNELIS VAN GHISTELE, een Antwerpenaar, JAN FRUYTIERS en een paar anderen zich als dichters nog eenigen naam verworven. Wat later JAN BAPTISTA HOUWAERT uit Brussel, en PETER HEYNS uit Antwerpen.

In de tweede helft der zestiende eeuw begon met het licht, dat de hervorming verspreidde, ook dat der wetenschappen en van eenen beteren smaak in taalkennis en letteren te schitteren, zoodat het door zijne heldere stralen den geelkleurigen en walmenden fakkelschijn, dien sommige rederijkers nog van tijd tot tijd ontstaken, allens verdoofde. Tot hiertoe had meer Zuid- dan Noord-Nederland in kunsten en wetenschappen den toon gegeven. Thans werd dit omgekeerd, en Holland nam van lieverlede evenzeer in verlichting en kundigheden toe, als Brabant en Vlaanderen, vooral na het eindigen der zestiende eeuw, of stil bleven staan, of ten minste weinig voortgang meer maakten. Mannen, uitmuntende door deugden en bekwaamheden, sloegen aan de zuivering onzer spraak, en de beschaving onzer let-

teren ijverig de hand. FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, uit *Brussel* geboortig, een voortreffelijk staatsman, en de rechterhand van prins WILLEM DEN EERSTEN, verdient hier eene hoogst loffelijke melding. Bekend zijn 's Mans *Roomsche Bijenkorf*, vertaalde psalmen en andere schriften. Te gader met hem mogen inzonderheid DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT en HENDRIK LAURENTSZ. SPIEGHEL op de hulde der nakomelingschap aanspraek maken. Zij boden der taalverbastering, welke bij den druk der spaansche beroerten hand over hand toenam, moedig tegenweer, en bakenden den kort daarop prinselijk te voorschijn tredenden HOOFT en anderen den weg af, dien men moest inslaan, om aan onze taal- en letterkunde vastheid en wezenlijke waardij te geven. ROEMER VISCHER (de vader van het vermaarde zusterenpaar ANNA en MARIA TESSELSCHADE), benevens andere leden van de amsterdamsche rederijkkamer, onder de zinspreuk: *in liefde bloeiende*, waren hun hierin behulpzaam. Zoo was op het einde der zestiende eeuw, de nacht van barbaarschheid, waarin Hollands spraak en letteren sinds geruimen tijd gedompeld lagen, allengs geweken, en in een' veel belovenden letterkundigen luister verrees voor ons vaderland de gouden morgenstond der zeventiende eeuw.

§ 174.

Wie het zijn, die in dat tijdperk, en gedurende het grootste gedeelte der gemelde gouden eeuw, als heerlijke flonkerlichten aan onzen taal- en letterkundigen hemeltrans geschitterd hebben, behoeft Nederlanderen nauwelijks herinnerd te worden. Den meesten zijn toch de namen van een' PIETER CORNELISZ. HOOFT, JOOST VAN DEN VONDEL, CONSTANTIJN HUYGENS, JACOB CATS, JOH. ANTONIDES VAN DER GOES, GERARD BRANDT, JEREMIAS DE DECKER, en een aantal anderen bekend, die, de eene wat vroeger, de andere wat later, in die roemrijke, helaas! voor altijd vervlogen dagen, onzer letterkunde tot eere gestrekt, en zich door hun verstand en hunne bekwaamheden even

onverwelkelijke lauweren verworven hebben, als onze helden te lande en ter zee door hunne glorierijke krijgsbedrijven. Aan deze uitstekende mannen heeft onze taal het te danken, dat zij tot den rang eener beschaafde taal verheven werd. Door hen kreeg zij eerst recht die vaste geaardheid, dien omvang, dien zwier, dat buigzame en lenige, welke zij tot op den huidigen dag behouden heeft, en onze letterkunde begon met voortbrengselen te prijken, waarvan sommigen thans reeds den toets van twee eeuwen hebben doorgestaan, en die, wat ook een veranderde en in sommige opzichten misschien meer verfijnde smaak er in te gispen moge hebben, bij voortdoring zulk eene voedzame en smakelijke letterspijze opleveren, dat iedere gezonde maag, wie van vele nieuwmodische zoetigheden en lifafferrijen de walg steekt, gaarne en gretig telkens tot hen terugkeert.

§ 175.

Minder bloeiend vertoont zich onze taal- en letterkunde in het laatste der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw. Vooringenomenheid met den smaak en de letterkundige voortbrengselen der Franschen, toenemende kleingeestigheid en een overdreven beuzelachtig en spitsvondig kunstbejag, tot hetwelk de veelvuldig opgerichte lettergenootschappen den grond begonnen te leggen, en in later tijd meer en meer legden, deden waarheid, eenvoudigheid en kracht niet zelden verdwijnen, en offerden het echt schoone en dichtelijke aan eene schijnbaar kunstmatige, maar in den grond hoogst onkunstmatige, en slechts gekunstelde gladheid en onpoëtische natuurlijkheid op. Metdatal waren hierop uitzonderingen. Ook moeten wij hetgene een VERWER, MOONEN en anderen, maar inzonderheid onze allerverdienstelijkste TEN KATE, omstreeks het begin der achttiende eeuw, tot opbouw van bespiegelende taalkennis' gedaan hebben, dankbaar erkennen, en verder aan vele voortreffelijke dichters, die in het eerste derde en tegen het midden dier eeuw, of ook wat

later bloeiden, en onder welke HUBERT KORNELISZ. POOT, WILLEM LANGENDIJK, HOOGVLIET, SMITS, de VAN HARENS, VAN WINTER, VAN MERKEN en meer anderen bijzonder uitmunteden, onze rechtmatige hulde niet ontzeggen. Denzelfden welverdienden lof moeten wij aan die nederlandsche, hetzij theoretische, hetzij practische letterkundigen geven, welke in den verderen loop der achttiende eeuw den akker onzer spraak en letteren meer en meer bearbeid hebben. BALTHAZAR HUYDECOPER, een man van eene reusachtige geleerdheid in alles, wat tot de geschiedenis onzes vaderlands betrekking heeft, een hoogst scherpzinnig taalkenner, en tevens een goed dichter, verdient onder hen eene eerste plaats. — Jammer maar, dat onze taal zelve in dat tijdperk bij het algemeen dikwerf nog weinig op prijs gesteld werd, en dat zuiverheid en beschaafdheid van stijl, gepaard met een' goeden' smaak in de welsprekendheid, velen openlijken redenaren niet zelden geheel vreemd waren. Jammer tevens, dat in de Zuidelijke Nederlanden de heerschappij van het Fransch zich gestadig meer uitbreidde, en daardoor de nederlandsche taal en letteren in die gewesten steeds meer in verval geraakten. Des te luisterrijker schittert onze tegenwoordige eeuw, waarin onze letterkunde, gelijk eene feniks uit hare asch verzezen is. BELLAMY en VAN ALPHEN, FEITH en BILDERDIJK waren op het einde der vorige eeuw de wegbereiders voor een tijdvak der dichtkunst, dat aan den bloei der zeventiende deed denken. De twee laatstgenoemden stonden nog lang aan het hoofd en werden door KINKER, HELMERS, TOLLENS, LOOTS, STARING, BOGAERS, DA COSTA en anderen waardiglijk ter zijde gestaan. Het proza bereikte een' hoogen trap van volkomenheid in de werken van VAN DER PALM, BORGER, DERMOUT, BOSSCHA, VAN LENNEP, enz.; terwijl de vlaamsche letterkunde, ten tijde van België's vereeniging met Nederland, en meer nog daarna zich voordeelig ontwikkelde, en roem kon dragen op mannen als WILLEMS, VAN RIJSWIJCK, LEDEGANCK, DAVID, SNELLAERT, SERRURE en anderen. — Geve de Hemel, dat de nederlandsche letteren gestadig in bloei toenemen, en ook de vreemdeling zal

eindelijk eens aan haar die achting bewijzen, welke hij, uit louter onkunde, haar totdusverre maar al te weinig be- toond heeft.

Met dit paar zeer vluchtige woorden over onze vroegere en latere taal- en letterkunde neme men het in dit handboek voor lief! Wij laten hier voorts nog eene reeks van vragen volgen, bij welke en bij andere soortgelijke men de aandacht van jonge lieden tot uitbreiding hunner kennis bepalen kan.

1) Welke taal moet men voor de oudste van alle talen des aard- bodems aanzien, de hebreuwsche, de arabische, de grieksche, de duitsche (hoog- en nederduitsche), of welke andere?

2) Kan men onze taal even goed, als het tegenwoordige Hoog- duitsch, voor eene rechtstreeksche telg van het oude Duitsch in het algemeen houden?

3) Welke zijn de oudste schriftelijke oorkonden, die men in het Fransch heeft?

4) In hoever is het Fransch eene dochter van het Latijn, in hoe- ver uit de oud- gallische dialecten voortgesproten?

5) Hoedanigen invloed heeft het doode veler woorden en grondbe- standdeelen van het Fransch op de geheele fransche taal, stijl en letterkunde?

6) Hoe laten zich de fransche woorden, in § 162 opgenoemd, uit de oude duitsche dialecten ophelderen, en waaruit blijkt het, dat deze woorden uit het Duitsch, en niet omgekeerd de duitsche uit het Fransch afkomstig zijn?

7) Waarin is de verwantschap onzer taal en der duitsche spraak in het algemeen met het Grieksch zichtbaar?

8) Welke geschiedkundige gronden heeft men voor de aloude maag- schap der oud-duitsche en grieksche volkeren?

9) Waarom houden sommigen het Duitsch nog voor ouder, dan het Grieksch?

10) Waaruit blijkt het, dat de duitsche taal reeds sinds onheuge- lijke tijden in de duitsche gewesten bestaan heeft? Vindt men reeds sporen van duitsche woorden bij grieksche schrijvers?

11) Welke overeenkomst leeren de Geleerden ons, dat er bestaat tusschen het Perzisch en de duitsche talen, en welke voorbeelden van gelijkheid heeft men tusschen de zeden der oude Germanen en Perzen?

12) Wat verstaat men door het Sanskritisch, en waarin vertoont

zich de overeenstemming van deze taal met de duitsche en andere spraken van Europa?

13) Welke eigenschappen hebben de zoogenaamde scandinavisch-duitsche talen, (het Deensch, Zweedsch en oud-IJslandsch) waardoor zij zich van de overige duitsche spraken onderscheiden?

14) Wat zijn in het algemeen de karakteristieke eigenschappen van de hoogere of opper-, en van de lagere of nederduitsche tongvallen?

15) Welke tongvallen zouden in Europa de oudste zijn, de opper- of de nederduitsche?

16) Heeft men uit de middeleeuwen even oude duitsche geschriften in de lagere of nederduitsche, als in de hoogere of opperduitsche dialecten?

17) Sedert wanneer is in het noorden van Deutschland het Nederduitsch (Platduitsch thans geheete), dat voorheen ook als beschaafde spreek- en schrijftaal gebezigd werd, daar allengskens uit de hoogere kringen en uit de boeken door het tegenwoordige Hoogduitsch verdrongen?

18) Welke is de overeenkomst, wat het onderscheid tusschen ons Nederlandsch en het gemelde zoogenaamde Platduitsch?

19) Hoe is het tegenwoordige Hoogduitsch van lieverlede ontstaan, en de beschaafde spraak voor geheel Deutschland geworden?

20) Waaruit blijkt het, dat de scandinavisch-duitsche talen, het Deensch, Zweedsch, oud-IJslandsch, in vele opzichten tot de lagere of nederduitsche dialecten behooren?

21) Waarin is de oud-duitsche geaardheid van het tegenwoordige Engelsch zichtbaar, en in hoever is het onder de nederduitsche tongvallen te rangschikken?

22) Wat zoude er van de oud-britsche dialecten in het Engelsch zijn overgebleven?

23) In welke opzichten komt het Schotsch meer dan het Engelsch met ons hedendaagsche Nederlandsch overeen?

24) Tot welken taalstam behooren de bergschotsche of hoogland-sche, en de iersche tongvallen? Hoedanig is de volkstaal in Wallis?

25) Wat is de karakteristieke geaardheid van het Frank-Duitsch, en waaraan zijn de verschillende oud-duitsche dialecten van elkander te onderkennen?

26) Behoort het Mesogothisch tot de hoogere, of tot de lagere duitsche dialecten?

27) Welk nut is er voor de beoefening onzer taal uit het Mesogothisch te trekken? Wat heeft men tot opheldering van dien ouden ongal tot hertoe gedaan? enz. enz.

28) Moet men KAREL DEN GROOTEN onder de duitsche, of onder de fransche vorsten rangschikken? En welke zijn zijne verdiensten omtrent de oud-duitsche taal en letterkunde?

29) Welken invloed heeft de latijnsche taal op het Nederlandsch, en in het algemeen op het Duitsch uitgeoefend?

30) Hoedanig is de invloed van het Fransch op onze taal geweest?

31) Wat bewijs heeft men er voor, dat het zwavische dialect, in welke de oud-duitsche minnedichters gezongen hebben, en waarin het vermaarde *Nibelungenlied* geschreven is, ook meer of min hier te lande bekend is geweest?

32) Zoude onze tegenwoordige duitsche (nederduitsche) taal de oudste in deze gewesten geweest zijn, en laten zich al de namen van landschappen, steden en dorpen in ons vaderland uit duitsche dialecten ophelderen?

33) Waaruit blijkt de oudheid der friesche dialecten, en behoort het tegenwoordige zoogenaamde Land-Friesch, Friesch-Boersch of Boeren-Friesch nog rechtstreeks daartoe? Wat valt nader omtrent de oud-friesche wetten en de letterkunde van het oud-Friesch te zeggen? Welke zijn de verdiensten te dezen aanzien van WIARDA, RASK, GRIMM en anderen? Welke die van WASSENBERGH, EPKEMA? enz. enz.

34) Men spreekt vaak van Kelten. Zouden zij in de oudste tijden. ook hier te lande woonachtig, in taal en voorkomen geheel verschillend van de Germanen, of slechts een vroeger hier gekomen stam van Germanen geweest zijn? Zou men door hen ook 't aloude verschil tusschen opper- en nederduitsche tongvallen (bl. 91), veel reeds van 't Germaansch in het tegenwoordige Fransch (bl. 90), den meerderen samenhang dier laatste taal met ons Hollandsch (bl. 100), de nederduitsche kleur van het Deensch, Zweedsch enz. (bl. 93), enkele grondtrekken van het Friesch (bl. 100) en wat dies meer zij, voor een deel kunnen verklaren? — Mitsgaders wat soortgelijke vragen over dit duister onderwerp al meer zijn.

35) Schoon de schriften van eenen MAERLANT, MELIS STOKES en JAN VAN HELU bepaaldelijk zoo al de oudste stukken van belang zijn, die 1) in een volkomen kennelijk, van Opper- en Nederduitsch onderscheiden Nederlandsch zijn geschreven, 2) de tijd van wier ontstaan genoegzaam zeker is, en 3) de namen van wier makers tot ons zijn overgekomen, zijn er echter geene oorkonden van vroeger dagteekening, waarin ook de nederlandsche tongval zich reeds vrij duidelijk openbaart? Wat geldt te dezen aanzien b. v. van eenige Psalmen, (waarover een woord in § 167) wat misschien van eene enkele oud-nederlandsche keur of handvest enz. enz.? Onder welke

wijzigingen moet men in het algemeen het zeggen : dat de aanvang onzer nederlandsche taal en letterkunde van het laatste der dertiende eeuw dagteekent , altijd verstaan ?

36) Wien heeft men als schrijver van den zoogenaamden *Esopet* of *Fabelen van Esopus*, welke oud-nederlandsche vertaling door sommigen tot de dertiende eeuw gebracht wordt, aan te zien ?

37) Van welke vermoedelijke dagteekening, en van welken aard zijn de voornaamste meer of min bekende oud-nederlandsche ridderromans, als b. v. die van *Karel en Elegast*, van *Walewein*, van *de Kinderen van Limborch*, van *Ferguut en Galiène*, van *Florys en Blansfloer*, van *Seghelyn van Jerusalem* enz. ?

38) Is de zoogenaamde *Starrekunde* of *Natuurkunde van 't Geheelal* ook tot de dertiende eeuw te brengen ? Wie is de maker van dat werkje ? Heeft men nog andere soortgelijke geschriften ?

39) In welk tijdperk behoort de oud-nederlandsche berijming van *Reintje de Vos* ?

40) Kan men de oud-nederlandsche letter-werken, opgenoemd in § 173, allen tot de veertiende eeuw brengen ? Ten aanzien van welke dier werken is zulks eenigszins onzeker ? Zijn er, behalve de gemelde, nog andere stukken uit die eeuw ?

41) Moet men *CLAES WILLEMSZ* voor den dichter van den zoogenaamden *Minnen-loep*, of *der Minnen loep* of *loop* houden ?

42) Welke schrijvers uit de veertiende eeuw mag men vermoedelijk Noord-, en niet Zuid-Nederlanders noemen ? Was b. v. *WILLEM VAN HILDEGAERTSBERGH* een Hollander, of een Vlaming ?

43) Wat valt er over de echtheid of onechtheid der rijmkronijk van *KLAAS KOLIJN* op te merken ?

44) Welke is de staat en het getal onzer oude handschriften ?

45) Naar welke grammaticale regelen hebben onze oudste nederlandsche schrijvers geschreven, en waarin is de hier en daar thans wat Hoogduitsch schijnende kleur hunner taal zichtbaar ?

46) Kan men de deltsche bijbelvertaling van 1477 (waarover *LE LONG*, *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*) reeds tot de veertiende eeuw brengen ?

47) Wie waren de *Rederijkers* ? Welke voor- en nadeelen hebben zij onzer taal en letterkunde toegebracht ? Staat hunne op- en inrichting met die der oude zoogenaamde *Meesterzangers* in Duitschland in verband ? enz.

48) Bestaan er tegenwoordig nog hier en daar *Rederijkkamers* in Noord- en Zuid-Nederland ? In hoever kan men het bestaan der *Rederijkers* of *Retrozijnen* reeds uit de veertiende eeuw dagteekenen ?

Waarin verschillen zij van de zoogenaamde *Sprekers*? Wat waren hunne *Landjuweelen* en *Haayspelen*? Wat noemden zij *Refereynen*, *Kniedichten*, *Spelen van Sinne*, *Kluiten*, *Batementen*? enz.

49) In hoever waren reeds oudtijds de brabantische en vlaamsche tongvallen van de hollandsche onderscheiden? Welk verschil heerscht er b. v. tusschen de taal en den schrijfrant van MAERLANT en die van MELIS STOKE?

50) Welke bewijzen heeft men er voor, dat vanoudsher de nederlandsche taal de ware moedertaal in de meeste zuidelijke provinciën der Nederlanden geweest is, en zulks nog is, zoodat het Fransch daar geene aanspraak op den naam van eigenlijke landtaal kan maken? Hoe heeft echter het Fransch dien invloed gekregen, dat het in België de ware moedertaal, het Nederlandsch (of — zoo als men het er noemt — het Vlaamsch) echter verdrongen heeft?

51) Hoedanig was de staatkundige toestand der Nederlanden in de vijftiende eeuw, en welke was hun invloed op onze letterkunde? Wat valt er van verschillende schrijvers, meest Brabanders en Vlamingen, uit die eeuw te zeggen; b. v. van ANDRIES DE SMIT, (schrijver der *Excellent Cronyke van Vlaenderen*), ANTHONIS DE ROVERE, JAKOB OF ADAM VILT, LAMBERTUS GOETMAN, DIRK VAN MUNSTER, GERARD ROELANTS, JAN VAN DALE enz.? Wat is er van hunne, meest smakelooze geschriften bekend? In hoever verdienen dezen eenige belangstelling? Welke, meer bepaald gezegde noord-nederlandsche of hollandsche schrijvers heeft men in dat tijdperk?

52) Waaraan moet men het toeschrijven, dat onze taal, vooral in de vijftiende en zestiende eeuw, zoo bezoedeld werd met bastaardwoorden, en gingen noord-nederlandsche schrijvers aan dat euvel evenzeer mank, als over het algemeen de zuid-nederlandsche? Vindt men voor het overige ook uitzonderingen op die taalverbastering?

53) Welke is de staat en gang onzer letterkunde in de zestiende eeuw geweest? Waar bloeide zij staande die eeuw meer, in het Zuiden, of in het Noorden der Nederlanden? In hoever verschilt in dat opzicht het begin van het einde dier eeuw? Waardoor begon de beoefening onzer letterkunde in Brabant en Vlaenderen, na het midden der zestiende eeuw, allengskens meer en meer te verflauwen?

54) Welke zijn de werken en verdiensten der zuid-nederlandsche schrijvers uit de zestiende eeuw, b. v. die van ANNA BYNS, MATTHYS DE CASTELEYN (*Excellent Poëet Moderne* bijgenaamd) CORNELIS VAN GHISTELE, MARCUS VAN VAERNEWIJCK, COLYN VAN RIJSSELE, JAN UTENHOVEN, JAN FRUYTIERS, EDEWARD DE DEENE, FILIPS VAN MARINIX, Heer van *St. Aldegonde*, (die in vele opzichten zoo goed een

Noord- als Zuid-Nederlander te noemen is) PETRUS DATHENUS, den bekenden Psalmberijmer, LUCAS DE HEERE, PETER HEYNS, JAN BAPTISTA HOUWAERT, FILIPS NUMAN, JERONIMUS VAN DER VOORT, KAREL VAN MANDER, CORNELIS VAN KIEL of KILIANUS, (den schrijver van het bekende, onschatbare oud-nederlandsche woordenboek) CHRISTOFFEL PLANTIJN of PLANTINUS, EMANUEL VAN METEREN, (verdienstelijk historieschrijver) en meer anderen, die in het begin, in het midden, of op het einde der zestiende eeuw in Brabant en Vlaanderen gebloeid hebben?

55) Welke schriften van eenig belang heeft Noord-Nederland in de zestiende eeuw opgeleverd? En wat in het bijzonder zijn de verdiensten van DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, ROEMER VISSCHER, en HENDRIK LAURENTSZ. SPIEGEL, geboren de eerste in 1522, de tweede in 1547, en de derde in 1549? In hoever kan men vooral deze drie mannen als grondleggers van een beteren smaak bij ons aanzien?

56) Welke zijn de verschillende, zoo grootere als kleinere, oorzaken, dat onze vaderlandsche letterkunde, geheel de zeventiende eeuw door, vooral echter bij haar begin en midden, in Noord-Nederland, of in de toen zich afgescheiden hebbende Vereenigde Zeven Provinciën zoo bloeide, en waardoor is zij in de Zuidelijke Nederlanden, die vroeger veel meer schrijvers dan de Noordelijke hadden opgeleverd, gedurende de zeventiende en de achttiende eeuw tot op onze dagen toe, blijven stilstaan, ja, mitsgaders de geheele nederlandsche taal, daar meer en meer in verval geraakt? Op welke schrijvers van eenige verdiensten hebben evenwel Brabant en Vlaanderen in de gemelde tijdperken toch nog kunnen roemen?

57) Met welk recht verdienen PIETER CORNELISZON HOOFT (geb. 1581, gest. 1647), JOOST VAN DEN VONDEL (geb. 1587, gest. 1679), JACOB CATS (geb. 1577, gest. 1660) en CONSTANTIJN HUYGENS (geb. 1596, gest. 1687) boven alle overige schrijvers als de vier grootste mannen onder de nederlandsche letterkundigen der zeventiende eeuw te worden aangezien?

58) Uit welk oogpunt moet men VONDEL beschouwen? In wat soort van poëzie heeft hij uitgemunt? Wie heeft hij zich in het treurspel bijzonder ten voorbeeld gesteld? Wat valt er van de neiging tot platheid te zeggen, die hem door sommigen wordt te last gelegd? Van hoe velerlei aard zijn zijne hekeldichten? In hoever kan men den oud-engelschen dichter SHAKESPEAR en VONDEL met elkander vergelijken? enz. enz. Wat is ons van den prozastijl van VONDEL bekend?

59) Uit welk oogpunt moet men de tooneelspelen van een der

vroegste vernuften uit de zeventiende eeuw, die van GERBRAND ADRIAANSZ. BREDERO (geb. 1585, gest. 1618), beschouwen? Hoedanig was over het algemeen de toestand en het heerschend karakter van ons vaderlandsch tooneel in de vijftiende, zestiende, zeventiende en achttiende eeuw?

60) Verdient HUGO DE GROOT (geb. 1583, gest. 1645) ook onder de nederlandsche letterkundigen, dat wil zeggen, die in het Nederlandsch geschreven hebben, met eenigen lof vermeld te worden? En zoo ook DANIEL HEINSIUS, KASPER VAN BAERLE, benevens andere dergelijke, ons anders meer door hunne latijnsche schriften bekende en alom beroemde, mannen?

61) Welke zijn de schriften, welke de meerdere of mindere verdiensten van DIRK RAFELSZ. CAMPHUIZEN, JOHAN VAN HEEMSKERK, JEREMIAS DE DECKER, DANIEL JONCTIJS, JAN VOS, GERARD BRANDT, GYSBERT JAPICK of JACOBS, JOHANNES VOLLENHOVE, WILLEM VAN FOCQUENBROCH, JOACHIM OUDAEN, JOAN VAN BROEKHUIZEN, JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES, JAN LUIKEN, LUCAS ROTGANS en eene wolke van andere hollandsche vernuften, die in den loop der zeventiende eeuw, vroeger of later, gebloed, en in nederlandsche poëzie of proza geschreven hebben?

62) Kan men het er met recht voor houden, dat het nederlandsche proza in de zeventiende, en voorts ook in de achttiende eeuw, met een even gelukkig gevolg bij ons beoefend is geworden, als de nederlandsche poëzie, en zoo niet, wat is hiervan dan de reden? Welke goede prozaschrijvers, en in wat soorten van proza, heeft de zeventiende eeuw opgeleverd? Hoe stond het in die eeuw bij ons met de kanselwelsprekendheid, welke in Frankrijk toen zoozeer bloeide? Hoe met de balie- en de staatkundige welsprekendheid enz. enz.?

63) Door welke oorzaken vinden wij bij de nederlandsche dichters, die tegen het laatste der zeventiende eeuw bloeiden, over het gemeen minder vuur en geestverheffing, met andere woorden, minder stoutheid, oorspronkelijkheid en levendigheid van poëzie, dan bij de vroegere dichters dier eeuw? In wat opzicht zijn zij echter boven de laatstgemelden te stellen?

64) Hoedanig was de toestand der nederlandsche letterkunde in het begin en het midden der achttiende eeuw, en waarin en waar door onderscheidde zich die toestand van dien, welke in het begin der zeventiende eeuw plaats had gevonden?

65) Welken voor- of nadeeligen invloed hebben de veelvuldige letterkundige genootschappen in ons vaderland op onze taal en letterkunde gehad?

66) Waarin zijn TEN KATES groote verdiensten gelegen? Welke zijn zijne gebreken? Wat valt er tot lof van HUYDECOPER te zeggen? Aan wien hebben wij onze eerste Spraakkunst te danken? Wat is er in het vak onzer letterkunde te dien opzichte al gedaan? Welke mannen van naam in het vak van nederlandsche letterkunde zijn door de zuidelijke provinciën, nadat wij in de zeventiende eeuw van haar gescheiden werden, opgeleverd? enz. enz.

67) Met welk recht, en onder welke wijzigingen mag men HUEERT KORNELISZ. POOT, (geb. 1689, gest. 1733) en DIRK SMITS, (geb. 1702, gest. 1752) de twee voortreffelijkste dichters heeten, die de eerste helft der achttiende eeuw versierd hebben? Welke overeenkomst zou men tussehen POOT en den vroeger gebloeid hebbenden frieschen dichter GYSBERT JAPICX kunnen aanwijzen?

68) Is PIETER LANGENDIJK (geb. 1683, gest. 1756) eenigszins met TERENTIUS, MOLIÈRE en andere uitheemsche blijspeldichters van vroeger of later tijd te vergelijken?

69) Kan men den *Abraham de Aartsvader* van ARNOLD HOOGVLIET (geb. 1687, gest. 1763) met recht een heldendicht noemen, gelijk zulks door sommigen gedaan is, en wat valt over dit en over andere soortgelijke historische dichtstukken in onze letterkunde aan te merken?

70) Verdient SIJBRAND FEITAMA (geb. 1694, gest. 1758) zoo laag gesteld te worden, als wel eens geschiedt, en hebben, met name, zijne alexandrijnsche verzen werkelijk die eentoonigheid en vervelende gladheid van maat, door sommigen daaraan te last gelegd?

71) Wat is het hoofdbrek, dat F. DE HAES en een aantal soortgelijke dichters der achttiende eeuw den eernaam van echt dichterslijke vernuften dikwerf onwaardig maakt?

72) Waardoor onderscheidt zich het doorluchtig friesche broederenpaar WILLEM (geb. 1710, gest. 1768) en ONNO ZWIER VAN HAREN (geb. 1713, gest. 1779) op zulk eene voordeelige wijze van een aantal der overige dichters uit de achttiende eeuw? Is de *Friso* van den eerstgemelde werkelijk een Heldendicht, (gelijk zelfs de beroemde hoogduitsche dichter KLOPSTOCK het ergens zoo genoemd heeft) en welke zijn de verdiensten, welke de gebreken van dit in vele opzichten uitmuntend gedicht? Bieden de *Geuzen* van ONNO ZWIER VAN HAREN punten van vergelijking met den *Friso* aan, en in hoever is dit eerstgemelde beroemde, ofschoon van stijl misschien wel eens wat te uitvoerige, dichtstuk Episch te noemen? enz. enz.

73) Wat ontsiert de anders vaak kunstige en vernuftige poëzie van wijlen den groningschen Burgemeester LUCAS TRIP (geb. 1712, gest. 1783)?

74) NICOLAAS SIMON VAN WINTER (geb. 1718, gest. 1795) en zijne echtgenoot LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN (geb. 1722, gest. 1789) worden met grooten lof onder de nederlandsche vernuften der achttiende eeuw genoemd; waarop is die lof gegrond? — In hoever zijn de *Jaargetijden* des eerstgemelden een oorspronkelijk werk te heeten? Wat geldt van zijn' *Amstelstroom*, en wat valt in het algemeen over deze zoogenaamde *Stroomdichten* (een vak van poëzie, onzer letterkunde bijzonder eigen) op te merken? Is de *Germanicus* van LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, door HELMERS in zijne *Hollandsche Natie* wel eens kennelijk nagevolgd, even episch als de *Friso* van WILLEM VAN HAREN, en kan men BOWRINGS gispings dier dichteres goedkeuren? enz. enz.

75) Welke trekken van overeenkomst of van verschil heeft de laatstgemelde LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN met de bekende dichteres JULIANA CORNELIA, Baronesse DE LANNOY (geb. 1738, gest. 1782)?

76) In den trant van welke engelsche en fransche geschiedschrijvers heeft de beroemde Fries SIMON STIJL zijn geschiedkundig werk *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden* geschreven? Welke zijn de groote en eigenaardige verdiensten van dit geschrift, dat in vele opzichten klassiek mag heeten? Door welke letterkundige voortbrengselen in proza of poëzie heeft SIMON STIJL zich al meer beroemd gemaakt? In welke opzichten kan hij met HOOFT vergeleken worden?

77) Kan men onzen nederlandschen geschiedschrijver JAN WAGENAAR (geb. 1709, gest. 1773) in éénen rang plaatsen met ROBERTSON, HUME, GIBBON, JOHANNES VON MÜLLER en andere soortgelijke geschiedschrijvers, die buiten 's lands, vroeger of later, in de achttiende eeuw gebloeid hebben? Wat valt van zijne waarheidsliefde, van zijn' geest van opmerking, van zijn' stijl enz. te zeggen? Waarin komt hij, als geschiedschrijver, overeen; waarin verschilt hij met en van onze vroegere geschiedkundigen HOOFT, BRANDT enz. enz.? Wat al meer geschiedkundige geschriften uit de jongst verlopen eeuw mogen bij ons met eenigen lof vermeld worden?

78) Biedt, gedurende de achttiende eeuw, onze nederlandsche letterkunde in andere soorten van proza deze en gene geschriften aan, die gelijken tred kunnen houden, met de beroemde voortbrengselen van buitenlandsch vernuft, welke die eeuw in Frankrijk, Engeland, Duitschland en meer gewesten van Europa heeft opgeleverd? Welke zijn, als zoogenaamd Spectatoriaal of vertoogschrijver, de verdiensten van JUSTUS VAN EFFEN, (geb. 1684, gest. 1735)? Waardoor mogen de Romans van de bekende vriendinnen ELISABETH WOLF, geboren BEKKER, en AGATHA DEKEN, (de eerste geb. 1738, gest. 1804, de laatste

geb. 1741, gest. 1804) als echt-hollandsche vruchten van vernuft en geest op blijvenden roem aanspraak maken? enz. enz.

79) Welke schriften vindt men, gedurende de achttiende eeuw, al meer bij ons, die, over de eene of andere kunst of wetenschap in het Nederlandsch geschreven, wegens taal en stijl eenige opmerking verdienen?

80) Hoe vertoont zich de toestand der nederlandsche welsprekendheid, bepaaldelijk ook der kansel- en balie-welsprekendheid, in de achttiende eeuw? Welke redenaars van eenigen naam traden in dat tijdvak te voorschijn? Mogen b.v. HERMANNUS NOORDKERK, ALLARD HULSHOFF enz. met lof worden genoemd?

81) Wij zien in den geest onzer nederlandsche poëzie, en in het algemeen in den geest onzer nederlandsche letterkunde, zoowel op het einde (of in het laatste derde) der zeventiende, als op dat der achttiende eeuw, vrij wat verandering ontstaan: waarin verschillen beide deze veranderingen van elkander, waarin komen zij met elkaar overeen?

82) Wat is het eigenaardige, welke zijn de heerschende zucht en drijfvederen, die in de letterkundige voortbrengselen van eenen HIERONYMUS VAN ALPHEN, JACOBUS BELLAMY, PIETER NIEUWLAND, RHIJNVIS FEITH, ELISABETH MARIA POST, JACOBUS KANTELAAR en andere meer of minder beroemde nederlandsche vernuften, het laatste der achttiende of begin der negentiende eeuw verheerlijkt hebbende, kenbaar zijn? In hoever hebben de groote staatsomwentelingen, die Europa te dien tijde geschokt hebben, ook op onze letterkunde invloed uitgeoefend?

83) In welke soort van poëzie heeft BILDERDIJK wel het meest uitgemunt? Welke zijn dezès Mans meest verdienstelijke taalkundige werken? In hoeverre kan DA COSTA in de dichtkunst een navolger van BILDERDIJK genoemd worden, en welk oordeel moet men vellen over des eersten *Poëzij* van 1820, en latere stukken, als *Politieke Poëzij* en dergelijke? Welke aanmerkingen heeft men gemaakt op 's Mans *Slag bij Nieuwpoort*?

84) Met welke twee vlaamsche dichters kunnen LOOTS en TOLLENS op eene zeer gepaste wijze vergeleken worden? Welke kritische beschouwing heeft professor DAVID geleverd over de werken van BILDERDIJK en TOLLENS?

85) Verdient — en verdient zonder dwaze vooringenomenheid met ons kleine Vaderland — onze nederlandsche letterkunde, en in de zeventiende, en in de achttiende eeuw, over het geheel eenigszins in vergelijking gebracht te worden met die van andere groote volken,

als daar zijn, Franschen, Engelschen, Hoogduitschers enz.? Zoo ja, welke is dan de reden, dat desnietteenstaande die letterkunde zoo weinig de aandacht van andere natiën tot zich trekt, en tot zich getrokken heeft?

86) Wie zijn de volkeren, die door hunne letterkunde den meesten invloed op de onze hebben uitgeoefend?

87) Hebben sommige andere natiën, wat de opkomst en de beschaving hunner letterkunde aangaat, ook het eene en andere aan de onze te danken?

88) Kan, onpartijdig gesproken, onze nederlandsche letterkunde (voornamelijk onze poëzie en welsprekendheid) werkelijk op eenige *oorspronkelijkheid* aanspraak maken, en zoo al, in hoever en waarvoor? Wat moet men door oorspronkelijkheid verstaan? Is SHAKESPEAR b. v., is CORNELLE oorspronkelijker dichter dan VONDEL? Is de hoogduitsche poëzie, in hare grootere uitgestrektheid, zooveel oorspronkelijker, dat wil zeggen minder naar die van andere volkeren geboortst, dan de nederlandsche in haren kleinen omvang? Mag men onze tooneelpoëzie, mag men onze epische en lyrische dichtstukken meer of min oorspronkelijk heeten? Wie van onze dichters, of welke klasse van gedichten verdienen den meesten lof van oorspronkelijkheid, met andere woorden, van eenen, ons Nederlanderen bijzonder eigenen, en in nederlandsche zeden en eene nederlandsche denkwijze gegronde dichttrant?

89) Heeft de afscheiding, die er tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden wederom ontstaan is, eenen voor-, of nadeeligen invloed op het volgende bestaan onzer taal en letterkunde uitgeoefend? Is onze vereeniging met het Zuiden, na 1815, dier sprake en letteren heilzaam of schadelijk geweest?

90) Welke is de groote hinderpaal, die tot hiertoe eener zoogenaamde europeesche vermaardheid onzer vaderlandsche taal en letterkunde altijd in den weg heeft gestaan, en vermoedelijk altijd wel in den weg zal blijven staan? Enz. enz.

Iets over den rijkdom onzer taal.

§ 176.

Over den meerderen of minderen rijkdom van verschillende talen te twisten, heeft in zeker opzicht zijne belagchelijke zijde. Al boertende, zingt de geestige HUYGENS:

*Welck is de rijkste tael, en hoe d' een meer als d' ander?
 En spreken niet alom de menschen met malkander?
 En kijft men ergens niet, en vrijt men niet alom?
 En staat men ergens bij gebreck van woorden stom?
 En isser volck min rijk van woorden, als van saken?
 En, quamen der te kort, soud' elck geen' woorden maken?
 En makender alom de snapsters niet te veel?
 'k Houw s' all' al even rijk; — maer wenschte voor mijn deel,
 Dat d' onse d' armste waer, en altijd soo sou blijven,
 Ten minsten hadden wy wat min geruchts van wijen.*

Inderdaad, elke taal, die door een beschaafd volk gesproken wordt, zal, op zich zelve beschouwd, altijd rijk genoeg zijn, dat wil zeggen, men zal er altijd zijne denkbeelden en gewaarwordingen wel in mogen uitdrukken, moge dit dan soms op eene meer, soms op eene minder gemakkelijke en beknopte wijze geschieden. Slechts in dit minder of meerder gemakkelijke en beknopte kan de eene taal, vergelijkenderwijze, het van de andere winnen of verliezen. De eene taal kan of grooter voorraad van woorden in het algemeen hebben, dan de andere; of wel zij kan vruchtbaarder zijn in allerlei wendingen en spreekwijzen, die zij met behulp dier woorden weet te maken; of wel, ten derde, zij kan hare mededingster in vatbaarheid en geschiktheid, wat het gemakkelijk vormen van woorden aangaat, overtreffen, dat is, zij kan meer *aanleg* hebben tot rijkdom, dan deze. De eerste soort van rijkdom kan men *lexicalen* rijkdom, dat is, een' blooten woordenrijkdom heeten; de tweede intensieven rijkdom, dat is, kracht of vermogen, om van de voorhanden zijnde woorden tot het uitdrukken van allerlei wendingen der gedachten gebruik te maken; en de derde buigzaamheid of vormbaarheid. In deze verschillende opzichten behoeft onze spraak voor weinigen achter te staan, zeker ten minste niet, wat intensieven rijkdom en vormbaarheid betreft. Of zij, die slechts in een klein land gesproken wordt, juist evenveel woorden bezitte, als b.v. het Hoogduitsch, dat uit zulk een groot aantal van volksdialecten

putten kan, of wel, als het Engelsch, dat (zie § 165) zoo-
wel uit de romanische als germaansche talen zijn' woorden-
schat heeft samengesteld, zoude moeilijk zijn, bevestigend of
ontkennend te beantwoorden. Hij, wien het lust, neme goede
woordenboeken van deze talen, telle daarin de hoofdwoorden
op, en vergelijk de getallen tegen elkander. Nimmer besluite
men echter uit enkele woorden, die de eene taal in verge-
lijking eener andere heeft of niet heeft, tot meerderen rijk-
dom of grootere armoede; want, missen wij b.v. sommige
woorden, die de Hoogduitscher bezit, deze laatstgemelde derft
weder andere, die men bij ons aantreft. — Hoe het echter met
dit alles gelegen moge zijn, zeker is het, dat wij ter aandui-
ding van de meeste denkbeelden gepaste uitdrukkingen bezit-
ten. Een geacht taalkenner (*) bij ons te lande heeft ten be-
tooge hiervan op eene zeer doeltreffende wijze het rijk der
natuur, kunst en zeden doorloopen, en de waarheid dezer
stelling door eene wolk van voorbeelden in het licht gesteld.
De slotsom, zoo van zijn, als van ons verder onderzoek in
dezen, komt hierop neder:

1) Dat wij een overvloed van woorden bezitten, om alles,
wat de onstoffelijke en stoffelijke deelen des menschen uitmaakt,
in de taal uit te drukken, gelijk zulks niet minder geldt, ten
aanzien van alles, wat betrekking heeft tot het dierenrijk in het
algemeen, b.v. de verschillende leden des dierlijken ligchaams,
de onderscheidene geluiden van vreugde en droefheid, die de
dieren slaken enz. enz. — Ter uitbeelding van zulke dierlijke
geluiden b.v. hebben wij de woorden: *schreeuwen, huilen,*
krijschen, krassen, mauwen, lollen, loeijen, blaten, hinniken, rinni-
ken, snuiven, brieschen, brullen, blaffen, baffen, bassen, keffen,
janken, brommen, mommelen, dommelen, piepen, sissen, biezen,
schuifelen, sijfelen, blazen, balken, bulken, knappen, knallen,

---

(*) Te weten wijlen de hoogleeraar SIEGENBEEK, in zijne bekroonde
prijsverhandeling »Over den rijkdom en de voortreffelijkheid der ne-
derduitsche Taal;» een fraai geschreven en nog altijd hoogst lezens-
waardig werk.

kraaijen, kirren, korren, klokken, fluiten, zingen, orgelen, tielieren, kweelen, tjilpen, tjeuteren, grommen, gnorren, wrenschén, gonzen, kleppen, snorren, juilen, snateren, slaan, kwaken, rikkekikken, snorken, mekeren, en meer andere, welke mij thans niet te binnen schieten.

2) Dat het ons niet aan woorden ontbreekt, om de verschillende zedelijke en verstandelijke vermogens, eigenschappen, hoedanigheden, driften, deugden, ondeugden, gewaarwordingen, aandoeningen en wat dies meer zij, der redelijke wezens en diergenen, welke boven dezen verheven zijn, aan te duiden, en al de werkingen der ziel, tot in hare fijnste kleursels en schakeeringen, behoorlijk met woorden af te schilderen. Als voorbeelden voor *smartelijke* aandoeningen b.v. kunnen strekken woorden, gelijk daar zijn: *bedruktheid, beklemdheid, neêrslachtheid, weedom, weemoed, somberheid, zwaarmoedigheid, weemoedigheid, droefheid, droefgeestigheid, leedwezen, treurigheid, smart, kommer, hartzээр, zielspijn, verdriet, kuelling, bedroefdheid, naargeestigheid* en soortgelijke.

3) Dat het ons in geenén deele aan uitdrukkingen mangelt, waarmede wij de voor- en onderwerpen van verschillende wetenschappen kunnen benoemen, gelijk de wijsbegeerte, zedekunde, wiskunde, rechtsgeleerdheid en anderen hiertoe de voorbeelden kunnen opleveren. — Den heer *BILDERDIJK* b.v. van de spijsvertering zingende, falen voorzeker de kunstwoorden niet:

*Neen, 'k wil op 't leergestoelt' voor geen verwonderde oogen
Den doolhof van het bloed door long of brein betoogen,
Het moeilijk chylproces, van 't kleinzen met den tand,
Niet volgen door 't kanaal van 't bochtige ingewand,
De spijs met speeksel, gal, en alveeschvocht vermengen,
Door persing, melking, gloed, in 't darmgehevelt' brengen,
Door de enge melkvochtibus ontlasten onder 't bloed,
En voeren 't door het hart den adem in 't gemoet. Enz.*

4) Dat hetzelfde ook geldt, wat de kunsten betreft.

5) Dat wij niet alleen woorden bezitten, om onze denkbeelden in hunne uiterste en grove omtrekken aan te duiden, maar ook, om ze, tot in hunne fijnste schaduwingen en wendingen, voor den geest af te malen.

6) Dat onze taal zeer rijk is in zoodanige schilderachtige en leenspreukige of metaphorische uitdrukkingen, als eene meer dan gewone levendigheid bezitten, en waarin zich de oorspronkelijkheid en het jeugdige leven van het Nederlandsch op eene luisterrijke wijze, en ver boven het Fransch, openbaren. — Tot voorbeelden kunnen woorden strekken, als daar zijn: *brooddronkenheid, opgeblazenheid, euvelmoed, doortraptheid, geslepenheid, laatdunkendheid, vastberadenheid, kitteloorigheid, halsstarrigheid, losbandigheid, inhaligheid, verwaandheid, ellende, reikhalzing, lafhartigheid, baloorigheid, baldadigheid, roekeloosheid, geestdrift, hartstocht, schraapzucht, gierigheid, vrekheid, toomeloosheid, botheid, ervarenis*, en honderd soortgelijke, die allen de denkbeelden, welke zij uitdrukken, zeer krachtig en verstaanbaar voorstellen.

7) Dat wij niet alleen uitdrukkingen bezitten, om de zaken eenvoudig, maar ook om ze deftig en sierlijk voor te dragen, zoodat wij (bij wijze van spreker) zoowel in een galakleed, als in een dagelijksch huisgewaad te voorschijn kunnen treden. — Hoe gepast-eenvoudig zijn b.v. de woorden van CATS, als hij, zinspelende op het gebruik, dat men van de beenderen eens czels fluiten maakt, en op de dartele wijze, volgens welke het goud eens vrekken vaders, na 's laatsten afsterven, door een' losbandigen zoon dikwerf verkwist wordt, aardig zingt:

*Soo lang een esel leeft, soo draegt hij sware packen,
En eet noch evenwel alleen maer disteltakken,
Maer steekt hij eens de moort, daer stuyt men op het been,
Daer raest de malle jeugt en huppelt onder een.
Spaert, vrekke vader, spaert! u zoontjen komt ten lesten;
Dat schinkt, en drinkt, en klinkt; dat geeft 'et al ten besten;
Dat singt, en springt, en vinkt; dat vogelt, jaegt, en vist. —
Ontijdelijk gespaert, onnuttelijk gequist!*

Hoe gepast-deftig en hoogdravend integendeel drukt HELMERS zich uit, als hij (tegelijkertijd den portugeeschen dichter CAMOËNS en onzen ANTONIDES meer of min nabootsende), op de volgende wijze het spooksel beschrijft, dat den nederlandschen Admiraal HOUTMAN, bij de Stormkaap of de Kaap de Goede Hoop, verschijnt, en hem tot den verderen tocht naar de Oost aanmoedigt. Het zij mij vergund, ook deze prachtige dichterlijke bloem bij de overige te voegen, waarmede ik de dorheid, die een handboek hier en daar licht kan hebben, wat gepoogd heb te verlevendigen:

*Daar heerscht de nevelvorst, die reeds, sinds Gama's dagen,
Elk scheep'ling van den Taag met sidd'ring heeft geslagen.
Vlak bij der Stormen kaap steekt hij, bij 't woest geluid
Der baren, 't vreeslijk hoofd door rif en branding uit.
Hij rijst verschriklijk op, en schijnt een rotsgevaarte,
Dat met orkanen spot, gesteund door eigen zwaarte.
Voor dapp'ren Houtmans oog slechts zigbaar, staat hij daar.
De winden vliegen, en doorwoelen 't golvend haar.
Zijne oogen staan, gelijk twee kolen in het donker,
En nev'lig is 't gelaat, als 't vroege daggeflonker,
Eer nog de glans der zon de ontwakende aard bestraalt,
Maar flauwe purpergloed reeds de oosterkim bemaalt.
Zijn fors gespierde vuist beklemt een schrikb're roede,
Gelijk aan d' oudsten eik, dien Etna's bosch ooit voedde;
Zijn stem is, als 't gedruisch van Niagara's val,
Die van de rotsen schuimt in 't wederkaatsend dal.*

Ik herhaal het: eene prachtige dichterlijke bloem, al moge ook een enkel blaadje zoo frisch en kleurig niet schijnen, als de overige.

8) Dat onze taal een' grooten rijkdom ten toon spreidt in uitdrukkingen, spreekwijzen en spreekwoorden, van visscherij, handel en zeevaart ontleend. Voorzeker blinkt deze eigenaardigheid in geene taal van Europa zoo sterk misschien uit, als in de onze, en overal in haar ziet men, waar al zoo de voor-

naamste bezigheden der Nederlanders in bestaan hebben en nog bestaan. Voorbeelden zijn: *recht door zee gaan*; *het gaat hem voor den wind*; *er komt een luchtje*; *iemand de loef afsteken*; *iemand in lij laten*; *daar kwam een rak in den wind*; *het over een' anderen boeg wenden*; *iemand dwars voor den boeg komen*; *te veel want over hoop halen*; *van stuurboord naar bakboord zenden*; *in iemands sop varen*; *met een opgestreken zeil komen*; *met een nat zeil loopen*; *de vlag voor iemand strijken*; *een wakend oog in 't zeil houden*; *iemand aan boord klampen*; *alle zeilen bijzetten*; *een lastig zeeschip zijn*; *achter het net visschen*; *bot vieren*; *het laten vloten en drijven*; *het aan hooger boord houden*; *twee groote masten op één schip*; *met dubbele passen varen*; *aan den grond zitten*; *aan het roer van regeering zitten*; *het in het riet laten loopen*; *aan lager wal zijn*; *het tij laten verloopen*; *in troebel water visschen*; *iemand aan het lijntje krijgen*; *in het riet sturen*; *tegen wind en stroom oproeijen*; *op zijn getij visschen*; *de haven der rust binnenloopen*; *op Gods bestel ankeren*; *het anker der hoop laten varen*; *in zijne verwachting schipbreuk lijden*; *alle havens schutten den wind*; *als het diep verloopt, dan verzet men de bakens*; *voor wind en stroom varen*; *de zaak wil niet vloten*; *iemand in het net krijgen*; *op droog raken*; *daar kwam een kink in den kabel*; *een reef in het zeil binden*; *iets op Gods genade drijven laten*; *alle zeilen blank*; *te gronde gaan*; *nog een glaasje op de valreep drinken*; *visch voor visschers deur vangen*; *die het eerst in de boot is, heeft keur van riemen*; *eene zaak zoo wat weten te schipperen*; *met iets vast raken*; *op iets de vlag voeren*; *het maar laten waaijen*; *een rechte bram zijn*; *hand aan het roer slaan*; *de volle laag krijgen*; *op zijn roer passen*; *hou je roer recht!* *in ééne beurs varen*; *kapers op de kust krijgen*; *iets wegkapen*; *vrijbuiten*; *in eene zaak wat bijdraaijen*; *een man over boord, een eter te minder*; *een schip op strand, een bakken op zee, en dergelijke ontelbare meer.*

Zelfs in den deftigsten stijl komen eenige dezer uitdrukkingen voor, gelijk ook onze poëtische letterkunde overvloed

van allegoriën, die allen tot visschen en varen betrekking hebben. VONDEL, CATS, HUYGENS, BILDERDIJK, HELMERS, TOLLENS, SPANDAW, en een aantal anderen kunnen hiervan voorbeelden genoeg opleveren.

Afwisselingshalve, wil ik hier uit HUYGENS eenige dichtregelen inlasschen, waarin onze Staat, na den dood van Prins MAURITS, zeer aardig, en onder zeer goed volgehouden beelden, bij een schip vergeleken wordt, dat zijn' stuurman verloren, maar thans in diens plaats een' anderen bekomen heeft, welke laatste met geene mindere voorzichtigheid en kloekheid, dan de eerste schipper, het slingerend vaartuig door de opgeruide baren weet henen te sturen. Het stukje is in een oud-hollandsch volksdialect geschreven, en luidt aldus :

Scheepspraet, ten overlijden van Prins Maurits van Orange.

*Mouringh, die de vrye Schepen
Van de seven-landtsche buert
Veertigh jaren, onbegrepen,
Onbekropen heeft gestuert ;
Mouringh, die se door de baren
Van soo menigh tegen-ty,
Voor de wind heeft leeren varen,
All en was 't maer wind op zy ;*

*Mouringh, Schipper sonder weer-gae,
Die sijn' onverwinlickheit,
Waer de Sonn op, waer sy neergae,
T' aller ooren heeft gepreit ;
Mouringh, die de Zee te nauw hiel
Voor sijn zeilen en zijn wand,
Die de vogelen te gau viel,
All beseilden hy maer 't sand ;*

*Mouringh was te koy ekropen,
En den endeloose slaep*

Had sijn wacker oogh beslopen,
 En hem Leeuw gemaect tot Schaep :
 Reeërs en Matroosen riepeh
 »Och, de groote schipper, och !
 Wat sou 't schaen, of wy all sliepen,
 Waecte schipper Mouringh noch !”

»Schipper Mouringh, maer je leghter,
 Maer je leghter platt evelt,
 Stout verweerer, trots bevechter
 Bey te Zeewort en te veld.
 Kijck, de takels en de touwen,
 En de vlaggen en het schutt
 Staen en pruylen in den rouw, en
 Altemalen in den dutt.”

»Dutten ?” sprack moy Heintgje ; »dutten ?”
 Stille, Maets ! een toontje min :
 Dutten ? wacht, dat most ick schutten,
 Bin ick angders, dien ick bin :
 'k Hebb te langh om Noord en Zuyen
 By den Baes te Roer estaen ;
 'k Hebb te veul gesnorr van buyen
 Over deuse muts sien gaen.

'k Selt hun lichtelick soo klaeren,
 Dat ick vlaggen, schutt en touw,
 En de maets, die met me vaeren
 Vryen sell van dutt en rouw.
 Reeërs, (jouwerliefde mien ick,
 Die van vers op 't kusse vicht)
 Wiltjer an ? kedaer, you dien ick,
 You allienigh, by dit licht !

Weeran, riepen de matroosen :
 »'t Is een man, oft Mouringh waer !”

*En de Reeërs, die hem koosen,
 Weeran, »t is de jonge Vaer.”
 Heintgje peurde strack an 't stuer, en
 Haelde 't ancker uyt de grond;
 't Scheepje ginck door 't Zee-sop schueren,
 Offer Mouringh noch an stond.*

Dat de reeders hier 's Lands Staten; de matrozen het volk; *Mouringh*, Prins MAURITS VAN ORANJE, Zoon van WILLEM DEN EERSTEN; *mooi Heintje*, Prins FREDERIK HENRIK (die, na zijns broeders MAURITS dood, aan de spits onzer voorvaderen tegen het spaansche geweld stond) beteekenen, heeft wel voor niemand aanwijzing noodig.

§ 177.

In al deze en soortgelijke stukken kan onze taal inderdaad op rijkdom bogen, en behoeft, gelooven wij, wanneer men alles wel onderzoekt, voor geene andere onder te doen. Maar vooral is dit eene van hare deugden, dat zij niet alleen in vele opzichten gegoed is, maar ook telkens op eene zeer gemakkelijke wijze nog meer gegoed, nog rijker kan worden. Wij noemden dit buigzaamheid, vormbaarheid, vermogen om haar taalschat te kunnen vermeerderen. Deze hoedanigheden bezit zij, evenals het Hoogduitsch, in eene hooge mate, en zulks 1) dewijl zij — zooals wij in § 162 gezien hebben — eene oorspronkelijke taal is, wier wortelen over het algemeen nog vol jeugdige kracht en leven zijn, zoodat zij telkens op nieuw kunnen uitbotten; 2) dewijl zij rijk is in voor- en achtervoegselen van afleiding, en hierdoor gemakkelijk nieuwe woorden vormen kan; (men vergelijk hetgene hierover in § 17 en volg. gezegd is geworden) en 3) dewijl zij eene ongemeene vatbaarheid bezit voor de woordkoppeling, dat is, om in één oogenblik, door het aaneenhechten van een paar woorden een nieuw denkbeeld op eene duidelijke en verstaanbare wijze uit te drukken, en zulks, zonder dat zij, gelijk de Franschen moeten doen, telkens het Grieksch en Latijn te dien einde

behoeft te plunderen. Men vergelijkte de aanmerkingen in § 28 en § 162.

Van dezen gelukkigen aanleg onzer taal dan ook gebruik makende, hebben wij Hollanders ons een aantal thans algemeen bij ons in zwang zijnde woorden weten te verschaffen, die zelfs de Hoogduitschers nog missen; weshalve dan ook de bekende JEAN PAUL, als elders reeds gezegd is, ons de grootste puristen van Europa noemt. Men neme de woorden *gemeenebest*, *denkbeeld*, *volksvertegenwoordiger*, *wijsbegeerte*, *godsdienst*, *heelmeeester*, *onzijdig* en meer soortgelijke, die ook in de beste hoogduitsche schriften doorgaans *republiek*, *idee*, *repräsentant*, *philosophie*, *religion*, *chirurg*, *neutral* enz. luiden.

§ 178.

In sommige opzichten is onze taal arm, b.v. in woorden, tot den krijgsdienst betrekking hebbende; maar dit heeft zij met de meeste talen van Europa gemeen. Weinige daarvan toch hebben oorspronkelijk haar toebehoorende uitdrukkingen, om verschillende krijgswaardigheden, krijgsverrichtingen, krijgswervingen en krijgswerktuigen aan te duiden, daar hiervoor de namen meestal of geheel of gedeeltelijk uit het middeleeuwsche Latijn, het Oostersch enz. afkomstig zijn. Men neme *kolonel*, *generaal*, *admiraal*, *majoor*, *kapitein*, *lieutenant* of *luitenant*, *korporaal*, *dragonder*, *huzaar*, *kurassier*, *karabinier*, *sergeant*, *soldaat*, *kanon*, *bombe* en honderd soortgelijke meer. Wil men ze vertalen, hier is zeer wel mogelijkheid toe. Voor *generaal*, b.v., zoude men *veldheer* kunnen nemen; voor *admiraal*, *vlootheer* of *vlootvoogd*; voor *kolonel*, of letterlijk (naar de etymologie van dat woord) *stafvoerder*, of eenvoudig het nog zeer gebruikelijke *overste*; voor *luitenant-kolonel*, *onder-overste* of *onderstafvoerder*; voor *majoor*, *groot-hopman*; voor *kapitein*, *hopman*; voor *luitenant*, letterlijk *plaatsbekleeder* (*tenant lieu*, *tenant la place du capitaine*) of wel *onder-hopman*;

voor *sergeant*, *wachthouder*; voor *kurassier*, *pantserruiter*; voor *huzaar*, *snelruiter*; voor *lansier*, *lansruiter*; voor *karabinier*, *roer- of busruiter*; voor *soldaat*, eenvoudig *krijgsknecht*; voor *kanon*, *schietbuis* (gelijk *kanon*, van het latijnsche *canna*, in den grond niets anders dan *pijp*, *buis*, beteekent); voor *bombe*, *barstkogel* enz.

Waartoe echter dat vertalen, daar al deze woorden zelden anders, dan in den dagelijkschen stijl en in de taal van het gemeene leven voorkomen, in welke beiden men — gelijk wij hierboven in § 130 zagen — op het gebruik van een enkel bastaardwoord zoo nauwgezet niet behoeft, en ook zonder onverstaaenbaar te worden, niet kan zijn. Wat toch den hooger en stijl der welsprekendheid of der dichtkunst betreft, in dezen heeft men zelden woorden voor al de bovengemelde krijgsbedieningen en krijgswerktuigen noodig. De redenaar of dichter toch zal al doorgaans genoeg hebben aan die algemeene bewoordingen, welke de hoofdenkbeelden uitdrukken, b.v.: *veldheer*, *geschut*, *leger*, *heir*, *krijgsbevelhebber*, *ruiter*, *voetknecht*, *legertrain*, *bolwerk*, *smaldeel*, *vaandel*, *ruiterdrom*, *voetbende*, *slagorde*, *in rotten scharen*, *overste* enz., zonder dat hij tot al de namen voor de ondersoorten dezer denkbeelden de toevlucht behoeft te nemen. En is dit dan ook al bij eene enkele gelegenheid noodzakelijk, welnu, dan is eene vertaling of kleine omschrijving licht gemaakt! Ten slotte zeggen wij met onzen beroemden vaderlandschen dichter LOOTS, wiens verzen dit paar vluchtige woorden over den rijkdom van het Nederlandsch be-sluiten en verfraaijen mogen:

*Één rijkdom, ja, zien we u ontbreken,
Maar 't is gemis, dat u vereert;
En ach! dat geene tong kost spreken,
Wat gij niet hebt als spraak geleerd!
Ach! dat men in geen taal kost spellen
Het tuig, dat donders aan doet snellen,
Noch rang der dienaars van den dood!*

*Ach! dat men nog geen woord kon reppen
Van 't geen de weelde al wist te scheppen!
Ware elke taal hier arm en bloot!*

—
*Ware elke taal zoo min geslepen,
Zoo arm, als gij, in vond bij voad,
Om slinksch in doel, om loos in grepen
Te huich'len met der wetten mond!
ô Neen! vergeefs bij u te zoeken
De kunst, die onschuld moet verkloeken;
Dat gift sloop nimmer in uw borst;
Uit deugd en waarheid zelve ontsproten,
Is de eer uwe ad'ren ingegoten,
Bij 't lesschen van uw' vroegsten dorst!*

—
*Maar, waar is 't stout gewrocht verrezen,
Dat uw begrip, uw' magt ontzweeft?
Waar mag zoo groot een wonder wezen,
Dat gij niet kent en namen geeft?
Waar 't denkbeeld, dat gij niet kunt melden?
Waar herderliefde of toorn van helden,
Te zacht, te vrees'lijk voor uw' stem?
Waar halve Goôn, wier forsche zangen
Gij onverzwakt niet durft vervangen,
Niet weërkaatst met herboren' klem?*

—
*Demosthenes stuit' landbespring'ren,
En hits' gansch Griekenland te veld;
Dat Cicero de werelddwing'ren
Door almagt dwing' van taalgeweld;
Homerus spreit' der Goden waarde
In Godenzangen over de aarde;
Virgiel staav' Romes adeldom,
Een Nazo moog' door dart'le toonen
Zelfs de eerbaarheid tot wellust troonen,
En zing' de wet der zeden stom.*

Maar, zoudt gij zwichten voor hunn' sterkte?
 Te ruw zijn voor hun teêr geluid?
 Neen, wat hunn' woede of weelde werkte,
 Stort gij in de eigen toonen uit!
 Rijst, oude Barden! die uw stemmen
 In grend'len voelt van 't graf beklemmen!
 Rijst, reed'naars! rijst uit zwiĳgend stof!
 Gij moogt uw' galm, zoo lang verloren,
 Van Nederlandsche tongen hooren,
 En bloost niet om verjongden lof.

Horatius! waarom te wijken,
 Als waar' Mecenaz u ontsneld?
 Van Winters zijn 't, en Bilderdijken,
 Die zorgen, dat uw roem hier geldt!
 Neen, bloos niet, oudheid! om uw kind'ren,
 Dat zij den rang huns bloeds vermind'ren,
 Uw wiegzang ruischt nog in hun oor;
 Maar op die maat en trippelingen
 Bestaan ze een stouter lied te zingen,
 En draven langs een breeder spoor.

Ja, Neêrland kan op sprekers roemen,
 Wier galm zijn' haat'ren sidd'ren deed,
 En Witten en de Grooten noemen,
 Wier tong als spiets en sabel sneed;
 Op meer dan één', die voor 's lands regten
 Het vorst'lijk harnas dorst bevechten,
 En 't kneusde door geweld van taal;
 Die troonen schokte en kon verzetten,
 Meer dan de donders der musketten,
 En 't bliksemen van 't oorlogsstaal. Enz. enz.

Eenige vragen voor jonge lieden.

1) Men spreekt wel eens van de armoede der fransche taal. In hoever is dit verwijt gegrond, ten aanzien b. v. van sommige woor-

den, als daar zijn: *staan, zitten, rijden, liggen* enz., ten aanzien der woordkoppeling en wat dies meer zij? Wat zoude wel de woordenrijkste taal uit Europa zijn?

2) Waarin zoude het Hoogduitsch, wat woordenrijkdom aangaat, onze taal hier en daar overtreffen? Waarin zoude echter het Nederlandsch aan hare hoogduitsche zuster de loef afsteken? Welke soorten van woorden treft men, volgens JEAN PAUL, het meest in het Hoogduitsch aan? In wat opzicht kan eene taal lexicalisch arm, en tegelijkertijd intensief rijk zijn?

3) Wat geeft den grootsten aanleg tot rijkdom aan eene taal?

4) Kan men uit den rijkdom, of uit de armoede, die deze of gene taal in sommige woorden en spreekwijzen bezit, niet meer of min besluiten tot zekere heerschende eigenschappen en hoedanigheden in het karakter des volks, dat zulk eene taal spreekt?

5) Uit welke talen hebben de Franschen, Duitschers, Engelschen, Nederlanders enz., vele hunner kunstwoorden voor het krijgswezen ontleend? Wat beteekenen deze woorden letterlijk, en volgens hunne etymologiën of afleidingen? Waar stamt b. v. *ingenieur* van af, waar *kolonel, soldaat, bataillon, kanon, infanterie, eskadron, admiraal, huzaar, dragonder, kapitein, sergeant, korporaal, majoor, peloton, arquebusier, kurassier, kartouw, sabel, pistool, bajonet, kardoes, rondas, hellebaard, snaphaan, kornet, kazerne, kortjan, matroos, patroon, pallast, kuras, bom, haubitser* en soortgelijke?

6) Hoe zoude men (behalve de hierboven reeds vertaalde woorden *generaal, admiraal, luitenant* enz.) de bastaardwoorden *grenadier, musketier, arquebusier, dragonder, gensd'armes, kanonier, peloton, bataillon, revue* enz. kunnen vertalen?

7) In welke soort van woorden is onze taal het rijkst? Is zij b. v. rijk in woorden ter aanduiding van vreugd, van droefheid, van gramschap, van verontwaardiging, van hoogmoed enz. enz., hetzij actief of passief?

8) Welk bezwaar is er bij het vertalen van vreemde, bij ons nog onbekende substantieven, wat de adjectieven, de werkwoorden, of andere derivaten betreft, die uit hen dienen voort te spruiten?

9) Het Hoogduitsch is rijk in versterk-, herhaal-, verklein-, wenschen nabootswerkwoorden, (*verba intensiva, iterativa of frequentativa diminutiva, desiderativa en imitativa*), als daar zijn: *hорchen, schnarchen, kränkeln, krümeln, kräuseln, spötteln, schneideln, schnitzen, schnitzeln, schnitzern* (van *schneiden*), *älteln, ältern, künsteln, buchstäbeln, wörteln* (d. i. met woorden spelen), *klügeln, schnäufeln, schnüffeln, beschnoppeln, beschnuppeln* (van *schnauben*),

böckeln, streicheln, träufen, träufeln, tröpfeln (van *triefen*), *faulenzen, einschläfern, räuchern, männern* (d. i. als man zich gedragen, of ook, naar den man verlangen), *lockern, bebern, bobern* (van *beben*), *blinkern, flistern, flattern, schläfern, hungern, rindern* (d. i. naar den stier verlangen), *bekräftigen, peinigen, sündigen, schlucksen, schluchsen, hummsen, summsen, quacksen, drechseln, drieseln, drillen, winseln, fuchseln* (d. i. naar den vos rieken, zooals *böckeln* naar den bok), *runzeln, schmunzeln, blinzeln, belfen* (d. i. sterk blaffen van *bellen*), *reiten, reiteln, reitern, rütteln, ritzen* (van *reiten*, in zijne primitieve, uitgestrekte beteekenis), *fegen, fachen, fächeln, fächern, fochern* (d. i. hol ademend wind maken), *fackeln* (d. i. hevig en herhaald bewegen) van *fahen* (d. i. al bewegende een weinig wind maken), en soortgelijke meer, die echter juist niet allen in de sierlijke spreek- en schrijftaal behooren, en waarmede men diegenen niet verwarren moet, welke onmiddellijk van substantieven of adverbiën afstammen, en geene rechtstreeksche derivaten van werkwoorden zijn.

Hebben wij ook zulk een groot aantal van dergelijke woorden? Enz. enz. enz.

Iets over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal.

§ 179.

Door de zachtheid en zoetvloeiendheid eener spraak verstaan wij het mollige, en, om het zoo te noemen, fluweelachtige van hare woordklanken voor het gehoor. Op deze eigenschappen nu, gelooven wij, dat ons Nederlandsch altijd meer of min aanspraak kan maken. Hiermede willen wij echter niet beweren, dat onze taal te dezen opzichte met elke andere taal van Europa in het strijdperk zoude kunnen treden. Tegen het Italiaansch ten minste zoude zij, wat het punt van zachtheid betreft, een' harden kamp hebben door te staan, en het buiten allen kijf moeten verliezen. De noordsche talen zijn te rijkelijk met medeklinkers en harde keelletteren voorzien, dan dat zij het zacht-lispelende, suizende, fluit- en nachtegaalachtige der zuidelijke en zuidwestelijke talen van Europa zouden kunnen evenaren. Onze spraakwerktuigen lijden te veel door den invloed van ons

doorgaans nat, koud en nevelig luchtgestel, om in fijnheid en zangerigheid met die der bewoners des lands te kunnen wedijveren, waarin, gelijk de beroemde GÖTTE zingt:

*Wo die Citronen blühn,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glühn.* Etc.

Verzen, zoo smeltend van klank, als b.v. de volgende van TASSO:

*Ella dinanzi al petto ha il vel diviso,
E il crin sparge incomposto al vento estivo;
Languè per vezzo; e' l suo infiammato viso
Fan biancheggiando i bei sudor piu vivo;
Qual raggio in onda le scintilla un riso
Negli umidi occhi, tremulo e lascivo.
Sovra lui pende: ed ei nel grembo molle
Le posa il capo e' l volto al volto attolle.*

*E i famelici sguardi avidamente
In lei pascendo, or si consuma e strugge;
S'inchina, e i dolci baci ella sovente
Liba or dagli occhi e dalle labra, or sugge.
Ed in quel punto ei sospirar si sente
Profondo si, che pensi: or l' alma fugge
E in lei trapassa peregrina. — Ascosi
Mirano i due guerrier gli atti amorosi.*

zal men in onze taal wel nimmer kunnen maken. Van den anderen kant hebben wij echter, wat kracht aangaat, boven het Italiaansch misschien voorrechten, die niet verwerpelijk zijn. — Doch, om niet af te dwalen.... schoon wij dus, wat zoetvloeiendheid betreft, geen' Italiaan den strijdhandschoen voor de voeten zouden durven werpen, en ook zelfs bij den Franschman, (over wiens neuzige uitspraak men echter hierboven § 6 vergelijkte), te dezen aanzien wat zedig en niet al te fier moeten zijn, neemt zulks echter niet weg, dat onze taal niet altijd op eene zekere mate, en

zelfs op eene vrij groote mate van zachtheid zoude kunnen bogen. Dit blijkt vooreerst uit een aantal onzer dichtstukken, waarin ook zelfs vreemdelingen hier en daar smeltende en zoetluidende woordklanken opmerken zullen. Vooral heerschte er vóór een paar eeuwen en vroeger, toen er nog meer verscheidenheid in onze declinatie en conjugatie was, (zie § 60 en 95); toen de *e* meer als sluitletter, op het einde der woorden gebruikt werd (zie § 124); toen onze taal al zoo rijk was in het aantal van letterklanken, als tegenwoordig; toen men veel werk van verkleinwoorden maakte (zie § 48 en volg.); toen men op ieder woord en letter in de uitspraak minder drukte, over harde keelklanken meer heenglipte, en een aantal kleine woordjes nauwelijks deed hooren; toen onze beroemde geleerden en dichters telkens naar Italië reisden, en daar in gelukkiger luchtstreek een fijner oor voor welluidendheid erlangden, en wat dergelijke voordeelen meer zijn, veel zoetvloeiendheid in de nederlandsche poëzie. Ik beroep mij op de minnedichten van HOORT en anderen, waaruit eene liefelijke welluidendheid elk een' tegenklinkt, die niet dwaas aan het nieuwmoedsche alleen hangt, en zich boven het zonderlinge en plat schijnende van eenige, thans min gebruikelijke woorden en woordvoegingen verheffen kan. In de voorlezingen zullen wij een aantal van deze minnedichten kortelijk doorloopen en ophelderen, als daar zijn: *Zal nemmermeer gebeuren enz.*; *In het Idalisch dal enz.*; *'t Minnegoodje, 't wondziek geesje enz.*; *Hooger, Doris, niet mijn gloedje enz.*; *Rozemond, hoorje spelen nog zingen enz.*; *Klacre, wat heeft er uw hartje verlept enz.*; *De min met prijkens van zijn straal enz.*; *Naere nacht van benauwde drie jaren enz.*; *Leonor, mijn lieve licht enz.*; *Ooghjes, levendige staeltjes enz.*; *Zuiver hebbelyke handtjes enz.*, en andere soortgelijke. Zulke proeven van zoetvloeiendheid kunnen insgelijks aangehaald worden uit VONDEL, JONCTIJS, CATS, JEREMIAS DE DEOKER, HUYGENS enz., en voorts uit de lateren, BROEKHUYZEN, POOT, SMITS, LUYKEN, NIEUWLAND, BELLAMY enz. enz.

Meermalen is de vertaling, die de te vroeg gestorvene NIEUWLAND van ANACREONS *Duifje* gegeven heeft, aangehaald geworden. Ik laat ze hier ter afwisseling ook volgen. Men kan elken Hoogduitscher uitdagen, om ons, wat nu klanken als klanken betreft, in zijne taal eene zoo zoetvloeiende overzetting aan te wijzen. Hoe oorstreelend is reeds ons *duifje* met zijne zachte *d*, smeltende *ui* en *j*, in plaats van de hardere *t*, de volmondiger *äu*, en de meer gegorgelde *ch* in het hoogduitsche *Täubchen*.

*Van waar gij, lief duifje?
 Van waar zoo ter vlugt?
 De geur van uw wijkjes
 Bewierookt de lucht.
 Wie schonk u dien balsem,
 Wie zijt ge? waarheen? ...
 Anakreon zendt mij
 Naar zijne Climeen',
 Die thans alle harten
 Beheerscht door haar schoon.
 Anakreon heeft mij
 Gekocht van Dioon';
 Hij gaf haar een liedje
 En kreeg mij ten loon.
 Nu dien ik mijn' meester,
 Ik heb hem zoo lief,
 Gij ziet, ik bezorg nu
 Voor hem dezen brief.
 Dan laat ik, dus sprak hij,
 Wel spoedig u vrij;
 Doch, schoon hij mij lostiet,
 Toch bleef ik hem bij.
 Waarom zou ik zwerven
 Door 't veld en in 't woud?
 En eten in 't wilde?
 En schuilen in 't hout?*

*Neen! liever bewoon ik
 Anakreons schoot,
 En pik uit zijn vingers
 De kruimeltjes brood,
 En lep uit zijn' beker
 Verkwikkenden drank.
 Dan spring ik en klapwiek
 Uit vrolijken dank,
 En sprei om zijn schedel
 Mijn vleugeltjes uit;
 En, wil ik gaan slapen,
 Ik rust op zijn luit.
 Nu weet gij het alles,
 't Is tijd om te gaan,
 Geen raaf zou meer klappen,
 Dan ik heb gedaan.*

Hoe liefelijk! hoe zoetvloeiend! En nog zouden misschien een paar woorden een klein penseeltikje kunnen lijden, waardoor eene nog meerdere zachtheid aan dit aanminnige liedje werd bijgezet.

§ 180.

In sommige spraakkunstige eigenschappen ziet men duidelijk, hoe onze taal tot zachtheid en zoetvloeiendheid overhelt, en zelfs het harde en stootende, dat hare letterverbindingen oorspronkelijk mag aankleven, tracht te murwen en smijdig of lenig te maken. Zoo gaat onze scherpe *f* op het einde der woorden, juist als met eene zekere klankwisseling of *umlaut* (gelijk de Hoogduitschers het noemen), bij de vorming des meervouds, in de zachte *v* over. De woorden *brief*, *graaf*, *hof* en soortgelijke b.v. nemen bij ons in den *pluralis* of het meervoud de *v* aan, en worden *brieven*, *graven*, (terwijl zij in het Hoogduitsch *Briefe*, *Grafen* blijven luiden). De mollige samentrekkingen en letterversmeltingen, die aan het Deensch tot eere wor-

den gerekend, als b.v. *Foor* voor *Foder*, hebben ook in onze taal plaats. Vandaar *weër* voor *weder*, *voër* voor *voeder*, *teër* voor *teeder*, *leër* voor *leder*, en soortgelijke meer, welke men in het Hoogduitsch schier geheel niet kent, en die, ofschoon in den deftigen stijl bij ons niet aan te bevelen (zie § 120), echter de neiging onzer spraakwerktuigen tot smeltende korthed verraden. — Nog andere letterverplaatsingen, letterverwisselingen en lettersamentrekkingen komen er in onze taal voor, die allen van dezelfde neiging getuigen. Geachte taalkenners hier te lande hebben er verschillende voorbeelden van bijgebracht.

§ 181.

Vergelijken wij onze taal met hare naaste bloedverwant, het fraaije en krachtige Hoogduitsch, zoo ontdekken wij insgelijks het eene en andere, dat de aanspraak, welke zij, hoewel eene noordsche taal zijnde, op eene zekere mate van zachtheid maken kan, meer of min ondersteunt. Dus gebruiken wij over het algemeen dikwerf de zachtere consonanten, waar de Hoogduitschers de hardere bezigen. Men zal bij ons b.v. herhaalde keeren de meer smeltende *d* aantreffen, als men in het Hoogduitsch de scherper uitgestooten *t* gebruikt vindt. En zoo zal bij ons, gelijk wij reeds zagen, de *v* staan, waar het Hoogduitsch de *f*, of de mee volmondige *b* heeft; of wel, wij zullen onze welluidende *z* gebruiken, als de Hoogduitscher zijne harde *z* (bij hem als *ts* klinkende) laat hooren. Hetzelfde geldt ten aanzien der *j*, die in het Nederlandsch menigvuldige malen de *ch* vervangt, gelijk voor deze laatstgemelde ook wel onze tweeklank (of klinker) *ie* in de plaats treedt. Voorbeelden van het eene en andere zijn spoedig aan te voeren. SCHILLER, de groote en onsterfelijke dichter, zingt weemoedig-schoon van de hoop:

*Es reden und träumen die Menschen viel
Von bessern künftigen Tagen,*

*Nach einem glücklichen goldenen Ziel
Sieht man sie rennen und jagen ;
Die Welt wird alt und wird wieder jung ;
Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.*

--

*Die Hoffnung führt ihn ins Leben ein ;
Sie umflattert den fröhlichen Knaben ;
Den Jüngling begeistert ihr Zauberschein ;
Sie wird mit dem Greis nicht begraben ;
Denn beschliesst er im Grabe den müden Lauf ,
Noch am Grabe pflanzt er die Hoffnung auf.*

—

*Es ist kein leerer schmeichelnder Wahn ,
Erzeugt im Gehirne des Thoren ;
Im Herzen kündet es laut sich an ,
Zu was besser sind wir geboren ;
Und was die innere Stimme spricht ,
Das täuscht die hoffende Seele nicht.*

Hier heeft men b.v. in *träumen*, *Tagen*, *alt*, *umflattert*, *Thoren*, *laut*, telkens de *t*, waar bij ons in *droomen*, *dagen*, *oud*, *onfladdert*, in het oude *door* (dat is *zot*), in *luid* enz. de *d* voorkomt. De *f* en *h*, in *fröhlich*, *Leben*, *begraben*, bekleeden de plaats van onze *v* in *vroolijk*, *leven*, *begraven*. Het scherpe *nicht* staat voor ons smeltende *niet*. Het sissende *Zauberschein* wordt gebruikt voor ons meer vloeijende *tooverschijn*; *spricht*, waarin de *ch*, door een' van Duitschlands beroemdste taalkenners een terugstuitende klank genoemd, zich hooren doet, vervangt ons *spreekt*. Op, dezelfde wijze zeggen de Hoogduitschers dus ook met wat harder klanken dan wij, *nach*, *Schmach*, *Bübchen*, *Grübchen*, *Bäumchen*, *Mädchen*, *Knäbchen* (of *Knäblein*), *Pferdchen*, *Glöckchen*, welke woorden, hoe zacht en naar *j* zweemende de *ch* daarin ook door een' beschaafd Duit-

scher moge worden uitgesproken (*), echter voor ons wel-luidender *boefje*, *groefje* (d. i. *kuiltje*), *boompje*, *meisje*, *knaapje*, *paardje*, *klokje* enz. wijken moeten. — Het scherpe *Hoffnung* staat in het aangehaalde gedicht van SCHILLER voor ons zachter *hoop*; *schmeicheln* vertegenwoordigt ons liefelijk *vleijen*; *pflanzt* ons weeker *plant*. — Wij hebben toch in onze geheele taal geene letterverbindingen, als daar zijn der Hoogduitscheren *pf*, *pfl*, *pfr*, die iets onaangenaam blazends en sissends hebben, gelijk te merken is in de duitsche woorden *Pflug*, *Pfropf*, *Pferd*, *Pfeife* enz. *ploeg*, *prop*, *paard*, *pijp* bij ons. De hoogduitsche *schl*, *schw*, *schn*, *schm*, in *schlagen*, *schweigen*, *schnauben*, *schmach* enz. zijn ons ook onbekend, zeggende wij eenvoudiger *slaan*, *zwijgen*, *snuiven*, *smaad*. Dit baat ons echter, wat zachtheid van uitspraak betreft, minder, dan dat wij de woorden soms niet zoo kort afbreken. Het snauwende hoogduitsche *dem Herrn* (derden naamval van *der Herr*) b.v. rekken wij zacht uit tot *den Heere*. *Fremdling* wordt bij ons *vreemdeling*, *säugling* *zuigeling*, *findling* *vondeling* enz. Van onze zoetvloeiende tweeklanken *ai*, *oi*, *oei*, *ieu* weet de Hoogduitscher niets, zoodat b.v. zijne geheele taal geen woorden oplevert, waarin zulk eene italiaansch-welluidende versmelting van klanken heerscht, als in ons nederlandsche *zoetvloeiendheid*, *toojen* en soortgelijke meer. Om kort te gaan: wij stapelen in sommige gevallen de consonanten noch zoo veelvuldig opeen, als de Hoogduitschers, noch gebruiken zooveel de hardere, als zij doen, noch zijn zulke beminnaars van eene blazende en sissende uitspraak, als onze germaansche taalbroeders. Ik twijfel er dus zeer aan, of men in het Hollandsch wel een' zin zoude kunnen samenstellen, gelijk aan den volgenden, wel-

---

(*) Want geen Hollander moet zich in het hoofd zetten, dat men in de beschaafde kringen van Duitschland die *ch* even scherp uitspreekt, als wij zulks op zijn Hollandsch doen zouden. En ditzelfde geldt van vele andere hoogduitsche letterklanken.

ken ik eens, aardigheidshalve, uit eenige stroef en barsch klinkende hoogduitsche woorden bijengelapt heb: *Das Strick- oder Strumpfstrickersgarn der Magd des Dorfsparrherrn zerbrach. — Es sprach gleich drauf erschrocken der starrköpfige Pfaffenfreund, der Propst, zum grobgliederigen Gärtner, welcher im Pferche mit dem Propfmesser, vom Pflöcke genommen, das Propfreis nicht impfte, und pflichtbrüchig im Garten die Früchte der Pfirsichbäumchen zur rechten Zeit nicht abplückte: Tropf, der du bist!* Het verstaat zich vauzelve, dat ik hier de allerhardste woorden uitgezocht heb; maar dit moge een Hoogduitscher, over welk onderwerp hij nu maar wil, in het Hollandsch ook doen. Duitsche geleerden hebben deze neiging, welke onze taal hier en daar boven het Hoogduitsch tot zachtheid heeft, ook wel gevoeld. In de voorlezingen hierover nader. Met dit al is het, als men billijk zijn wil, niet te ontkennen, dat wij enkele hardheden in onze spraak hebben, die het Hoogduitsch niet bezoedelen, en dat men vooral deze laatstgemelde klankrijke, krachtige en overrijke taal niet moet beoordeelen naar de rampzalige wijze, waarop sommigen haar in de uitspraak radbraken. Onze *g*, b.v., heeft een scherper keelklank, dan die der Hoogduitscheren, welke uit dien hoofde, evenals de Franschen, nimmer goed in het uitspreken dier letter van ons *abc* slagen kunnen. Ook onze *sch*, hoezeer het meest naar de oud-duitsche *sk* zweemende, klinkt schor in vergelijking met dezelfde letterverbinding bij de Hoogduitschers, in wier uitspraak, voor zoover deze laatste zuiver saksisch is, de *sch* nagenoeg zoo wat als *shj* of *sjh* luidt. De zacht-korte *e* missen wij op het einde van vele woorden, welke haar in het Hoogduitsch nog behouden hebben. Ook heeft het Hoogduitsch, hoe blazend en sissend het in sommige opzichten zijn moge, echter tevens iets liefeliksuiszends, waarin zich de invloed, dien het Italiaansch en de slawische of slavonische talen (Poolsch, Russisch enz.) er op gehad hebben, duidelijk openbaart, en dat onzer taal over het geheel meer vreemd is. Verzen b.v., als de volgende,

moeten zoowel door zangerigheid, als door klankrijkheid, het oor streelen. Ze zijn van SCHILLER, en schilderen ons, in den edelen, oorspronkelijken en zacht dweependen toon van dien uitmuntenden Dichter, eene treurende af, die, in eenzaamheid aan een' stroom gezeten, en hare tranen den vrijen loop vierende, om een' gestorvenen geliefde weeklaagt, en een heilige of beschermgeest deemoedig smeekt, dat zij uit dit leven weggenomen moge worden. De Genius wordt verondersteld haar te verschijnen, maar vermaant haar heure droefheid te laten varen, daar toch geene jammerklachten in staat zijn, de dooden uit hun' ijzeren slaap weder op te wekken. Hierop evenwel bidt de klagende, dat men haar ten minste heure tranen late, als den eenigen troost, die den ongelukkige, na de verdwenen vreugd der liefde, nog overblijft. Het is deze laatstgemelde eeuwige waarheid, welke de Dichter, op de volgende schilderachtige wijze, voorstelt; — schilderachtig, zeg ik; want zij levert ook aan het penseel dadelijk eene bruikbare stof voor een klein tafereel op.

*Der Eichwald brauset,
Die Wolken ziehn;
Das Mägdlein sitzt
Am Ufers Grün;
Es bricht sich die Welle mit Macht, mit Macht,
Und sie seufzet hinaus in die finstere Nacht,
Das Auge von Weinen getrübet.*

—
*»Das Herz is gestorben,
Die Welt ist leer;
Und weiter giebt sie
Dem Wunsche nichts mehr;
Du, Heilige, rufe dein Kind zurück!
Ich habe genossen das irdische Glück,
Ich habe gelebt und geliebet.»*

Thans wordt de Genius verondersteld, aan de weenende te antwoorden:

»*Es rinnet der Thränen
Vergeblicher Lauf;
Die Klage, sie wecket
Die Todten nicht auf,
Doch nenne, was tröstet und heilet die Brust,
Nach der süßen Liebe verschwundener Lust,
Ich, die Himmlische, will's nicht versagen.*»

Neen, roept de klagende dan wederom uit:

»*Lass rinnen der Thränen
Vergeblichen Lauf;
Es wecke die Klage
Den Todten nicht auf,
Das süsseste Glück für die traurende Brust,
Nach der schönen Liebe verschwundener Lust,
Sind der Liebe Schmerzen und Klagen.*»

Dat het Hoogduitsch, na het Italiaansch, eene der geschiktste talen voor de muziek is, weet men. Geen wonder ook! Waar heeft de toonkunst toch meer haar vaderland, dan in Deutschland? Zijn Europa's beroemdste componisten, de HAYDNS, de MOZARTS, de BACHS, de WEBERS, de GLÜCKS, de SPOHRS, de BEETHOVENS, niet allen er woonachtig geweest, of er ten minste in geboren? Voorzeker! — Even zeker is het echter ook, dat de grond voor Italië's en Duitschlands muzikale beroemdheid oorspronkelijk in de zuidelijke provinciën der Nederlanden gelegd is geworden, uit welke gewesten het eerst eene verbeterde muziekkennis is te voorschijn gekomen.

§ 182.

Wil men voor het overige over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal een nauwkeurig en beredeneerd oordeel vellen, en ze tegen die van andere talen vergelijken, dan moet men het geheele samenstel van het Nederlandsch, niet alleen (gelijk wij met een woord gedaan hebben) in enkele,

maar in al zijne letterklanken, letterverbindingen en lettervereenigingen zorgvuldig ontleden, en al deze grondbestanddeelen tegen elkander wikken en wegen. Heeft men dit met oplettendheid gedaan; weet men, welke letteren wij gewoon zijn bijeen te voegen, welke andere wij zulks nimmer doen, welke vocalen wij het meest en liefst gebruiken, op wat wijze wij ze met consonanten vereenigen, hoevele en hoedanige diphthongen en triphthongen (twee- en drieklanken, zie § 7) wij bezitten, welke overgangen van de eene vocaal op de andere bij ons plaats grijpen, en wat dies meer zij, dan komt vervolgens de toonkunstige schatting van de meerdere of mindere zoetvloeiendheid te pas, die aan deze onze letterverbindingen, in vergelijking van die van andere talen, eigen is. Wij hebben echter den weg, welke bij een zoodanig onderzoek te bewandelen valt, een' weg, waarop de geleerde en scherpzinnige KINKER zoovele geurige vruchten en bloemen geplukt heeft, hierboven in § 4 reeds meer of min afgebakend.

Ten slotte van dit paar woorden over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal roepen wij haar met onzen LOOTS toe :

*Wat grootsche orakels stort gij uit,
Hier met de klem der donderslagen,
Daar zacht, als 't lieflijk lentedagen,
En zangerig, als Orfeus' luit!*

Iets over de kracht en sterkte, en het klankrijke en klanknabootsende van het Nederlandsch.

§ 183.

Indien het zangerige en mollige der klanken van ORFEUS' luit (om op de zoo even aangehaalde verzen van den heer LOOTS nog eens terug te komen) door dezen en genen aan onze taal ook al betwist moge worden, de klem der donder-

II. 10

slagen zal men haar wel willen toestaan. Wat minder dichtelijk gesproken, men zal wel willen erkennen, dat het Nederlandsch op eene groote mate van kracht, sterkte en nadruk aanspraak kan maken. Door deze eigenschappen verstaan wij hier niet het nadrukkelijke in de woorden, beschouwd, om het dus te noemen, als denkbeelden, die verligchamelijkt zijn; maar het klankrijke, voltonige, forsche, gespierde of zenuwrijke in het werktuigelijke samenstel dier woorden zelve. — Krachtig, maar in den eersten zin vooral, dat is, voor ons gevoel en onze verbeelding, zijn b.v. de volgende bekende verzen van VONDEL:

Aen den Lasteraer van HUIGH DE GROOT:

*O Farizeeusche grijns, met schijngloof vernist,
Die 't groote lijk vervolgt ook in zijn tweede kist;
Gy, helhont, past het u dien Herkles na te bassen,
Te steuren op 't outaer den Fenix in zijn assen,
Den mont van 't Hollantsch Recht, by Themis zelf beweent?
Zoo knaegh uw tanden stomp aan 't heilige gebeent'!*

Immers, de woorden *grijns* (dat is *masker- of mom-aangezicht*, en dit voor: *vermomde, schijnheilige, geveinsde huichelaar genomen*), *schijngeloof*, *vernist*, *helhond* en meer andere, schilderen hier in hunne metaphorische of overdrachtelijke beteekenissen de zaken, welke zij aanduiden moeten, op het levendigst en treffendst voor ons zielsoog af. — Maar krachtig in den tweeden zin, dat wil zeggen, toonkunstig krachtig voor het gehoor, zijn b.v. woorden, als er voorkomen in VONDELS dichtregelen:

*Ik, tot médogen van zoo groot een ramp geparst,
Heb naulijx antwoordt reede, of 't heele bosch, dat barst
Van dreun en donder, brant en blixem der musketten,
En galmt van wapenklank, van tromlen en trompetten.*

In de klanken, als klanken zelve, van sommige dezer woorden toch, als daar zijn: *barst, wapenklank, dreun, don-*

der, brand, bliksem, trommelen en trompetten, zal ook een vreemdeling, die onze taal niet verstaat, meer den schorren, rommelenden, dof en dompig voortrollenden en voortratelenden klank der oorlogsdonders, meer het luid schaterende geschal der krijgsklaroenen, dan het suizen van het westenwindje, en der beekjes liefelijk gemurmel hooren.

Hetzelfde geldt ten aanzien der volgende regels van VONDEL (door HUYDECOPER aangehaald):

*Vernam een luit geschal van rommelend gedommel,
Kromhoren, koperklank, klaeroen en bom en trommel,
Dat hier in de ooren klonk.*

gelijk mede, wat diegene betreft, welke onze doorkundige, smaakvolle en beroemde landgenoot, HIERONYMUS VAN ALPHEN, en anderen vóór en na hem, uit ANTONIDES aanvoeren:

— — — — *Gelyk by zomerdaegen
Een biezwarm op de hei' wordt heen en weêr gedraegen,
En mort en dommelt met een mommelend gedruisch.*

of uit F. DE HAES:

*Men hoort gekraek, gedreun, als van een' groven donder,
Die brommend' stommelend, en vreeslyk romm'lende onder
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen roll.*

in welke laatste verzen mij echter de kunst wat al te veel schijnt nagejaagd te zijn, en ook het woord *stommelend* eenigszins plat in de ooren klinkt. Liever zoude ik lezen:

*Die bonzend, brommend, en op 't vreeslijkst romm'lend onder
Den grond, enz.*

Ter bevordering nu van dit krachtige en forsche in het samenstel van vele onzer woorden zijn onze veelvuldige consonanten en keelklanken voorzeker soms even voordeelig, als zij aan het zachte en zoetvloeiende onzer taal wel eens nadeelig zijn. Ons stroef woord *schor* b.v. schildert, als het

bij het woord *donder* gevoegd wordt, de zaak ten eenen male voor het gehoor af, en doet zulks, juist door zijne keelrocheling, veel meer, dan wanneer de *sch* hier suizend op der Hoogduitscheren wijze, dat is, ongeveer als *sj* of *shj*, werd uitgesproken. Dit geldt ook van *kraakt*, *barst*, *brult*, *dreunt*, *bonst*, *schreeuwt* en andere soortgelijke woorden, waarin slechts eene enkele vocaal of diphthong een half dozijn consonanten bezielen en voortstuwen moet. — Der zinsnede b.v. : *schor kraakt en barst de donder uit de wolken; bonzend van de eene op de andere, doorbrult hij het luchtruim; de grond dreunt, schokt en scheurt* enz. faalt het gewis niet aan klanknabootsende en in het oor donderende sterkte. Indiervoege is ons *wraak*, *wrok*, wat den klank aangaat, een veel schilderachtiger en nadrukkelijker woord, dan hetgene de Italianen ter aanduiding van hetzelfde denkbeeld gebruiken, namelijk hun week en verwijfd *vindetta*, dat zij uit het latijnsche *vindicta* gevormd hebben, met weglating der *c* voor de *t*, daar *ct* namelijk voor hun gehoor te stroef klonk. Op dezelfde wijze toch maken zij in hunne filomeelentaal *Alexander* tot *Alessandro*, *Florentia* tot *Fiorenza* of *Firenza*, *clamare* tot *chiamare*. Immers de letterverbindingen *ct*, *x*, *fl*, *cl* en soortgelijke, worden door het hoogst teedere en verfijnde, ja schier oververfijnde, dat is, verweekelijke en vertroetelde italiaansche oor verworpen. Mollige spraakgeluiden nu mogen dan zeer goed zijn, als men aan de knieën van een schoon meisje verzuchtingen der liefde uitlispelen wil; maar als eene taal door den klank harer woorden de natuur in hare woestheid en verschrikkelijkheid poogt na te bouwen, dan komen zulke kwijnende harmonicatonen evenmin te pas, als de zacht doedelende herderspijp bij het gedonder der kartouwen, bij der rossen dreunend hoefgetrappel, en bij het kletteren van zwaarden en spiesen, in de ure des bloeds, des moords en der slachting. Zelfs ons zoo even aangehaalde *wraak* is dus in zijnen aard nog gepaster en krachtiger, dan het hoogduitsche *Rache*, dat daarmede (vergelijk hierboven § 18) van éenen oorsprong is. Hetzelfde geldt van ons *wroeging*, dat uit

één geslacht met het hoogduitsche *Rüge* (*gisping, hekeling, afkeuring, laking*) afstamt, en oudtijds blootelijk *beschuldiging, betichting*, in het algemeen beteekende, schoon de hendaagsche beteekenis meer vergeestelijkt geworden, en bepaaldelijk op eigene zielsfoltering en zelf-aanklacht toepasselijk gemaakt is. — Uit het gezegde blijkt al verder, dat het Engelsch, hoezeer stijf en strak staande (*starrend* zoude men met een benijdenswaardig woord in het Hoogduitsch zeggen) van éénlettergrepige woorden, hierom in sommige gevallen, waarin het kracht en nadruk van klanken geldt, bij andere talen niet behoeft achter te staan, al is het ook, dat het door dit monosyllabische in zachtheid en zoetvloeiendheid oneindig verlieze. Eene bijzonder liefelijke en sluitachtige welluidendheid zal ons derhalve, op enkele uitzonderingen na, uit den mond onzer overzeesche naburen wel niet in de ooren klinken; maar aan niemand, al verstaat hij ook geen woord Engelsch, zal het forsche, het (om dus te noemen) klaroen-, trompet- en paukachtig muzikale, en, zoo al niet oorstreelende, toch oortreffende ontgaan, dat, gelijk een doffe donder door de woordklanken der volgende dichtregels van SHAKESPEARE rolt:

*Blow winds, and crack your cheeks! rage, blow!
 You cataracts and hurricanoes, spout,
 Till you have drench'd our steeples, drown'd the cocks!
 You sulph'rous and thought-executing fires,
 Vaunt-courtiers to oak-cleaving thunder-bolts,
 Singe my white head! And thou, all-shaking thunder,
 Strike flat the thick rotundity o' th' world!
 Crack Nature's mould, all germains spill at once,
 That make ingrateful man. Etc.*

KING LEAR.

Maar wij moeten onze eigene taal niet om eener vreemde wil hier uit het oog verliezen. Het zal echter voor het bestek van dit handboek wel reeds genoeg aangeduid zijn,

dat kracht enforschheid van woordklanken aan het Nederlandsch uit zijnen aard minder, dan aan andere spraken, vreemd zijn moeten, en dat, zoo de Italianen op hun:

Chiama gli abitator' dell' ombre eterne. Etc.

de Franschen op hun:

A peine nous sortions des portes de Trézène, Etc.

de Latijnen op hun:

..... *Namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.*

de Hoogduitschers op oneindig veel klankrijks uit VOSS, GÖTHE, SCHILLER en anderen; de Engelschen op POPE'S *rustling, crackling, crashing thunder down*, en andere natiën weer op andere soortgelijke verzen roemen mogen, wij uit VONDEL, HOOFT, ANTONIDES, BILDERDIJK, KINKER, HELMERS, STARING, LOOTS, TOLLENS, VAN HAIL en een aantal andere dichters insgelijks beschrijvingen genoeg kunnen aanvoeren, die zoowel door het klankrijke en krachtige der woorden zelve, beschouwd in hun werktuigelijk samenstel, als door den nadruk en het mannelijke der door die woorden uitgedrukte gedachten uitmunten. Het aanhalen echter van dergelijke plaatsen, zoo uit de letterkunde van andere volkeren, als uit onze eigene, wordt door ons wijdloopig in de voorlezingen over dit handboek gedaan. Hier zij men met het vluchtig aangestipte over het krachtige onzer taal tevreden, en verlustige zich afwisselingshalve nog in de volgende fraaije coupletten uit de romance, *Adolf* en *Emma* getiteld, van mijnen geachten gelderschen landgenoot STARING; coupletten, vol toonkracht en klanknabootsende kunst. Ridder *Adolf* snelt naar het kasteel zijns vijands, om er zijne, hem ontroofde, bruid te zoeken. Hij komt:

*Geen valbrug weert hem door te dringen,
Geen slotgezin.*

*Hij stapt, de kling ter wraak getogen,
Het roofnest in.*

*Hij zoekt; hij wacht; hij roept; geen leven,
Dat antwoord geeft!*

*'t Is weërgalm, momplend omgedreven,
Wat antwoord geeft.*

*'t Gekraak van schorre vensterharren;
Van deur en poort;*

*'t Gestamp, waarmeê zijn ros van verre
De stille stoort;*

*Meer hoort hij niet; en snelt de zalen
Vast in en uit,*

*Tot spoor van bloed, bij 't rustloos waren,
Zijn schreden stuit.*

*Hij volgt het, de enge kronkeltrappen
Eens kerkers af.*

*De Dood licht voor, waar 't zonlicht nimmer
Zijn schijnsel gaf.*

*Een dwaalvuur stijgt, uit grafspelonken,
Met valen gloor.*

*Het komt, en lekt, voor Adolf henen,
Het bloedig spoor.*

*Het stuurt zijn' tred, langs nare wegen
Op hollen grond.*

*Zijn voetstap bonst de kromme gangen
Verdubbeld rond.*

*Nu drukt een welfsel, wit van schimmel,
't Verengde pad;*

*De vlam drijft trager tusschen wanden,
Door moord bespat!*

*Zij staat; zij rijst; en lekt niet langer
Het purpren slijk.*

*Wat ziet hij, bij haar sombre stralen? —
Een Maagdenlijk!*

*Hij staart het aan, met scheemrende oogen;
Herkennt zijn Bruid!
En ademt, op haar koude lippen,
Het leven uit.*

Het echt poëtische en schilderachtige der uitdrukking, en het ongemeen gekuischte van stijl, dat aan deze verzen, gelijk aan alle overige van den heer STARING, eigen is, kan niet genoeg geprezen worden. Op dergelijke voorbeelden mogen jonge lieden, die zich op de taalkennis, stijl en welsprekendheid toeleggen, wel acht geven. Niets oefent meer. Daarom zijn ook alle redekundige lessen van een' CICERO, QUINCTILIANUS en andere groote schrijvers der Oudheid vol aanhalingen uit dichters. Vergelijk hiermede het gezegd in § 139.

Nog een paar woorden over eenige andere fraaije eigenschappen onzer taal.

§ 184.

Als iets loffelijks moet men het ook in onze taal aanzien, dat zij in de plaatsing van den klemtoon, of het accent, naar zulke vaste en tevens hooggepaste regels te werk gaat. Te weten, het accent (*) of nadruk der uitspraak valt in alle oorspronkelijke nederlandsche stamwoorden (vergelijk § 11), en in de meeste afgeleide woorden of *derivata*, die met onscheidbare voor- en achtervoegselen zijn samengesteld

(*) Wij spreken hier over het *woordaccent*, niet over het *redeaccent*. Vergelijk hierachter de eerste §§ over de nederlandsche prosodie.

(zie § 15), altijd op het zakelijke deel des woords, ook wel den woordwortel genoemd. HELMERS zingt zeer dichtertlijk :

*De Spāansche dwing'land Flips, trotsch op zijn reūzekrāchten,
Dorst zich vermēten 't volk van Neerland te verāchten;
»Hoe! zal een schāam'le hoop mijn almagt weerstand biēn,
Mij! die het oost en west gebūkt zie aan mijn kniēn?
Dweept dat verāchtlijk volk van vrijheid, regt en wetten,
En zet zich tēgen mij? Welaan, ik zal 't verplētten!
't Vergā, 't vergā in bloed!" — Dus spreekt hij; en die taal,
Gedōnderd uit zijn' mond, vloog door 't Escuriaal;
Zelfs de afgrond hoort dien kreet, en braakt zijn hēlsche spōken;
Gewēld, verrāad, en list, heur kērkers uitgebrōken,
Bezielen Alva's hart, die naar deze dōrden snelt,
Door moord, gewētensdwang, en dwing'landij verzēld.*

Men ziet, hoe de klemtoon hier telkens op de zakelijke syllabe valt, b.v. op *Spaan* in *SPAANSche*, *meet* in *verMETEN*, *acht* in *verACHTEN* enz. Schijnt deze regel in onze taal niet door te gaan, dan is het, of 1) dewijl het woord meer samengesteld, dan afgeleid is (§ 11), in welk geval ieder gedeelte der samenstelling of compositie aanspraak op den klemtoon kan maken, waardoor dus veroorzaakt wordt, dat deze dan weifelend is. Zoo is het b.v. gelegen met *misdaad* en *misdōen*, *āfgod* en *afgūnstig*, welke woorden geene *derivata*, maar *composita* zijn; — of wel 2) dewijl het voorvoegsel, ter derivatie dienende, meer of min scheidbaar is, of ten minste oudtijds zulks was, waardoor het dus ook al wederom meer een *compositum*, dan *derivatum* vormt. Men neme *antwoord*, *wanhoop*, *onspoed* enz., in welke de woordjes *ant*, *wan*, *on*, misschien niet zoozeer voorvoegsels van afleiding, als wel verouderde praepositien, en dus de aangehaalde substantieven *antwoord*, *wanhoop* enz. meer *composita* dan *derivata* zijn; of 3) dewijl het afgeleide woord door middel van een' bastaarduitgang gevormd is, in welk geval het juist daardoor, dat de klemtoon verkeerd

valt, zijn' uitheemschen, onzuiveren en onduitschen oorsprong verraadt, en het vaste en eenparige van den bovenstaanden regel over den accent in onze taal des te meer bevestigt. Dit is het geval b.v. met *tuinier*, *meesteres*, *heerschappy*, *fluitist*, en meer soortgelijke woorden, waarover men § 22 vergelijken kan. — Indiervooge laten zich de bedenkingen, die men tegen TEN KATES leer van den klemtoon zoude kunnen inbrengen, meestal wederleggen.

Dat men nu in andere talen deze vaste en billijke plaatsing van het accent, (als waardoor men toch den meesten nadruk aan die lettergreep geeft, welke daarop het meest aanspraak kan maken) zoo eenparig en streekhoudend niet aantreft, als in het Nederlandsch en de overige, *wel te verstaan onverbasterde*, talen van den duitschen stam, moet den oplettende dadelijk in het oog vallen. Men neme eens de volgende verhevene fransche dichtregelen van ALPHONSE DE LAMARTINE :

*Qu'un autre vous réponde, ô sages de la terre!
 J'ai maudit votre erreur : j'aime, il faut que j'espère ;
 Notre faible raison se trouble et se confond ;
 Oui, la raison se tait, mais l'instinct vous répond.
 Pour moi, quand je verrois dans les célestes plaines
 Les astres s'écartant de leurs routes certaines,
 Dans les champs de l'éther, l'un par l'autre heurtés,
 Parcourir au hasard les cieux épouvantés ;
 Quand j'entendrois gémir et se briser la terre ;
 Quand je verrois son globe, errant et solitaire,
 Flottant loin des soleils, pleurant l'homme détruit,
 Se perdre dans les champs de l'éternelle nuit ;
 Et quand, dernier témoin de ces scènes funèbres,
 Entouré du Chaos, de la mort, des ténèbres,
 Seul je serois debout ; seul, malgré mon effroi,
 Etre infallible et bon, j'espérerois en toi,
 Et, certain du retour de l'éternelle aurore,
 Sur les mondes détruits je t'attendrois encore !*

Hoeveel woorden komen er nu in deze heerlijke verzen niet voor, die, ook zelfs in de dagelijksche fransche uitspraak, den klemtoon geheel en al op de verkeerde lettergreep, dat is, op hun onzakelijk deel, ontvangen. Zulks is toch het geval met *errēur*, *raisōn*, *verrōis*, *célēstes*, *s'écartānt*, *certāines*, *heurtēs*, *hasārd* enz., welke eveneens klinken, als of wij zeiden: *dwalīng*, *redē*, *mindē*, *hoordē*, *lachtē*, *hemēlsche*, *afwījkēnde*, *zekēre*, *schokkēnd* enz. Nog veel grooter wordt dit getal, wanneer wij tevens uit de verzen van DE LAMARTINE die woorden lichten, welke, naar de scansie of voettelling der alexandrijnsche versmaat te oordeelen, het accent verkeerd hebben. De eerste drie regels hebben dezelfde quantiteit, alsof wij in hollandsche verzen van dezelfde maat zeiden:

Antwōorde een ander u, ó Wijzen dezer aarde!

'k Heb gēvloekt uw dwalīng: 'k bemin, ik moet dus hopen;
Onzē zwakkē redē verbijstert, raakt verward. Enz.

verzen, die, al rijmden zij nog zoo fraai, ons ondragelijk in de ooren zouden klinken. De Franschen echter, bijna geen accent kennende, en (doordien die bij hen nu eens op het zakelijke, dan op het onzakelijke deel der woorden valt) er geheel onverschillig omtrent geworden, behoeven zich hieraan niet te storen.

Wat bewijst nu echter het hier aangemerkte over den klemtoon? Dit: dat onze taal nog in vele opzichten eene zuivere, oorspronkelijke en onverbasterde taal is, gelijk wij dit te zijner plaats (zie § 162) aangetoond hebben, en nader in onze voorlezingen over dit handboek zullen aantoonen.

§ 185.

Men kan het onzer taal ook als eene goede hoedanigheid toerekenen, dat zij in de uitspraak harer letteren op zulk eene vaste wijze te werk gaat, en niet dezelfde letteren en lettergrepen op volstrekt verschillende, en omgekeerd

geheel verschillende letteren en lettergrepen op volstrekt dezelfde wijze uitspreekt. Deze weifelende uitspraak treft men b.v. in het Fransch aan, waarin de letters, hetzij vocalen, hetzij consonanten, nu eens dezen, dan weér een' anderen klank hebben, nu eens met nadruk uitgesproken, dan geheel of ter helft ingeslikt worden. — Wij hebben dit onderwerp, wat het Fransch betreft, hierboven in § 6 reeds aangeroerd, weshalve het niet noodig is, er langer bij stil te staan. Zoo behoeven wij ook niet te herhalen, dat de fransche taal juist aan dit gebrek veel van hare woordspelingen of *jeux de mots* te danken heeft. Hetgeno hier van het Fransch gezegd wordt, geldt in vele opzichten mede van het Engelsch, dat ook weder hierdoor aan den dag legt, welk eene door en door verbasterde en onzuivere duitsche taal het tegenwoordig is. (Vergelijk § 165.) Heeft toch ons letterteeken *a* b.v. naar de tegenwoordige beschaafde uitspraak te oordeelen, *hoofdzakelijk* slechts twee geluiden, die maar in lengte of korthed van elkan-der verschillen, gelijk b.v. in HUYGENS aardige woordspeling:

*Piet scheidde midden uyt het schaken
En seid': hy was het spelen satt;
Maer 't was de minste van twee saken,
Hy was het spelen moé en matt.*

De *a* in *schaken* en *zaken* lang, in *zat* en *mat* kort is; — heeft het letterteeken *e* bij ons slechts een zacht-, of een scherplang, en een zacht-, of een scherpkort geluid (vergelijk § 8), zooals te zien is uit verschillende woorden, waarvan de zoo even genoemde heer van *Zuylichem* zich bedient, als hij, al boertende, zingt:

Medici et Chirurgi.

*Heel-meesters met der hand, en die Latijnsche snappers,
Die 't met den monde doen, en houden vleesch en been,
En spier en zenuwen, en lyf en ziel aan een,
Zijn wel te recht genoemd Gods stoppers en Gods lappers.*

zoo heeft integendeel het letterteeken *a* in het Engelsch nu den klank van onze zachtlange *e*, dan van onze scherp-lange *e*, dan meer of min van de fransche *au* of *o*, (in *autre*, *votre*) gemengd met den klank onzer lange *a*, dan dien onzer zuivere *a*; — de *e* klinkt nu eens, als onze lange *i*, dan als onze scherpkorte *e*... maar het is onnoodig hier, op eene vervelende wijze, de klanken, die de engelsche letterteeken kunnen hebben, door te loopen. Genoeg, men vergelijkte eens de telkens wisselende uitspraak, die men aan de letterteeken in de verzen van een' BYRON en anderen geeft, bij de vastheid, die er heerscht in die der nederlandsche letteren, uit welken hollandschen dichter men verkiezen moge.

§ 186.

Eene zekere kieschheid van klank in onze syllaben strekt onzer taal ook tot eer. Weinig woorden gebruiken wij, waarvan sommige lettergrepen zulk een' morsigen klank hebben, als b.v. ongelukkigerwijze de eerste in de fransche woorden: *concert*, *conseil*, *contribuer*, *vinaigre*, *violon*, *vitesse* en in honderd andere, die aan fransche lostongen dan ook telkens gelegenheid tot zeer dubbelzinnige woordspelingen geven. De Romeinen, zoo men wil, zeiden *no-biscum*, om den dubbelzinnigen klank van *CUM NOBIS* te ontwijken: wat zouden zij wel van het Fransch gedacht hebben? Zoo zijn sommige fransche woorden, etymologisch ter toets gebracht, ook van een' vrij zonderlingen, gemeenplatten oorsprong en grondbeteekenis. Als een Franschman b.v. van een mooi, aardig en geestig meisje zegt: *Qu'elle est jolie! Qu'elle est aimable! que ses yeux pétillent d'esprit!* dan bezigt hij in het woord *pétiller* eene uitdrukking, die oorspronkelijk niets anders beteekent, dan hetgeen wij (met verlof) zouden noemen *poepelen*, dat is *herhaald poepen*. *Pétiller* toch is afgeleid van *péter*, en men weet, wat dit in het Fransch beteekent. En als eene *Française* of Franschmannin (gelijk het woord zich wel zoude laten vertalen),

bij de eene of andere gelegenheid wat achteruit moettende gaan, tot hare vriendinnen of speelnooten zegt: *vite, vite, mes Amies! Il nous faut reculer un peu*, luidt dit, letterlijk vertaald: *Gauw, gauw, vriendinnen! Wij moeten ons acht . . . . wat achteruitbrengen*. *Reculer* komt toch van *cul*, hetwelk, zoo als iedereen weet, in het Fransch dat gedeelte onzes ligchaams beteekent, waar men op zit, en dat een oud-hollandsch dichter niet onaardig het *achteraangezicht* noemt. De beroemde fransche dichter BOILEAU zeide dan ook op dien grond, toen hij tegen den bouwkundigen PERRAULT schreef, die de Ouden van platheden beschuldigde: *Il ne sait pas qu'en François même il y a des dérivés et des composés qui sont fort beaux, dont le nom primitif est fort bas, comme on le voit dans les mots de PETILLER et de RECULER*.

Zoo behoeven de Franschen ons Hollanderen ook geene platheid of belagchelijkheid van woordbeteekenissen en metaphorische uitdrukkingen voor de voeten te werpen. Klincken toch sommige daarvan hun vreemd in de ooren, niet minder vreemd is het voor ons in het Fransch te hooren zeggen: *die vrouw is dik*, dat is, *zwanger (cette femme est grosse)*, *lampaars (cul-de-lampe)* — gelijk men zoo ook heeft *cul-de-sac*, *cul-de-jatte*, *cul-de-verre* enz., — *lekkere herinnering (souvenir délicieux)*, *gekemde en geblankette stijl (style peigné et fardé)*, *een gevoelen trouwen (épouser une opinion)* en dergelijke meer, die allen bewijzen, dat het edele en onedele, het figuurlijke en onfiguurlijke, het zonderling en niet zonderling schijnende in verschillende talen telkens verschillend is. Het gebruik doet dus in dezen alles af, en een volk handelt dwaas, als het dat gebruik, zooals het in zijne taal plaats heeft, ook tot maatstaf van het taalgebruik bij andere volkeren wil doen strekken.

§ 187.

Reeds elders heb ik bij een' aanval, door een' Hoogduitscher op onze taal gedaan, gepoogd aan deze waarlijk niet

nieuwe waarheid wederom eene wat frisscher verf te geven, en tegelijkertijd aan te toonen, dat, zoo sommige onzer uitdrukkingen den Hoogduitscher, naar *zijn* taalgebruik, min edel voorkomen, verscheidene der zijne bij ons, naar *ons* hedendaagsch taalgebruik, in een' even kwaden reuk staan. HECTOR b.v. zegt bij SCHILLER tot ANDROMACHE :

*Theures WEIB, gebiete deinen Thränen!
Nach der Feldschlacht ist mein feurig sehnen;
Diese Armen schützen Pergamus.
Kämpfend für den heil'gen Heerd der Götter,
Fall ich, und, des Vaterlandes Retter,
Steig' ich nieder zu dem Styg'schen Fluss.*

Zoude het ons tegenwoordig niet vrij plat in de ooren klinken, als een nederlandsch dichter, in een' recht verheven stijl (gelijk die hier van SCHILLER), zong :

Dierbaar WIJF! weêrhoud, weêrhoud uw tranen! enz.

Voorzeker, al willen wij ook over een enkel *wijf* en *wijffe* in een' zeer eenvoudigen en nafeven schrijftrant niet gemelijk zien.

Bij voss in zijne bekoorlijke *Louize* lezen wij :

*Roth von Gesundheit,
Gleich dem Säugling' am Busen, den sanft EINLULLTE die Mutter;
Ruhst du, die Glieder gedehnt, Süssathmende! u. s. w.*

Aldus spreekt AMALIA van de slapende LOUIZE. — Zouden wij nu echter, naar ons taalgebruik, ook kunnen zeggen: *rood van gezondheid, en den zuigeling gelijk aan de moederlijke borst, welken de moeder zoetjes INLOLDE, rust gij, o zachtademende, met uitgestrekte leden?* Of zoude het woord *inlollen* ons niet plat voorkomen? Buiten kijf, en wij moeten het dus niet door *inlollen*, of *in slaap lollen*, maar door *in slaap neuriën* of *in slaap sussen vertalen*.

Bij ons *poetst* men de schoenen, maar de Hoogduitschers gebruiken datzelfde woord *poetsen*, bij hen *putzen* geschreven, ook in den algemeenen zin van *tooyen, kappen* enz. SCHIL-

LER b.v. legt in het roerende gedicht, de *Kindermoordenares* getiteld, aan deze ongelukkige, op het oogenblik dat zij naar het schavot gaat, onder anderen de volgende woorden in den mond, welke tot haren veraf zijnden, en harer niet meer gedachtigen verleider gericht zijn :

*Ach, vielleicht umflattert eine and're,
 Mein vergessen, dieses Schlangenherz,
 Ueberfließt, wenn ich zum Grabe wand're,
 An dem PUTZTISCH in verliebten Scherz?
 Spielt vielleicht mit seines Mädchens Locke,
 Schlingt den Kuss, den sie entgegen bringt,
 Wenn, verspritzt auf diesem Todesblocke,
 Hoch mein Blut vom Rumpfe springt.*

Niets zal ons stuiten, wanneer wij deze woorden dus in on-dicht vertalen: *Ach, misschien fladdert deze slangenziel op dit oogenblik om eene andere vrouw, vloeit aan hare kaptafel van verliefde jokkernij (scherts, jok, boert) over. Misschien speelt hij thans met de haarlokken van zijn meisje; zwelgt den kus in, waarmede zij hem in de armen vliegt. Ach! in dees' eigensten stond, dat mijn bloed wegspattend over dit doodsblok, hoog ten strot (of ten romp) uit op zal borrelen. Men gebruike nu echter voor het woord kap- of tooitafel (met een basterdwoord bij ons toilettafel genoemd), poetstafel, en vertale daarmede het hoogduitsche *Putztisch*, dat in den grond niets anders beteekent, daar *poetsen* en *putzen* oorspronkelijk geheel dezelfde woorden zijn. Wat zoude de lezer wel denken? Zoude hij niet wanen, dat er van een tafeltje of bank gesproken werd, waaraan onze amsterdamsche schoenborstelaars of de parijsche *décrotteurs*, gewoon zijn, hunne smerige kunst-oefeningen te verrichten?*

Zoo heeft dus het gebruik hetzelfde woord in Deutschland edel, in Holland onedel gemaakt.

Een aantal andere soortgelijke voorbeelden laten zich bijbrengen, b.v. het hoogduitsche *Kopf, Kopfzeug, Bube, Maul*

enz., die allen door de Hoogduitschers dikwerf ook in den deftigen stijl gebezigd worden, in een' stijl, waarin men zich bij ons van ons *kop, koptuig, boef, muil* enz. nimmer zoude kunnen bedienen, zonder aan kiesche lezers aanstoet te geven.

Maar genoeg van dit eene en andere! Wij hebben ons bij de kleinigheden, in deze en een paar voorgaande §§ bevat, slechts opgehouden, om jongen lieden te doen zien, hoe gemakkelijk het valt, den schimp, dien domme Franschen en Hoogduitschers zich maar al te dikwerf tegen onze taal veroorloven, hun met woeker terug te geven.

§ 188.

Wij zouden hier nog over andere eigenschappen onzer taal kunnen handelen; maar het aangestipte is voor het bestek van ons handboek reeds meer dan genoeg. — Nog eenige vragen volgen hier, om bij gelegenheid te beantwoorden.

1) Zijn in de talen kracht, klankrijkheid en hardheid hetzelfde, en is weekheid en weekelijkheid van éenen aard met zachtheid en zoetvloeiendheid?

2) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de eene taal zooveel zachter is, dan de andere, en dat dit zelfs plaats heeft in talen, wier grondgebied onmiddellijk aan elkander grenst, ja, in de dialecten van ééne en dezelfde spraak?

3) Waarin is het zachte en zangerige van het Italiaansch gelegen, en in hoever is deze taal soms wel eens al te zacht, te weekelijk en eentonig?

4) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de italiaansche taal zulk eene groote neiging tot zachtheid en zoetvloeiendheid heeft, terwijl dit in het Latijn toch zoozeer het geval niet is, en men uit de vermenging der laatstgemelde taal en der oud-italiaansche volksdialekten met de forsche tongvallen der noordsche veroveraars, (aan welke vermenging het Italiaansch zijn' oorsprong te danken heeft) de teelt eener taal van een' geheel anderen aard verwacht zoude hebben?

5) Welke is de werktuigelijke natuur (het *mechanismus*) onzer nederlandsche letterverbindingen en der daardoor gevormd wordende klanken, beschouwd in betrekking tot kracht, zoetvloeiendheid,

klanknabootsing en wat dies meer zij? Hoe moet men b.v. het geluid van ons *aa* beschouwen, van ons *oei*, *ooi*, *ieu*, *eeu* en soortgelijke diphthongen? Wat drukken zij uit? Wat is hunne muzikale waardij? Zijn zij zacht, hard enz. enz.? Wat is onze *aa*, *ee*, *oo* enz.?

6) In de meeste talen heerscht de eene vocaal meer dan de andere, gelijk b.v. in het Fransch de zoogenaamde stomme of doffe *e*, in het Italiaansch de *i*, *o*, *a* enz. Welke vocalen komen bij ons het meest voor?

7) Welke soorten van vocalen en consonanten in het algemeen geven, bij elkander gevoegd, de welluidendste, liefelijkste en klankrijkste letterverbindingen?

8) Welke bijeenvoegingen onzer consonanten in het bijzonder zijn meer of min zacht, welke integendeel meer of min hard, scherp, wreed, schor, ruw, stroefklinkend te noemen? Wat drukt ons *sp* uit? Wat ons *ks*, *zw*, *sm*, *dw*, *tm*, (dat, wel te verstaan, twee syllaben bij ons veronderstelt, zooals dat ook het geval is met *gm*, *tkn*, *akn*), *sch*, *schr*, *mp*, *spl*, *wr*, *rn*, *kn* enz.?

9) Het Fransch heeft een aantal klanken, die wij in de *beschaafde* uitspraak onzer taal niet hebben — b.v., om er maar één' te noemen, den klank der *o* in het fransche *mort*, *encore*, dien der *oi* in *voir*, *soir*, dien der *ai* in *naitre*, *maitre* en wat dies meer zij, — is het Nederlandsch desniettegenstaande rijk in verscheidenheid van klanken te heeten?

10) Hoe komt het, dat dezelfde klanken in de eene taal voor zoo beschaafd gehouden en telkens gebruikt, in de andere integendeel aan de dialecten der ruwe volksklassen overgelaten worden, gelijk b.v. de zoo evengemelde klank van *o* ieder oogenblik in het Fransch voorkomt, maar bij ons en de Hoogduitschers slechts uit den mond van het gemeen gehoord wordt? Waardoor is diezelfde klank ook bij de Denen en Zweden zoo geliefd?

11) Is het weinig suizende en lispelende, dat onze taal heeft, harer zoetvloeiendheid voor- of nadeelig? Welke taal zoude in hare uitspraak geschikter zijn voor den eigenlijk gezegden redenaar, (b.v. den kansel-redenaar, balie-redenaar enz.) — het Fransch, het Hoogduitsch of het Nederlandsch?

12) Uit welken hoofde kan men het Nederlandsch eene taal noemen, geschikt voor de declamatie?

13) Hoe kan men in den stijl, vooral in dien der poëzie, zachtheid en welluidendheid bevorderen? Waardoor is b.v. het aangehaalde versje van NIEUWLAND zoo zoetvloeiend? Welke klanken zouden er nog in kunnen verzacht worden? enz.

14) Wat voorbeelden laten er zich aanvoeren van eene zekere

meiging onzer taal tot welluidendheid, en van haren afkeer van stroeve letterverbindingen, zooals dit eene en andere zichtbaar is in de veranderde uitspraak en spelling van verschillende woorden?

15) Hoedanig is het oordeel van sommige Hoogduitschers over den aard hunner taal, beschouwd in betrekking tot zoetvloeiendheid en zachtheid?

16) Waarin is het monosyllabachtige van het Engelsch gelegen, waaraan heeft die *lappe-deken-taal* dat onaangenaam, ja, soms hondsche-grauwend en snauwend éénlettergrepige te danken?

17) Hebben de oude talen die regelmatigheid in de plaatsing van het accent, welke het Nederlandsch bezit?

18) Waarom kan men uit de vaste regelmaat onzer gezegde accent-plaatsing meer of min tot de oorspronkelijkheid en onverbasterdheid van het Nederlandsch besluiten?

19) Heeft in het Hoogduitsch diezelfde vaste regelmaat ook plaats? En wat valt er te zeggen omtrent de uitspraak van het hoogduitsche *lebendig*, van ons *ordentelijk* enz. enz.?

20) Welke uitdrukkingen zijn in eene taal plat of deftig, onedel of edel te noemen? Is het Fransch niet kieschkeurig op sommige uitdrukkingen, en in andere opzichten weder niet? Waardoor komen den Hoogduitscher eenige onzer woorden zoo plat voor? Welke voorbeelden van plat schijnende hoogduitsche woorden laten er zich al meer aanvoeren, dan die in § 187 opgenoemd zijn?

21) Hebben onze woorden over het algemeen dat weifelende en onvaste in de beteekenis, hetwelk zij dikwerf in het Fransch en Engelsch hebben?

22) In welke opzichten heerscht er eene zekere overeenkomst tusschen de nederlandsche taal en het nederlandsche volkskarakter, zoodat zich het laatste in de eerste, als het ware, terugspiegelt?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

Een enkel woord over de nederlandsche prosodie (*).

§ 189.

De nederlandsche prosodie, versbouwkunde of spraaktoon-

(*) Wij willen aan het slot van dit handboek nog kortelijk iets aanstippen over' onze prosodie, om zulks bij gelegenheid in afzon-

kunde, is de leer van de lengte of de kortheid van toonder nederlandsche lettergrepen en der daaruit gevormde woorden in de uitspraak, vooral beschouwd in betrekking en toegepast op het werktuigelijke der dichtkunst en harer verschillende versmaten. Hetgeen men meest lengte en kortheid van toon noemt, zou bij ons dikwerf even goed, ja beter, hoogte en laagte van toon kunnen geheeten worden.

§ 190.

De lengte en kortheid van toon der lettergrepen en woorden in eene taal hangen van twee dingen af, of namelijk van hetgeen men het accent of de kleinton, of van hetgeen men de quantiteit noemt.

§ 191.

Het accent is tweederlei, namelijk het woordaccent en het redeaccent. Het eerste, welk men in alle woorden aantreft, maakt hoofdzakelijk ééne lettergreep (soms echter ook meer) van een woord in de uitspraak langer, of liever hooger van toon, dan de overige. Het valt in echt-nederlandsche, niet samengestelde woorden altijd op het zakelijke deel des woords, gelijk wij dit hierboven in § 184 gezien hebben. Het redeaccent bepaalt zich zelden tot enkele lettergrepen, maar bestaat in de verhooging of den meerderen nadruk van stem, welken wij, onder het spreken, aan het eene woord boven het andere geven. Deze is dus, zooals te begrijpen valt, zeer weifelend. Als HUYGENS op het portret van een schoon meisje aardig, schoon misschien een weinig valsch-vernuftig, zingt:

---

derlijke voorlezingen eens nader uit te breiden, en intusschen aan de jeugdige beoefenaars eene kleine handleiding te verschaffen. In de leer onzer prosodie blijft altijd echter nog veel duisters, en het *mechanismus* onzer gewone versmaten moet meer gevoeld, dan geleerd worden.

*Siet ghy niet, konstenaer, dat u de konst begeeft?
 Wat moogt gh' uw verw verstrijcken ;
 Meent ghy te doen gelijcken,
 Dat geen gelijk en heeft?*

zoo valt b.v. het woordaccent, in de woorden *konstenaar* en *begeeft*, op de lettergrepen *konst* en *geeft*, en zou ook nooit anders kunnen vallen. Het redeaccent integendeel zal de woorden *ziet*, *begeeft*, *verw*, *gelijken* en andere slechts treffen, voor zoover de aandacht des voorlezers bijzonder daarbij bepaald wordt. Om kort te gaan, het woordaccent heeft betrekking alleen tot syllaben, en is onveranderlijk in ieder woord door den aard der taal vastgezet; het redeaccent tot geheele woorden, verandert ieder oogenblik, en hangt niet van het *mechanismus* der taal, maar van het gevoel des sprekers af. Met het laatste heeft men in de prosodie weinig of niets te maken.

§ 192.

Door quantiteit of lettergreepmaat verstaat men den graad der naar vaste regels aangenomene lengte of korthed, welke, in versmaten, niet alleen eene enkele lettergreep in ieder woord, maar elke lettergreep er van bezit, en waarnaar zij of lang, of kort, of tweeslachtig is. Eene zoodanige quantiteit treft men in de versmaten der oude talen (het Grieksch en Latijn) aan. Alle lettergrepen, die het eene of andere woord in die versmaten heeft, behooren, van de eerste tot de laatste, volgens vaste regels, bepaaldelijk tot ééne der drie gemelde klassen. Als VIRGILIUS b.v. zingt:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris, etc.

is de eerste lettergreep lang, de tweede kort, de derde kort, de vierde lang, de vijfde kort, de zesde kort, de zevende lang, de achtste lang, de negende lang, de tiende lang, de elfde lang, de twaalfde kort, de dertiende kort, de veertiende

lang, de vijftiende lang. En zoo zijn dit deze syllaben niet alleen in den aangehaalden versregel, maar overal elders, waar zij in de latijnsche poëzie gebezigd worden.

§ 193.

Eene zoodanige, voor elke syllabe in versmaat aangenomene quantiteit missen wij tot dusver nog in onze woorden, als in welke de geheele berekening van lengte of korthed blootelijk afhangt van de verhouding, waarin wij ons de lettergrepen denken tot diegene, waarop de klemtoon of het woordaccent valt. Zoo noemen wij, uit dat oogpunt beschouwd, de tweede lettergreep in *leven* kort, of liever lager van toon, omdat de eerste het accent heeft; terwijl wij integendeel in *geducht* de eerste voor kort houden, omdat de klemtoon op de syllabe *ducht* valt. Hieruit volgt echter, 1) dat eigenlijk gesproken, alle éénlettergrepige woorden geene quantiteit bij ons hebben, dewijl geene verhouding van de eene syllabe tot de andere in hen plaats heeft; 2) dat in drie- en meerlettergrepige woorden de quantiteit van ééne of meer lettergrepen ook vrij onzeker is; 3) dat zelfs in tweesyllabige woorden, voor zoover zij samengesteld zijn, (b.v. *nachtlicht*, *aardbol*) weinig quantiteit heerscht, daar ieder deel den nadruk van uitspraak of het accent schier evenzeer naar zich trekt (*); 4) dat, ten gevolge van het gezegde, in onze gewone rijmende versmaten slechts die verzen ons stuiten, welke regelrecht tegen het accent indruischen; b.v. de tweede regel van de volgende plaats uit HOOFT, waarin de slaap wordt aangesproken:

Zoo zijt ghy welkoom my in mijnen bangen noodt,
 Ö ZÖRG | ZÄCHTEN | DE SLÄAP, | ghy namaegh van de doodt;
Die stillen kunt alleen het knaegen van mijn smarten,
Die u ontfermen laet der afghepijnde harten,
En nooddicht 't matte lijf en afgetreurd gemoedt
Nu tot de volle kroes van het vergeetelzoet.

(*) Het eerste evenwel 't meest. Zie § 199.

5) dat de versmaten der Ouden, welke op de bepaalde quantiteit, die iedere lettergreep bij hen heeft, zich grondvesten, moeilijk zijn na te volgen voor ons, die, naar den klemtoon te oordeelen, in den grond, en wat men er ook tegen zeggen moge, in versmaat bij weinig andere voeten, dan bij *jamben* en *trochaeën* rekenen (*). — De volgende rijmlooze verzen van den heer VAN DE KASTEELE hebben dus, hoe bevallig, schilderachtig en krachtig zij ook zijn mogen, en hoezeer ik aan eene versmaat van dien aard met al hare weifelingen en onzekerheden nog verreweg in sommige soorten van poëzie, b.v. in dichtstukken, als de hoogduitsche *Louize van voss* en de *Herman en Dorothea* van GÖTHE, boven berijmde verzen den voorrang zoude geven, de muzikale en oorstreelende volmaaktheid niet, welke die hexameters der Ouden bezitten. De gezegde verzen zijn uit de vertaling van het gedicht, *Fingal* getiteld, des oud-schotschen dichters OSSIAN. Een paar oorlogsrossen worden afgeschilderd:

*Voor den wagen, ter rechter, ziet men den bruischenden klepper,
't Moedig, hoogmanig, breedborstig, wijdstappend en hinnikend
bergpaard.
Wijd verspreidt zich 't geluid van zijn stampenden hoef — en
zijn manen
Golven omhoog, als een stroom van rook, op de rijen der rotsen.*

(*) Sommigen zullen dit zeggen voor ketterij houden. Is *grazige* b.v., zullen zij vragen, geen *dactylus*? Buiten versmaat, ja, maar breng het woord in een alexandrijnschen versregel, en zie, of het zich met de overige woorden niet voor een deel als *jambus* zal laten en zal moeten laten scandeeren. B.v.:

Ons Ne | derland | is rijk | aan gra | zige | landou | wen.

Kan men zulks met een' echten *dactylus* in het Latijn doen? Onze meeste rijmende versmaten laten zich daardoor ook tot twee klassen brengen, tot jambische of tot trochaeische, en weinig andere *vaste* en *bruikbare* scansie hebben wij, dan die in het afdeelen en aftellen der syllaben van een' versregel of naar jamben of naar trochaeën bestaat.

*Glansend en glad is zijn hair, zijn naam is Sulin-Sifadda.
 Voor den wagen, ter slinker, ziet men den snuivenden viervoet,
 Dunner van manen, hoogsteigrend van hals, wiens geweldige hoeven
 Alles verplettren, den snellen, den springenden kweekling des
 heuvels,
 't Ros, bij de stormende zonen des zweerds Dusronnal geheeten.*

§ 194.

Hoezeer voor het overige onze meeste lettergrepen in het tegenwoordige gebruik nog geene vaste quantiteit (voor zoover wij dat woord in den zin der Ouden nemen) hebben, neemt zulks niet weg, dat zij er niet misschien vatbaar voor zijn zouden, en dat de graad van lengte of kortheid, welke iedere lettergreep voor het gehoor in de uitspraak bij ons hebben moet, en voor een fijn luisterend oor werkelijk heeft, niet meer of min op toonkunstige, of op wat andere soortgelijke gronden zoude kunnen worden vastgesteld. Een beroemd Geleerde hier te lande heeft over dit onderwerp en hetgene er mede in betrekking staat eene uitmuntende verhandeling geschreven, over wier inhoud het thans echter de plaats niet is verder uit te weiden. Zie hier slechts eenige verzen, door hem vervaardigd, waarin elke syllabe, naar eene op muzikale gronden gebouwde theorie, als lang, kort, of onzijdig gebruikt is geworden.

Aldus, te weten, luiden eenige regels uit zijn gedeelte eener vertaling van het zesde boek der *Aeneis* van VIRGILIUS. (AENEAS daalt met de Sibylle af naar het schimmenrijk :)

*Links af geleidt hen de weg straks naar de Acherontische stroomen,
 Waar de eeuwig bruisende draaikolk kookt, en in dringenden
 arbeid
 't Zwarte Cocytische zand parsend en al opwellende uitbraakt.
 De afschrikwekkende Choron, de oude en grijsbaardige Veerman,
 Norsch van gelaat en met slijk overdekt, voert hier het gebied ; zijn
 Fonklend oog staat wild, dreigend de onbeweeglijke wenkbrauw ;
 't Slordig gewaad hangt achtloos slingrend langs zijne schoudren,*

*Als hij de roestige boot van 't land naar d' anderen oever
Afsteeckt, en 't vaartuig op 't barnende meer in bedwang houdt.
Maar, schoon oud, hij geniet al de sterkte eener jeugdige grijsheid.*

§ 195.

Door het *metrum* of de versmaat verstaat men den aard en de wijze van het uit voeten bestaande werktuigelijke samenstel van hetgene wij een vers noemen. Dus hebben b.v. de volgende dichtregelen van HUYGENS beurtelings eene versmaat of *metrum* nu van zes en een half, dan van zes tweeletter-grepige voeten :

*Men sprack van Grietje sal volatile te geven ;
Wat? sal volatile? riep Herman, aen mijn Griet?
Ey lieve geeft haer goed sal fixum, moetje leven,
Sy is m' alreë te vlugh, en fix met allen niet.*

§ 196.

Door den *rhythmus* of den spraakval versta ik de met hare voortgangen en rusten plaats hebbende natuurlijke wijze, waarop de woorden, zinsneden en zinnen in een vers, of verzen, zonder opzicht tot hun *metrum*, moeten of kunnen worden uitgesproken. Aan de volgende fraaije vijfvoetige rijmlooze jamben van den heer STARING zoude ik dus den volgenden *rhythmus* geven, schoon anderen misschien weér anders verdeelen zouden :

*Terug, vermeetlen! | In de branding loert
De dood, | van 't steil der klippen. | Boven haar
Ontvlamt de donderwolk. | Terug! | — Eilaas!
Reeds huilt de stormwind. | De Oceaen verheft
Zijn waatren, | met gebulder; | duisternis
Omhult het diep; | het raatlend zwerk verdooft
Des scheepclings angstgejammer; | toomloos vliegt
De kiel ten hemel; | schiet ten afgrond neer, |
Botst krakend tegen 't rif | en is niet meer. |*

§ 197.

Door een' voet verstaat men de kunstmatige vereeniging van twee of drie lettergrepen; (om er namelijk hetgene wij een vers, of liever het *metrum* van een vers, noemen door te helpen vormen). De volgende eenvoudig-liefelijke verzen van den heer SPANDAW hebben b.v. in ieder regel vier en een' half, of wel vier tweelettergrepige voeten, dat is, zoo-vele vereenigingen van twee lettergrepen:

1   2   3   4   4¹/₂
Maar toen | de dood. | zoo on | meêdoo | gend,

1   2   3   4
Zoo on | beweeg | baar voor | mijn klagt,
De beste moeder mij ontrukte.
En in den hemel overbragt.

—
Toen moest ik, ach, zoo bitter schreijen;
Ik had geen' lust, geen leven meer,
En nog . . . . . wanneer ik hieraan denke,
Zink ik in sombre mijmring neêr.

Somtijds kan een voet uit eene enkele syllabe bestaan.

§ 198.

Deze voeten of kunstmatige vereenigingen van lettergrepen waren bij de Ouden van velerlei aard. Men had namelijk *pyrrichische* voeten, bestaande uit twee korte (◡◡) lettergrepen; *spondëische*, bestaande uit twee lange (—); *jambische*, bestaande uit ééne korte en ééne lange (◡—); *chorëische* of *trochaeïsche*, bestaande uit ééne lange en ééne korte lettergreep (—◡). — Verder had men *tribrachysche* voeten, samengesteld uit drie korte (◡◡◡); *molossische*, uit drie lange syllaben (—); *anapaestische*, bevattende twee korte en ééne lange (◡◡—); *dactylische*, hebbende ééne lange en twee korte lettergrepen (—◡◡); voorts *bacchische*, van ééne korte en twee lange (◡—); *antibacchische*, van twee lange en ééne korte

syllabe (— —); *cretische*, van ééne lange, ééne korte en ééne lange (— —); *amphibrachysche*, van ééne korte, ééne lange, en ééne korte lettergreep of syllabe (— —).

Voorts had men nog vierlettergrepige voeten, welke men echter meer als verdubbelingen van enkele, dan als op zich zelve staande voeten, moet aanzien. Wij gaan ze dus met stilzwijgen voorbij.

§ 199.

Vraagt men nu, of wij ook zoovele soorten van voeten in onze versmaten hebben, zoo antwoord ik, dat, als het accent alleen ons hier ten richtsnoer moet strekken, het moeilijk, ja, geheel onmogelijk zoude zijn, ze op te noemen. Toonkunstig berekend echter, dat wil zeggen, berekend naar de meerdere of mindere snelheid, waarmede wij de eene lettergreep in verhouding tot eene andere (evenals b.v. een halve noot in verhouding tot eene heele) kunnen uitspreken, zoude, zoo ik mij niet bedrieg, naar den maatstaf van den Hoogleeraar KINKER, het woord *geven* een *pyrrichius* zijn (— —); *kerkkaars* een *spondëus* (— —); *gegroeid* een *jambus* (— —); *doornen* een *trochaeus* of *choreüs* (— —); *bedelde* een *tribrachys* (— —); *strandrotskloof* een *molossus* (— —); *zijdekoord* een *anapaestus* (— —); *moordgeschal* een *dactylus* (— —); *geschroefdraaid* een *bacchius* (— —); *nachtoortsje* een *antibacchius* (— —); *lompgevormd* een *creticus* of *amphimacer* (— —); *bestormde* een *amphibrachys* (— —).

Ik herhaal nogmaals, dat hier van eene toonkunstig-, of meer of min toonkunstig-berekende quantiteit der syllaben gesproken wordt. Volgens ons gewoon accent toch, zoude de lengtemaat der opgenoemde woorden dikwerf geheel anders uitvallen. Wij zouden dan b.v. *bedelde* geen' *tribrachys*, maar een' *dactylus* noemen. Volkomen zuivere *spondëën* zouden wij misschien bezwaarlijk kunnen aantoonen (*). Genoeg

(*) Immers in alle onze tweelettergrepige woorden, (die geene vol-

echter hier van deze berekeningen, waarmede wij in onze rijmende verzen weinig te doen hebben. In het volgende, hier jokshalve aangehaalde, punt dicht van HUYGENS b.v. zeker niet:

*Dirck is een suynigh man; men spreekt het hem tot eeren;
Hy spaert goed, hy spaert bloed, hy spaert brood, hy spaert kleeren,
Maer dit 's van allen 't minst; — die averechtsche geest!
Het kostelickst van al, de waarheit spaert hy meest.*

§ 200.

Door een vers verstaan wij de kunstmatige, op eene meer of min gelijke leest geschoeide, en naar meer of minder vaste regels telkens terugkeerende, verbinding van hetgene wij voeten genoemd hebben. Wij zien dus zulk eene kunstmatige, tweemaal herhaalde verbinding van zes voeten, als HUYGENS van den ouderdom raadselachtig, maar geestig, zingt:

*Zeg, hebt | ghy wel | geleert | in Duytsch | of in | Latijn, |
Wat elck | een wer | den wil | en nie | mand en | wil zijn? |*

Een gedicht (in een' werktuigelijken zin genomen) is eene samenvoeging van soortgelijke verzen tot een aaneengeschakeld geheel, om het even nu, of dit geheel van kleinen of van grooten omvang zij. *De Hollandsche Natie* is dus in een' zekeren zin niet meer een gedicht, dan het volgende aardige punt dicht des heeren van *Zuylichem*, waarin deze brave staatsman met hoofsche vlejers en jabroërs zeer geestig den draak steekt:

---

maakt zuivere jamber zijn, als *gehoor*, *vermaak* enz.) zelfs in *composita*, trekt de eerste syllabe het accent altijd iets (ik zeg *iets*), naar zich, waardoor zij niet minder naar trochaëen, dan naar spondëen zweemen. Neem zelfs *daadzaak*, *fraaijaard*, *koortstoorts* en soortgelijke, waarmede men daarom slecht een' alexandrijnschen versregel beginnen kan.

*De hoofsche konst is, noyt den prins te wederspreken,
 Noyt in een logentjen of twee te laten steken:
 Seght hy, het water gaet den bergh op even snell,
 Als 't van den bergh af plaght te komen; 't is heel wel!
 Wilt ghy gewisse gunst voor wind van woorden koopen?
 Seght: ja, het is er op! ick heb 't er op sien loopen!*

§ 201.

Door de *caesuur* of *snijding* in de verzen verstaat men een zoodanig ingrijpen van een' versvoet midden in een woord, dat dit woord, als het ware, in twee deelen gesneden wordt, en het laatste gedeelte weer het begin van den volgende versvoet uitmaakt. Dus heeft men b.v. in de volgende schoone dichtregelen uit TOLLENS, waarin het aankruijen van een' vervaarlijken ijssklomp bij de Noordpool beschreven wordt, en die luiden:

*Alleen een zwa¹ | re klomp, die op de scher² | ven kruit,
 Geeft in dit zwij | gend graf een don | derdoj geluid.
 Verschrik | lijk dreunt die toon het sid | drend volk in de oo | ren.
 't Gevreesd gevaar | te naakt, dat ze in de ver | te hoo | ren,
 Het naakt; — verdel | gend en verbree | dend giert het aan,
 En spat de brok | ken weg, die 't in zijn' loop weërstaan;
 Ontzet | tend is zijn kracht, zijn razen en zijn rol | len,
 't Sleeft schuim en gol | ven meê, die om zijn kor | sten stol | len;
 Hij stuift den ruk | wind voor, die 't na | jaagt, wat hij kan,
 En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van.*

in den eersten regel twee caesuren, (door de cijfers één en twee aangeduid) en zoo vervólgens meer andere in de overige regels. In de latijnsche prosodie spreekt men dan van caesuur, als er bepaaldelijk slechts ééne lettergreep van het woord overblijft, met welke syllabe dan de volgende versvoet begint. Wij kunnen echter het woord wat ruimer nemen.

§ 202.

Naarmate die snijding, of na den eersten, of na den tweeden, of na den derden, of na den vierden voet valt, draagt zij in de latijnsche prosodie den naam van *triemimeres*, *penthemimeres*, *hepthemimeres* en *enneaemimeres*; letterlijk vertaald: *derd'halve*, *vijfd'halve*, *zevend'halve*, *negend'halve*. Deze soortverdeeling is ook meer of min op onze verzen toepasselijk. Wij kunnen echter in sommige versmaten, b.v. in de alexandrijnsche, nog een paar soorten er bijvoegen, namelijk diegene, welke men *endekamimeris* zoude kunnen noemen, en de *trisekamimeris*. De eene heeft plaats na den vijfden, de andere na den zesden voet. De laatste komt schier in al onze zoogenaamde vrouwelijke (§ 208) of sleepende Alexandrijnen voor. Van het vermelde ijsgevaarte luidt het verder bij TOLLENS:

Het naakt; — en ieder knielt en stort zijn laatste be | de;
Het schaaft de kiel voorbij, maar neemt de spaanders me | de,
En tuimelt verder heen tot uit het oor en oog.

§ 203.

Ofschoon ook bij ons verzen zonder caesuur eentonig zouden zijn, zouden zij echter die groote eentonigheid niet bezitten, welke zij in het Latijn hebben. De volgende regel b.v.:

De nacht verdween van de aard', de Zon verrees in 't Oost.

is zonder caesuur, maar echter liet stuitend. Metdata! is het voor een groot deel door de snijding en de verschillende wijze, waarop men haar doet invallen, dat onze versmaten, vooral onze alexandrijnsche versmaat, afwisseling kunnen erlangen. Sommigen willen bij ons, dat men in de gezegde alexandrijnsche verzen nimmer de caesuur in de middelrust (zie § 210) bringe, evenals zulks ook door de fransche kunstrechtters strengelijk verboden is. Over het algemeen is

dit voorschrift niet onbillijk, en der welluidendheid bevorderlijk. Sometijds echter kan het gepast zijn, daarop geen acht te slaan. B.v. de volgende regels, die het mij vergund zij, uit een gedicht van mijzelf aan te halen, verliezen er, wat voor het overige hunne gebreken zijn mogen, niet door, dat de caesuur in den laatsten de middelrust treft:

*Waar is die koning thans, die in zijn dronken waan
Sprak: ik zal diep in 't noord, hoog boven zon en maan,
Hoog boven 't maatloos ruim der gouden stargewesten,
Gelijk aan de eeuw'ge Goôn, mijn' vorstenzetel vesten?
Ja, in den afgrond! — in den afgrond zonk hij neêr!
Hij scheen een God! — Zijne u||re sloeg! — Niets was hij
meer! — Enz.*

§ 204.

Scandeeren of voetsplitsen noemt men een vers naar zijne voeten lezen. In de latijnsche prosodie spreekt men bij die gelegenheid van de zoogenaamde *synaloepha*, *ecthlypsis*, *diaeresis*, *synecphonesis*, *systole* en *diastole*, sommige van welke figuren ook in onze verzen meer of min van toepassing zijn. De *synaloepha* of *samensmelting* b.v. heeft bij ons plaats, wanneer een woord, met eene zoogenaamde stomme of zacht-korte *e* eindigende, een ander woord voorafgaat, dat met eene vocaal begint. In dit geval is het in onze hollandsche prosodie een vaste regel, dat de gezegde *e* in de volgende begin-vocaal wegsmelte, en met haar slechts ééne lettergreep uitmake. Dit gebeurt b.v. drie keeren in de volgende aandoenlijk schoone regels uit het slot der *Hollandsche Natie* van HELMERS:

*Gelukkig, zoo mijn zang, als ik niet meer zal wezen,
Slechts door mijn kind'ren wordt in eenzaamheid gelezen;
Zoo mijm'rend dan mijn kroost nog aan den vader denkt,
En, dankbaar voor dees zang, mijn E Asch zijn tranen schenkt.
ô Gij, in wie ik leef en adem, ô mijn zonen!*

*Dit denkbeeld is mij meer, dan lof en lauwerkroonen ;
 Voor mij zijt gE Alles, ja veel meer dan lofgeschal,
 En pracht, en schat, en rang, ja meerder dan 't heela.
 ô, Als gij schreijende mijnE Assche zult vergad'ren,
 En mijn gebeente rust bij 't overschot der vad'ren,
 Zegt dan, als gij uw ziel in mijn gezang hervindt:
 »Mijn vader heeft met vuur zijn vaderland bemind.»*

De Franschen nemen dien regel ook streng in acht, zooals
 b.v. te zien is, als BOILEAU zeer naar waarheid zingt:

*Sans la languE, En un mot, l'auteur le plus divin
 Est toujours, quoiqu'l fassE, Un méchant écrivain.*

Niet zoo de Hoogduitschers. Bij dezen smelt de *e* in de volgende vocaal niet weg, dan met uitdrukkelijken wil van den dichter, die in dat geval zulks door het afkortingsteeken (') aanduidt. Dit laatste doet b.v. de beroemde GÖTTE in den eersten regel van het volgende kluchtige versje:

*Da hatt' ich einen Kerl zu Gast,
 Er war mir eben nicht zur Last ;
 Ich hatt' just mein gewöhnlich Essen,
 Hat sich der Kerl pumpsatt gefressen,
 Zum Nachtsch, was ich gespeichert hatt',
 Und kaum ist mir der Kerl soo satt,
 Thut ihn der Teufel zum Nachbar führen,
 Ueber mein Essen zu räsonniren ;
 »Die Supp' hätt können gewürzter seyn,
 Der Braten brauner, firner der Wein.»
 Der Tausendsukerment!
 Schlagt ihn todt, den Hund! Es ist ein Recensent !*

Men houde wel in het oog, dat de versmelting bij ons slechts met de stomme, doffe of zoogenaamde zacht korte *e* plaats heeft. De lange of scherplange *e* ondergaat die smelting niet. Zee b.v. of *wee* kan in onze verzen nooit met de

beginvocaal van een volgend woord samenvloeien. Evenmin andere vocalen.

De *synaloepha's* bevorderen bij ons zeer de welluidendheid der verzen. — Hetgeen de Latijnen *ecthlypsis*, dat is *uistooting*, of duidelijker, *m-versmelting*, dat is: versmelting der letter *m*, noemen, en hetwelk eene bijzondere soort van *synaloepha* is, kennen wij niet.

De *diaeresis* of *spalking*, en de *synecphonesis* of *synizezis*, dat is: *ineentrekking*, zijn niet anders, dan de metaplasmen, welke wij hierboven onder de namen van *diaeresis*, *syncope* en *crasis*, in § 120, 121 en 122 beschouwd hebben.

De *systole* of *lettergreep-verkorting* zoude bij ons plaats hebben, als onze dichters eene lettergreep, die lang was, kort maakten, gelijk men, omgekeerd, van *diastole* of *lettergreep-verlenging* zoude moeten spreken, als eene korte lettergreep verlengd werd. Het eene en andere echter is in onze gebruikelijke versmaten van weinig toepassing.

§ 205.

De gezegde versmaten zijn bij ons veelvuldig in aantal en verscheidenheid. Sommige zijn hemipodisch of halfvoetig, dat is versregels hebbende, uit slechts ééne lettergreep bestaande. Deze wisselen met monopodische of éénvoetige af bij den heer *van Zuylichem*, als hij zingt :

't Zijn
Mijn
Snicken,
Ick en
Kan
Van
't Quade
Na de enz.

Eene derde soort is tweevoetig of dipodisch. HUYGENS zingt tot de schoone TESSELSCHADE VISSCHER :

II.

12

Vochtig Zuyen,
 Schort uw buyen
 Over Muyen
 Éenen dagh,
 Dien ick gaeren
 Sonder baeren
 Stil en klaer, en
 Drooge sagh. Enz.

Maar het is onnoodig, voorbeelden van al deze verssoorten op te geven. Kortom, eene vierde soort is drievoetig; eene vijfde viervoetig; eene zesde vijfvoetig; eene zevende zesvoetig; eene achtste zes- en een halfvoetig; eene negende zeven en een halfvoetig; eene tiende achtvoetig. Van meer voeten dan van acht kan ik mij geene versmaten herinneren. In een achthalfvoetig trochaeïsch *metrum* zingt BILDERDIJK, bij den dood van zijn jongste zoontje, te Leiden begraven, roerend aldus:

1	2	3	4	5	6	7	7½											
'k	Moest	dan		hier	uit		verre		streken,		uit	een		afge		legen		volk,
'k	Moest	dan	hier,	door	woeste	baren,	over	stroom	en	waterkolk,								
'k	Moest	dan	hier	het	zand	gaan	zoeken,	dat	uw	lijkjen	dekken	mocht!						
<i>Hier uwe asch een graf te ontsluiten, was dan alles, dat ik zocht!</i>																		
'k	Moest	mijn	vaderland	hervinden,	om	te	sterven	op	uw	graf!								
't	Was	uw	doodkist,	dierbaar	wichtjen,	dat	dit	vaderland	my	gaf!								
't	Was	uw	doodkist!	—	Groote	hemel!	ô	vergeef	eens	vaders	hart,							
<i>Wat het opwerp', wat het smore by de wanhoop van zijn smart!</i>																		

Dit *metrum* zoude achtvoetig zijn, indien men de staande of mannelijke in sleepende of vrouwelijke rijmen veranderde. Dat voor het overige in één couplet dikwerf versregels, uit een onderscheiden getal van voeten bestaande, voorkomen, weet iedereen.

§ 206.

Meestal gebruiken wij in onze versmaten het rijm, waardoor wij eene soort van kunstmatige klankgelijkheid verstaan, welke

er tusschen een gedeelte der laatste, of der twee laatste lettergrepen van een' versregel, en dezelfde syllaben van één' of meer andere daarop volgende versregels plaats heeft. Men neme b.v. de verzen van FEITH :

*Zoo komt de dagvorstin uit de Oosterpoorte treËN ;
 Het donk're heir des nachts vlucht voor haar' luister heËN.
 Hier, rooken in haar' glans de hooge hemeltoppen,
 Daár, tintelt ze in een' zee van glinsterende dropPEN. —
 Nog zweeft een enk'le stip van d' afgeweken NACHT
 In 't lage Westen, daar ook 't morgenrood reeds LACHT.
 Maar zij, zij rijst gestaág. — Reeds weiden hare strALEN
 Den steilen bergrug af, naar de omgelegene dalEN.
 Nu heerscht zij onbepaald aan d'effen hemeltrans,
 De tronen van den nacht zijn spiegels van haar' glANS.
 Zij dreef zijn wolken, als een nevel, voor zich hENEN —
 Hij gaf haar luister, zag haar zege, en is verdwENEN.*

Enkele voorbeelden heeft men bij onze dichters, dat indier-voege de drie laatste lettergrepen van een' versregel op de drie laatste van een' volgenden rijmen. B.v. in den *Abraham* van HOOGVLIET :

*De rijkstroom van den vorst en vader aller KONINGEN,
 Gesticht in 's vaders huis vol heerelyke WONINGEN.*

§ 207.

Wij spraken van een *gedeelte* der laatste lettergrepen. Immers in het rijm moet de klankgelijkheid niet volkomen zijn, dat wil zeggen: onze tegenwoordige poëzie kent geene zoogenaamde rijke rijmen (*rimes riches*), aan welke men in het Fransch zelfs boven andere de voorkeur geeft. RACINE moge dus naar de regelen der fransche versbouwkunst volmaakt onberispelijk van een verschrikkelijk zeegedrocht zingen :

*Indomptable taureau, dragon impétueux,
 Sa croupe se recourbe en replis tortueux.*

wij Hollanders kunnen thans niet meer zulke rijmen bezigen, en het puntdichtje van HUYGENS, luidende :

*Jan wenscht zijn wijf in 't graf; sy wenscht hem onder d' AERD;
Mon Fils, den erfgenaem, die, naer der liefden AERD,
Sijn goeder ouderen devotie niet wil stooren,
Bidt, dat de hemel haer te samen will' verhooren.*

is, naar onze tegenwoordige begrippen hierover, wat het rijm betreft, in de twee eerste regels gebrekkig. Evenmin rijmt *allerLEI* bij ons op *velerLEI*, *verHOORD* op *geHOORD*, *dingELAN-* *DEN* op *NederLANDEN*, *besCHIJNEN* op *versCHIJNEN*, *verbODEN* op *gebODEN* enz. De klankgelijkheid is hier al te groot. Kortom, overal moeten de beginletters der op elkander rijmende lettergrepen van elkaâr verschillen. Hiervan zingt PELS :

*Want alhoewel het rijm in 't Nederduitsch niet sluit,
Ten zij de deelen slaan op een gelijk geluid
In 't eind, moet toch 't begin der letteren verschelen,
Of anders is 't geen rijm, maar 't zelfde in alle deelen.*

§ 208.

Eenige verdere voorschriften, regels en aamerkingen over ons rijm zijn :

1) Dat *ei* en *ij* nimmer op elkander rijmen mogen, *hij* b.v. niet op *mei*, *weiden* niet op *lijden*. Zie § 9.

2) Dat echter, volgens het gebruik en de oude uitspraak, des nood, wel *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen*, *beschermen* op *armen* enz. mag rijmen.

3) Ook *bosch* op *ros*, *hooren* op *gloren*, *koopen* op *hopen*, *op* op *top*, *ruischen* op *suizen*, *trots* op *Gods*, *leeren* op *weren*, gelijk in het algemeen alle zachtlange *e's* en *o's* op de scherp-lange. Hoe zuiverder echter en gelijkvormiger de rijmklanken zijn, die wezenlijk rijmklanken zijn mogen, hoe beter.

4) Men rijmt ook, schoon de rijmende lettergrepen elk in het bijzonder tot twee verschillende woorden behooren. Ten voorbeeld diene het volgende puntgedicht van HUYGENS:

Arme Dirck!

*Wat klaeght ghy, seid' ick, Dirck? — Wy worden dat gekARM MOE.
Ick, seid' hy, ben, die 't lijd; en maeckt u mijn alarm MOE,
Veel etens maeckte my voor desen maegh en darm MOE;
Soo moet ick aen de ploegh, of ick verging van ARMOE;
En ploegh ick ginds en weêr, soo werd ick het gewARM MOE,
Want ick ben 't ongewoon, en armoë maeckt mijn' ARM MOE.*

Zoo heeft HUYGENS zelfs een soortgelijk rijm met drie lettergrepen, als hij zingt:

*Hy leeft gelijk men leeft, daer 't leven LEVEN IS,
Daer voor- noch achterdenck, daer geen gebEEF EN IS.*

En op eene andere plaats:

*Denckt, dichters, die u haest, welck best in 't DUREN HOUDT,
Dat langsæem wast, als eick, of ras als VUREN HOUT.*

5) Men drage zorg, in een' versregel de middelsyllabe niet te laten rijmen op de eindsyllabe, iets; dat onwelluidend klinkt; b.v.:

*Ik hoorde plotsling TOEN, gedoken in het GROEN,
Het ramm'len van de trom, 't geschal der krijgsklaroen,
En 't dreunënd kletteren van ijz'ren paardehoeven.*

Intusschen hebben er onze dichters hier en daar wel eens behagen in geschept, om de middel-lettergreep van een' versregel op diezelfde syllabe van een' volgenden te doen rijmen, en daardoor en een middelrijm en een eindrijm te weeg te brengen.

Zoo zingt JEREMIAS DE DECKER :

*Maer mensch blyft zelden GOED | in 't midden van het GOUD,
Gelyck de visschen ZOET | in 't midden van het ZOUT.*

Dit kan echter slechts voor een' enkelen keer veroorloofd worden, en is in het algemeen niet aan te prijzen.

6) *Staande of mannelijke rijmen (des rimes masculines)*, noemt men de zoodanige, wier rijm slechts over ééne of liever een deel van ééne lettergreep loopt. Bijv. : in de dichtregelen van CATS, waarin een vader aan zijn zoon, die uit reizen gaan zal, onder meer andere, (vergel. D. I. bl. 155) ook de volgende lessen geeft, zijn alle rijmen *mannelijk of staande* :

*De werelt is een wonder BOECK,
Het maeckt sijn leser wonder KLOECK ;
Maer, wie het sonder oordeel LEEST,
Die blyft, gelyk hy is GEWEEST ;
Gy, doet niet, als den meesten HOOP,
Maer doet met aendacht uwen LOOP !
Hooft gy een sneëgh en geestig MAN,
Daer hoorje, dat u leeren KAN :
Siet gy een' ongesouten GECK,
Leert noch al yet uyt sijn gebreck ;
Leert myden, dat hy qualyck DOET,
En hoe men sotten vyeren MOET.
In 't korte, waer gy d' oogen KEERT,
Siet, datje 't een of 't ander LEERT,
Al wat men hoort, of wat men SIET,
Die leeren wil, die leert er IET.*

Sleepend of vrouwelyk (des rimes féminines) zijn integendeel alle rijmen, wier klank door twee lettergrepen (of liever deelen van lettergrepen) in ieder rijmenden regel gevormd wordt. In de volgende dichtregels van denzelfden, zoo even genoemden, volksdichter, zijn dus alle rijmen vrouwelyk :

*Geen quaet en kan ons overkomen,
 Als dat voor quaet werdt opgenomen ;
 Gy, duydt dan alle dingh ten besten,
 Soo kan geen onrust in u vesten !
 Ick heb niet beters oyt gelesen,
 Als wel te doen en vrolyck wesen.*

Veeltijds treft men in onze rijmende versmaten afwisseling van mannelijke en vrouwelijke rijmen aan.

§ 209.

Al deze versmaten, in hare onderscheidene wijze van rijmen, te gader met haar onderscheiden getal van voeten beschouwd, op te noemen ware onmogelijk, te meer, daar zij ieder dag vermeerderd kunnen worden, en elke vreemde taal ons voorbeelden van nieuwe kan opleveren. Een enkel woord hier slechts over de zoogenaamde alexandrijnsche verzen, die in alle gedichten van een' langen adem en welke tot de beschrijvende, de leer- en heldenpoëzie, alsmede tot het treurspel behooren, bij ons de hoofdrol spelen.

Zij zijn zesvoetig, ieder voet uit twee lettergrepen bestaande, met ééne overblijvende lettergreep echter na den zesden voet der sleepende of vrouwelijke rijmen, in welk laatste geval zij dus dertienlettergrepig zijn. Men kan zulks zien in een aantal verzen, die in dit handboek door ons aangehaald zijn geworden. Zoo ook in de volgende van LOOTS, met wier inlassching het ons al wederom vergund zij, dit ons geschrift te versieren. De Dichter schildert NEPTUNUS of den God der zee, in eene zeer fraaije vergelijking, aldus af :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
Zoo	ment		de	God		der	zee		d' azu		ren	schel		penwa		gen
<i>En 't snuivende gespan, op 't woelend vocht gedragen ;</i>																
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12					
De	ba	;	ren	zwe		len	op,		en	door		den	storm		bestoekt,	
<i>Is 't eensslags, of de zee van hitte schuimt en kookt ;</i>																

*Zij stort zich op de kar, schier onder 't nat bedolven ;
 De paarden trappelen, en strijden met de golven ;
 De manen rijzen op, van 't bruisend zout bespat,
 En schudden 't lillend schuim, als vlokken, over 't nat ;
 Het vaartuig zwaait en helt en waggelt op zijn assen ;
 Het is 't baldadig spel der hobbelende plassen ;
 Nu heft de God zich op, daar hij den zeestaf drillt,
 De rotsen zijn getemd, de baren zijn gestild.*

§ 210.

De quantiteit dezer syllaben wordt gewoonlijk slechts naar het woord-accent berekend, en wel indiervoege, dat de eerste lettergreep volgens dien klemtoon eenigszins kort, de tweede meer lang is; met andere woorden, dat elk der zes voeten uit eene soort van *jambus* bestaat. Wij herhalen toch het hierboven gezegde, dat, welke andere soort van voeten men in de alexandrijnsche verzen zoeken wil, de *vaste en regelmatige scansie* dier verzen alleen naar zulke jamben kan plaats hebben. Vandaar voorts, dat de volgende dichtregels ons stuiten :

*Vader, | heb deernis toch, zie me op mijn knieën smeeken!
 Moeder, | zie mijn berouwe, zie mijne tranen leken!*

Zij stuiten ons, omdat hier de tweede lettergreep in *vader* en *moeder*, die volgens onze uitspraak kort en meer of min gelijk aan de laatste syllabe van een' *trochaeus* is, door de maat van het vers lang wordt gemaakt, en bij het scandeeren niet anders, dan met verheffing en nadruk van stem, als de laatste van een' *jambus* kan worden uitgesproken. Nog meer ergert ons de tweede der volgende regels, niettegenstaande hij evenals ieder andere alexandrijnsche vrouwelijke of sleepende versregel, uit dertien syllaben bestaat :

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
Ik lig | hier diep | in 't stof ; voor u | ter neer | ge bo | gen,

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
 Vader, | moeder, | broeder, | zuster, | heb me | de doo | gen !

De Franschen, die bijna geen vast accent kennen, bekreunen zich hieraan in hunne verzen niet. B.v.

Père de ses sujets, de tous il fut aimé,

zoude, uit een *metrisch* oogpunt beschouwd, een onberispelijke versregel zijn.

Na den derden voet heeft er in de alexandrijnsche verzen doorgaans eene soort van rust plaats, die bij het scandeeren luid genoeg in de ooren klinkt, en elken regel voor het gehoor meer of min in twee stukken snijdt. Zelfs in de kunstigst bewerkte Alexandrijnen is deze rust telkens hoorbaar, en het alexandrijnsche *metrum* schijnt hierdoor dikwerf evenveel van eene drievoetige of trimetische, als van eene zesvoetige versmaat te hebben. Wel is waar, men bespeurt dit het sterkst in zoodanige Alexandrijnen, als die van den wijzen CATS :

1 2 3 4 5 6
 Wat is | er me | nig mēsch | || in on | zen tydt | te vin | den,
 Die aen een enkel stroo || sich plag te laten binden !
 Wat is er menig mensch, || die wat een ander doet ;
 Houdt voor een stalen bant, || dien niemand breken moet !
 Soo plag het domme vee, || met ongewisse schreden,
 Ook op een quaden weg, || een ander na te treden ;
 Gy, leeft gelyk een mensch, || dat is na wysen raet,
 Doet na de reden eyscht, || niet zoo de werelt gaet !

Immers deze Alexandrijnen, die zich naar hunnen zin en *Rhythmus* volkomen even goed als *trimeters* of drievoetige verzen aldus zouden kunnen laten schrijven :

*Wat is er menig mensch
 In onzen tijd te vinden,*

*Die aen een enkel stroo
Sich plag te laten binden. Enz.*

hebben het eentonige, dat door de rust veroorzaakt wordt, en dit drievoetachtige oneindig meer, dan b.v. de volgende van den hoogleeraar KINKER :

*Aan 't westereinde van || den eeuwig duistren kerker
Vertoont zich de onbestijg || bre, afbaaknende oordbepker
Van 't moordhol, eindloos hoog || en breed, van rondom steil ;
De top der rots ontsnapt || 't verst turend oogenpeil.
Dáár stroomt de Nuschach, die, || opspuitend voortgedreven,
Zijn taai veerkrachtig vocht || in 't borlen vast doet kleven
Aan 't goudmijnkoestrende en || breedruggige geberg',
Dat, in den afgrond diep || verholen, 't voetstuk tergt,
Waarop het schuddend rust, || maar zonder neêr te ploffen,
Bezwangerd met de keur || der fijnste en zwaarste stoffen,
Strekt het ter schutsweer van || het bloeiend avondrijk. Enz.*

Maar ook zelfs in deze laatste metrisch en rhythmisch schoone, ja meesterlijke verzen klinkt ons het eentonige der alexandrijnsche versmaat altijd toch nog *min* of *mêer* in de ooren. De vatbaarheid van het hexametrische of zesvoetige dier maat, om in het *tuttik, tuttik, tuttak* van het trimetrische te kunnen versmelten, is bij de scansie nog eenigszins te bespeuren. B.v. :

*Aan 't westereinde van
Den eeuwig duistren kerker,
Vertoont zich de onbestijgbr'
Afaaknende oordbepker
Van 't moordhol, eindloos hoog
En breed, van rondom steil ;
De top der rots ontsnapt
't Verst turend oogenpeil. Enz.*

Onderwijl beter en kunstmatiger Alexandrijnen, dan de hier aangehaalde van KINKER, dien meester in de kunst, zijn er wel met geene mogelijkheid te maken.

§ 211.

Wij vervallen echter in uitweidingen, waarvoor het hier de plaats niet is. — Geroeg! De alexandrijnsche versmaat is nu eenmaal bij ons, gelijk bij de Franschen en meer andere natiën, aangenomen, en heeft dan toch ook, welke haar gebreken zijn mogen, van den anderen kant hare schoonheden; schoonheden, die b.v. de jamber der Engelschen en Hoogduitschers, en wat dergelijke versmaten meer zijn, weër niet bezitten. Men trekke dus van deze maat slechts zooveel partij, en make ze slechts in hare soort zoo volkomen, als mogelijk. Wat er van gemaakt kan worden, heeft de groote VONDEL misschien reeds boven allen getoond. Te haren aanzien voorts gelden onder andere de volgende voorschriften:

1) Tracht in de caesuur der Alexandrijnen telkens afwisseling te brengen. Hoeveel en welk eene afwisselende snijding is er b.v. in de zoo even aangehaalde verzen van KINKER, hoe weinig en vooral welk eene eentonige in die van CATS!

2) Gebruik zelden voeten, die geheel tegen onzen klemtoon indruischen.

3) Breng *over het algemeen* de rust, welke na den derden voet of na het eerste *hemistichium* invalt, niet midden in een woord, tenzij de overschietende lettergreep op eene stomme of zachtkorte *e* eindige, en met de beginvocaal des vierden voets ineensmelte. Dit laatste b.v. is het geval in twee der schoone verzen van HELMERS:

*ô Gij, wiens Neêrlandsch hart voor Neêrlands heil blijft slaan,
Plaats u met mij aan 't strand van d' eeuw'gen Oceaan!
Beklim met mij dit duin, zie van zijn hoogte neder,
Herroep daar nevens mij de vorige eeuwen weder!
Ja! 'k hoor de baren hier zich brijz'len op het strand,
Maar ach! geen golfje voert een schip naar 't vaderland!
Thans zwerft een eenzaam hulk || JE OP de onbevolkte baren,
Waar eertijds 't loftied klonk van onze waterscharen;
Thans schetst een nietig pink || JE AAN mijn verscheurden geest
De honderd schepen, die hier eertijds zijn geweest.*

Waarlijk, treffende en ten tijde, toen zij gemaakt werden, maar al te ware verzen!

4) Bekreun u echter niet aan dezen laatstgemelden regel, als zulks tot afwisseling kan strekken, of met den zin en den *rhythmus* overeenkomt. Wij hebben daarvan hierboven in § 203 reeds een voorbeeld bijgebracht. Zoo is dit ook het geval in een' der volgende schoone dichtregels van mijnen geachten gelderschen landgenoot STARING. Aldus, te weten, luidt een gedeelte des verhaals, over zekere spokerij in een' ouden burg loopende :

— — — — — *Men hoort een treurig zuchten,
Een vreemd gestommel, dat onrustig gaat en komt,
En eindigt met een' galm, die onder de aarde broemt,
Als rouwgelui. — Een steen, vol schrift uit vroeger dagen,
Draagt heug'nis van een' gast, in 't oud kasteel verslagen ;
Meldt, hoe zijn gouden pronk de roofzucht had bekoord,
En noemt den burgheer zelv', als dader van den moord.
De nacht verborg het feit, de middag moest het wreken !
Hij kwam ; de stroom zwol BRUI || SEND aan ; de dammen weken ;
Het land vloot weg, en 't slot, dat om den toren stond,
Begroef den onverlaat, die 't heilig' gastregt schond. Enz.*

Het geheele vers, waarin deze regels voorkomen, en dat den titel van *het Verschijnsel* voert, is, naar mijn oordeel, bijzonder schoon van versificatie en van hetgeen men poëtische uitdrukking noemt.

5) Tracht door eene verschillende caesuur overeenstemming te brengen tusschen het werktuigelijke uwer verzen en hunnen inhoud. Fraai is b.v. in dat opzicht (en tevens in verband gebracht met den *rhythmus*) het *metrum* des bekenden dichtregels uit VIRGILIUS :

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

Fraai zijn ook uit dien hoofde, de volgende verzen uit het zoo even aangehaalde gedicht van STARING. (De reiziger

is in het oude kasteel ter rust gegaan ; middernacht heeft geslagen) :

— — — — — *En nu . . . een dof gejammerd : 'wee !'*
Schijnt, meer dan menschelijk, den burgmuur uit te varen,
Waarvan de nachtvlam blaauwt ! — Als ritselen van blären,
Door herfstwind zaamgejaagd, zoo hoort hij 't in den wand.
Hij loert er angstig heen, en eene ontvleeschte hand
Breekt uit den steen, en wenkt met opgestoken vinger.
Zij wenkt nog eens ; nog eens ! — Daar zwiert, met wild gestinger,
De lamp ter aarde, en straalt op bloed, aan 't bed geplengd !
Een doodsrif staat er bij ! Enz.

6) Stoor u in vele gevallen niet aan den regel, welken de Franschen in hunne alexandrijnsche verzen nauwkeurig opvolgen, om namelijk niet te enjambeeren of over te springen. Zulk een *enjambement*, *oversprong* of *doorloop* heeft er plaats, wanneer het laatste woord, of de laatste woorden, van een' versregel door zin en *rhythmus* onmiddellijk met de beginwoorden des volgenden in verband staan ; zoodat de eene regel, als het ware, in den anderen dóórschiet, en in ééne adem moet voortgelezen worden. Men heeft b.v. zulk een *oversprong* in de volgende dichtregels van VONDEL :

Gelyck een waterstroom gewelt baert op een sluis,
En elx gehoor verdooft met ysselyck gedruisch ;
De deuren kanten zich geweldigh TEGEN 'T WRINGEN
DES SPRINGVLOETS, voor een wijl, tot dat zy open springen,
En geven 't water ruimt', den springvloet vrijen toom ;
Die wint dan velt, en ruckt de wortels met den boom,
En huis en hof omveer, en zet de lage landen
In eene baere zee met groene en nieuwe stranden.

Inzonderheid springt hier de derde in den vierden regel over, want de woorden *wringen des springvloeds* zijn onafscheidelijk saamverbonden. Aldus enjambeert in de volgende dichterlijke verzen van onzen grooten BILDERDIJK, waarin het allereerste

ohtendkrieken wordt afgeschilderd, de derde in den vierden, en ook meer of min de zesde in den zevenden regel:

*Geen morgenzon had nog het hoofd weêr opgebeurd :
De nevel van de nacht was nauwlijks nog gescheurd :
Reeds zweeg het nachtgespuis : nog zwegen DE ORGELKELEN
DER BOSSCHEN. — Nacht en dag scheen door elkaâr te spelen ;
Niet als de roos der wang, met donzig lelieblank,
Of 't git der oogen, MET DES LEVENS FLONKERSPRANK
VERSMOLTEN, maar als 't groen der gladgeschubde slangen
In 't zilver zich verliest, met weemlend beurtvervangen. Enz.*

Over het algemeen beneemt een gepast doorloopen van den zin aan de alexandrijsche verzen veel van hunne eentonigheid. VONDEL heeft vaak perioden van verscheiden versregels lang. In dit alles is echter oefening en oordeel des onderscheids noodig. Men heeft er voorts ook nog voorbeelden bij onze dichters van, dat zelfs de helft van een woord op het einde van een' regel in den volgenden overspringt. Over dit alles echter nader in de voorlezingen.

7) Vermijd sommige rijmen, waarvan in § 206 gesproken is.

8) Tracht ook, zoo het kan, dezelfde of dezelfde soort van rijmen niet te spoedig op elkander te doen volgen.

9) Laat de tweede lettergreep uwer voeten niet te veel vallen op ééulettergrepige woordjes en op syllaben, die in de gewone uitspraak geen' klemtoon naar zich trekken, b.v. *de, den, men, uwen* enz. Deze regel geldt niet alleen in de alexandrijsche, maar ook in andere soorten van versmaten, die eenigszins jambisch zijn. Voorbeelden zullen, bij gelegenheid, dit duidelijker maken.

Wij zullen dan tevens van andere dergelijke vereischten spreken, terwijl wij hier ten slotte nog eenige verzen aanhalen, die als voorbeelden van kunstmatig schoone Alexandrijnen strekken kunnen. VONDEL, die meester in de versificatie of den versbouw, zingt van Konstantinopolens verovering door de Turken, zeer dichtertlijk:

*De leste Konstantijn geeft midden in dien drang,
 En onbekend den geest. — Het woeden gaat zijn' gang.
 Konstantinopel schijnt een treurtoneel van plagen. —
 Na een beleegeringhe en storm van vijftigh dagen
 Wordt ze overweldicht, juist op 't hooge pinxterfeest,
 Dat leert verlochenen, hoe Godt, de heil'ge Geest,
 Al teffens voortstraelt uit den Vader en den Zoone. —
 Nu legt de keizer met zijn purperstaf en kroone
 Gewentelt in het bloet, getrapt in bloedigh stof. —
 Men ziet geen kerken aen, noch kloosters, koor noch hof,
 Gewijt noch ongewijt. — Dat schenden, dat schoffëren,
 Ontvonkt de wanhoop, die zich ijdel wil verweeren.
 De Bosforus verheft zijn kil en bruist in zee,
 En rookt van schuimend bloet. — Zoo huilt van hartewee
 Een vrouw in barensnoot, als deze stadt in rouwe.
 Zij roept: »dat niemand trots 't geluk te veel betrouwe!"
 Een stadt, die duizent jaer met hondert en noch meer,
 Na haren oorsprong stont, en Rome tartte in eer,
 Gelyck een grenspylaer van Asie en Europe,
 Valt nu de wraek ten buit en jammert sonder hoope.
 Men steekt het keizerhoofd op eene speer ten spot —
 Ook 't kruisbeelt, dij 't geschrey: »dit is des Christens Godt!"
 De keizerin wort met den zoone en dochter t' zaemen
 By haer in 't hofbanket gesleept, en zonder schaemen,
 Geschonden in 't gezicht van bloethont Mahomet,
 Daarna gesabelt op 't gejuich van 't moortbanket.
 Men voert het overschot der stede in slavernije. —
 Aldus verzonk in bloet dees grijze heerschappije;
 Daar de oude wijsheit van de Grieken schipbreuk lydt. —
 Het is vergeefs gestreên, als Godt u tegenstrydt!*

Hoe veelvuldig en afwisselend is hier de caesuur (drie
 snijdingen b.v. in den derden regel, en onder die drie twee
 in één woord)! Hoe fraai loopen de perioden door de vers-
 regels heen!

Eenige vragen.

1) Wat beteekent eigenlijk het woord prosodie, en kan men ook van prosodie in het proza spreken?

2) Wat verstaat men door lengte of korthed van toon in de syllaben of lettergrepen eener taal? Waarop rust zij uit den aard der zaak?

3) Waarom zou men, bij de gesteldheid onzer gewone prosodie, even goed, ja beter misschien, van hoogte en laagte van toon kunnen spreken?

4) Heeft men in de oude talen ook het woordaccent eenigermate in de prosodie tot richtsnoer?

5) Waarop grondt zich de quantiteit in de oude talen?

6) Hebben de Grieken en Latijnen hunne verzen *uitgesproken* naar de quantiteit der syllaben, dat is, naar de scansie, gelijk I. VOSSIUS wil; dan wel naar het accent, zoo als BENTLEY dit laatste beweert? Hebben zij b.v. gezegd *canō* of *cāno*, *Italiām* of *Itāliam*?

7) Hoe is het redeaccent of de redeklemtoon al wisselbaar, b.v. in den zin: *Hebt gij werkelijk dat engelachtig mooie meisje gezien of gesproken?*

8) Kan niet het redeaccent in enkele gevallen ook van toepassing zijn in onze prosodie?

9) Kan het redeaccent ook het woordaccent vernietigen?

10) In welke gevallen kan het woordaccent meer dan ééne syllabe in een woord treffen?

11) Heeft het redeaccent alleen betrekking tot geheele woorden of kan het ook somtijds tot eene enkele syllabe betrekking hebben?

12) Waarom kunnen éénlettergripige woorden eigenlijk niet gezegd worden quantiteit bij ons te hebben, voor zoover wij alleen onzen klemtoon tot maatstaf nemen?

13) Zijn echter op dezen regel niet enkele uitzonderingen ten aanzien van sommige kleine woordjes, als daar zijn: *de*, *des*, *den*, *der*, *het*, *men* en soortgelijke, en waarom stuit b.v. de maat van den volgenden versregel:

Op de | kristal | len paân | van het | bevro | zen wa | ter?

14) Waarom is ook de quantiteit van ééne of meer syllaben in drie- of meer lettergripige woorden onzeker, gelijk mede in twee lettergripige samengestelde woorden of *composita*?

15) Wat kan nader dienen tot opheldering van het zeggen in § 193, dat wij onze het meest voorkomende versmaten slechts naar jamben en trochaeën afmeten, en hebben wij evenwel niet enkele verssoorten, die volstrekt naar andere voeten, b.v. naar dactylische, moeten gescandeerd worden?

16) Wat valt er aan te merken over de hoogduitsche navolgingen van de versmaten der Ouden, en uit welken hoofde zijn die, hoe fraai en prijzenswaardig ook, altijd nog in vele opzichten echter gebrekkig, in vergelijking van die oude voetmaten zelve?

17) Waarom zijn metdataal dergelijke navolgingen van de rijmlooze versmaten der Ouden, met name van hunne hexameters, in sommige soorten van poëzie (gelijk b.v. in dichtstukken, als die in § 193 genoemd zijn) boven de meeste onzer rijmende versmaten verkieslijk?

18) Op welke gronden zoude eene bepaalde en vaste quantiteit van al onze syllaben moeten berusten, en in hoeveel klassen van lange, korte en tweeslachtige (*ancipites*) zoude men die syllaben kunnen verdeelen? Welke zwarigheden doen er zich echter tegen eene zoodanige berekening onzer lettergrepen op? Zou men hierbij ook acht op onzen klemtoon moeten geven, of zou men zulk eene quantiteit kunnen verkrijgen door bloot den gezegden klemtoon tot maatstaf te nemen (gelijk dit laatste b.v. VAN ALPHEN gewild heeft)?

19) Welke zijn de verschillende beteekenissen, die men aan het vrij duistere woord *rhythmus* al zoo gewoon is te geven? Waarin verschillen *metrum* en *rhythmus* van elkander?

20) Waarom zoude het, als wij bloot het accent tot maatstaf nemen, voor ons moeilijk zijn, de verschillende versvoeten der Ouden in onze taal aan te wijzen? Wat kan nader tot opheldering dienen van de stelling, dat, volgens onzen klemtoon, woorden, als daar zijn: *nachtlamp*, *toortsgloed*, *kerkkraai* en andere soortgelijke meer, geene recht zuivere spondaeën zijn, enz. enz.

21) Wat dient tot opheldering van de bepalingen, in §§ 195 en 197 van de woorden *versmaat*, *voet*, *vers*, *gedicht* enz. gegeven?

22) Wat is er nader over de zoogenaamde caesuur of de snijding der verzen op te merken? Welke soorten van caesuren zijn de bevalligste? Door welke voorbeelden laat zich deze leer ophelderen enz.?

23) Waarom mag over het algemeen de caesuur bij ons niet in de middelrust van een versregel, met name van de alexandrijnsche verzen, vallen? Wat valt er meer van de *rust* in onze verzen te zeggen?

24) Wat is de reden, dat de zoogenaamde *synaloepha* of versmelting der stomme *e* in de beginvocaal van een volgend woord (waarvan in § 204) geen regel der prosodie bij onze naaste taalverwanten, de Hoogduitschers, is? Hoe is het met andere talen te dezen aanzien gelegen?

25) Hebben wij bij onze dichters geene voorbeelden der zoogenaamde *systole* en *diastole*?

26) Wat valt ten aanzien van het rijm te zeggen? In welke soorten van poëzie is het noodzakelijk? In wat andere zoude men het kunnen missen? Van wie is het rijm afkomstig? Treft men het in de oudste duitsche gedichten aan, en wat valt omtrent de zoogenaamde *alliteratie* in de oud-duitsche en noordsche poëzie, alsmede over de *assonantiën* in spaansche en andere gedichten, aan te merken? Waarom hebben de Ouden het rijm nimmer gebezigd, of zijn er ook eenige sporen van rijm bij hen aan te treffen? Welke hedendaagsche europeesche natiën maken het meeste werk van rijmelooze verzen? Wie hebben ze bij ons verdedigd? Welke versmaten zijn voor rijmeloosheid het meest geschikt? Zouden rijmelooze Alexandrijnen goed klinken? Vindt men ook bij HUYGENS, HOOFT en andere vroegere en latere dichters rijmelooze verzen? enz. enz.

27) Apen rijmt op *rapen*, maar ook op *schrapen*; eeuwen op *geeuwen*, maar ook op *breeuwen*, *schreeuwen* enz. Is het volkomen hetzelfde, of er op die wijze ééne, dan wel meer letters de eigenlijke rijmklanken voorafgaan, en wat is de algemeene rijmregel?

28) Waarom mag *ei* op *ij* bij ons niet rijmen, b.v. *fin* niet op *reïn*, *wEiden* op *liJden*? Is daar volgens de tegenwoordige uitspraak nog veel reden voor? Waarom rijmen onze dichters nog wel eens hart op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen* enz.?

29) Wat is de reden, dat onze poëzie tegenwoordig geene zoogenaamde rijke of volle rijmen (*des rimes riches* bij de Franschen) duldt?

30) De Franschen spreken van rijmen voor het oor en het oog. Komt dat onderscheid ook bij ons te pas?

31) Heeft men bij onze dichters ook nog andere soorten van

eindrijmen en middelrijmen? Wat zijn *staartrijmen*, *tusschenrijmen* enz., die men hier en daar wel eens aantreft? B.v. VONDEL zingt in zijn allervinnigst, maar tevens allerstoutst en allerdichterlijkst hekel-dicht, *Gruwel der verwoesting*:

*Nu zal Goemaer den stoel aen spaenders stukken kloppen,
En met zijn SPREUKKEN dees godlooze BREUKKEN stoppen.*

Welke voorbeelden van gebrekkig rijm kan men bij ons al aanhalen?

32) Waaraan hebben de alexandrijsche verzen hunnen naam ontleend? Bij welke andere natiën, dan bij ons, zijn zij in gebruik? Heeft men ze b.v. in het Engelsch? Wat valt omtrent de hoogduitsche Alexandrijnen aan te merken? Waarin bestaat de voor-treffelijkheid van VONDELS Alexandrijnen enz.?

33) Bestaan onze alexandrijsche verzen uit jamben, of komen er ook andere voeten in voor? Kunnen zij in allen gevalle op eene *vaste wijze* naar andere voeten dan jamben (of eene soort van jamben) gescandeerd worden? Waarin hebben de fransche Alexandrijnen meer afwisseling, dan de onze? In welke opzichten zijn zij daarentegen weër eentoniger? Welke soorten van voeten loopen geheel en al tegen den klemtoon in? Zoude men ook enkele keeren, afwisselingshalve, of tot bevordering van den *rhythmus*, van zulke *antimetrische* voeten gebruik kunnen maken? Wat onderscheid heerscht er al meer tusschen de fransche versificatie en de onze? Wat noemen de Franschen *rimes riches*, wat *rimes suffisantes* enz. enz.? Wat valt te zeggen over hunne regels omtrent den zoogenaamden *hiatus* enz. enz.?

34) Welke vrijheden hebben zich onze dichters al veroorloofd, b.v. omtrent de geslachten en verbuigingen der naamwoorden, het gebruik der adjectieven, de conjugatie, het bezigen van onduitsche uitdrukkingen, van enkele voor samengestelde woorden en omgekeerd, van verouderde en nieuwgevormde woorden, van uitlatingen of *ellipses*, van *enallages* of woordwisselingen, van overtolligheden of *pleonasmī*, van woordvervormingen of *metaplasmī* enz. enz. Welke van die vrijheden zijn hun nog te vergunnen enz.?

35) Wat soorten van versmaten hebben wij al? Hoe waren zij vóór den tijd van HOOFT? Welke soorten zouden wij nog van andere natiën gepast kunnen overnemen? Is b.v. onze taal geschikt voor de italiaansche *ottave rime*, voor de sonnetmaten, voor DANTES *terzinen*, voor de engelsche *metra* van BYRON en anderen, voor de jamben van SHAKSPEARE en MILTON, voor de oud-duitsche voetmaten van het *Nibelungen-lied*, de gedichten der minnezangers enz. enz.?

En wat een aantal dergelijke vragen meer zijn.

I N H O U D.

	Bladz.
§ 102—107. Over de Woordschikking.	3
§ 108—111. Eenige algemeene voorschriften tot een' goeden nederlandschen Stijl.	24
§ 112—134. Over de zuiverheid van Stijl	26
§ 135—161. Over de duidelijkheid en fraaiheid van den Stijl.	61
§ 162—175. Over de oudheid en onverbasterdheid onzer Taal	86
§ 176—178. Over den rijkdom onzer Taal	119
§ 179—182. Over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer Taal	134
§ 183. Over de kracht en sterkte, en het klank- rijke en klanknabootsende van het Neder- landsch	145
§ 184—188. Over eenige andere fraaije eigenschappen on- zer Taal	152
§ 189—211. Over de nederlandsche Prosodie	163

CACOGRAPHIE
OF
OPSTELLEN MET DEZE EN GENE FEILEN

IN
TAAL EN STIJL,
BENEVENS EENIGE
TAALKUNDIGE AANTEKENINGEN,

DOOR
Mr. B. H. LULOFS,
Hoogleeraar, enz. enz.

ZESDE DRUK.

Op nieuw herzien en vermeerderd

DOOR
DR. A. DE JAGER.
MAATSCH.
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

AMSTERDAM,
A. AKKERINGA.
1877.

MR. B. H. LULOFS'

TAALKUNDIGE WERKEN.

